

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs: 500 fr. per jaar

Postcheckrekening Nr 3185.22

Beheer en Redactie: Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

PROBLEMEN VAN VERGELIJKEND ADMINISTRATIEF RECHT

Openingsles van de cursus in Vergelijkend Administratief Recht gegeven aan de Universiteit te Gent door

Prof. Mr René Victor

Ik acht het een gelukkig gebruik dat degene, die opdracht krijgt universitair onderwijs te geven in een bepaald leervak, bij het begin van zijn activiteit, in grote lijnen zijn visie uiteenzet aangaande de leerstof die hij zal te doceren hebben en een vluchtige verkenningsstocht onderneemt op het gebied dat hij zal dienen te bewerken. Hij zal tevens de doelstellingen hebben te bepalen tot dewelke het onderwijs in dit leervak zal kunnen leiden.

En dan valt het, voor de cursus van vergelijkend administratief recht, dadelijk in het oog dat deze leergang twee onderscheiden facetten biedt. Van de ene kant hebben wij te maken met *vergelijkend recht* en hebben wij dus stelling te nemen aangaande het doel dat door het comparatisme op het gebied van de rechtswetenschap wordt nagestreefd en onze aandacht te wijden aan de methode die hierbij dient gebruikt te worden; en van de andere kant gaat het om *administratief recht* en hebben wij dus zo nauwkeurig mogelijk het terrein te omschrijven op hetwelk de comparatieve methode zal worden toegepast en tevens de essentiële problemen aan te duiden die zich in verband met deze tak van het recht stellen en tot de oplossing waarvan de rechtsvergelijking zou kunnen bijdragen.

Nu is het een feit dat het vergelijkend recht een zeer jonge wetenschap is, die slechts sedert het einde van de XIXe eeuw systematisch is bearbeid geworden (1).

Voorzeker kan de studie van het recht van vreemde landen zich beroepen op oude adelbrieven, doch er dient onmiddellijk op gewezen dat de studie van een vreemd recht op zichzelf nog iets helemaal anders is dan de rechtsvergelijking. Het is slechts wanneer twee of meerdere rechtssystemen of rechtsinstellingen met elkaar in verbinding worden gebracht, wanneer de gelijkaardigheden en de verschillen nauwkeurig worden aangegeven, wanneer er gespeurd wordt naar een gemeenschappelijke herkomst, naar een parallele evolutie of naar een wederzijdse beïnvloeding, maar vooral, wanneer er getracht wordt van de vastgestelde verschijnselen een weten-

schappelijke verklaring te geven, dat wij ons bevinden op het gebied van de rechtsvergelijking (2).

Destijds werd de rechtsvergelijking grotendeels verward met de algemene geschiedenis van het recht, zoals dit bij de eerste systematische comparatisten, vooral Post (3), Kohler (4), Maine (5), en anderen het geval was en er bestond ook een strekking, ten einde de oorsprong van een algemeen recht dichter te benaderen, aan te leunen bij de ethnologie en vooral het recht van de primitieve volken vergelijkend te bestuderen.

Maar wanneer dan in het begin der XXe eeuw de vergelijkende rechtsstudie een eigen wetenschappelijk karakter heeft verkregen, vooral onder de stuw van enkele franse geleerden, als Saleilles (6), Lambert (7), en Lévy-Ullmann (8), staan wij al dadelijk voor een probleem dat hartstochtelijk gediscussieerd is geworden in het midden van de comparatisten, namelijk de vraag of de rechtsvergelijking al dan niet als een werkelijke wetenschap dient beschouwd te worden, ofwel of zij enkel een hulpmethode is, zonder eigen stof.

Desaangaande zijn ook nog heden de meningen verdeeld.

Het is voorzeker juist dat, in tegenstelling met alle overige takken van het recht de vergelijkende rechtsstudie niet een nauwkeurig omschreven rechtsstof heeft te bewerken (9), doch dat alle recht, hoe verschillend ook in tijd en ruimte, voor vergelijking in aanmerking komt. Wetenschappelijke beoefening van vergelijkend recht moet zich dus noodzakelijkerwijze beperken tot het toepassen van een methode die van aard zal zijn een bepaald resultaat te bereiken, resultaat dat zeer verschillend kan zijn naar gelang het uiteindelijke doel dat men zich stelt (10).

En wij hebben dus na te gaan welk doel wij ons kunnen stellen bij de beoefening van het vergelijkend administratief recht en tevens welke methode wij hierbij zullen gebruiken.

Dit doel kan bestaan in eenvoudige belangstelling voor de evolutie van een stuk rechtsstof doorheen de tijd of op verschillende plaatsen, doch in dit geval,

waar men er zich toe beperkt te onderkennen, welke juist de juridische verhoudingen geweest zijn, valt de vergelijkende rechtsstudie grotendeels samen met de rechtsgeschiedenis (11).

De kennis van het vreemde recht en zijn vergelijking met het nationale recht kan ook voor doel hebben de praktische toepassing van het vreemde recht in eigen land mogelijk te maken, volgens de regelen van het internationaal privaatrecht (12).

Hier zullen de onderzoekingen en vergelijkingen meestal sporadisch gebeuren, naar gelang het te behandelen geval, en, — hoe belangrijk ook —, zullen zij veelal een systematisch karakter missen en eerder vreemd blijven aan het wetenschappelijk onderzoek.

Men kan zich ook ten doel stellen het vreemde recht te bestuderen om het met het nationale recht te vergelijken, ten einde aldus aanduidingen te vinden voor wijziging, vollediging of verbetering van het eigen rechtsstelsel, soms ook ten einde het vreemde recht gedeeltelijk of zelfs volledig over te nemen. De geschiedenis leert ons welke belangrijke invloed daardoor op de evolutie van het recht werd uitgeoefend. Denken we even aan het fenomeen der receptie van het Romeins recht in Europa (13); denken wij aan de invloed van de Code civil in zovele landen (14), aan de navolging van het Zwitsers burgerlijk wetboek door Turkije (15), e.z.m. In elke staat komt er thans meestal geen wetgevende wijziging meer tot stand zonder dat ze wordt voorafgegaan door een uitgebreid comparatistisch onderzoek naar de wetgeving op hetzelfde gebied in vreemde landen.

Ook kan men zich ten doel stellen door de vergelijkende studie van het vreemde recht tot betere kennis te komen van het positieve recht in zijn eigen land. Inderdaad er is niets zo gevaarlijk voor geestesverstarring als zich volledig op te sluiten in zijn eigen nationaal positief recht. Men komt dan zo vlug tot een routine-geest en zelfs de knapste beoefenaars van het positief recht in een bepaald land geven soms blijk van een verbazend onbegrip wanneer het er op aan komt de werkelijke zin van de geldende juridische regelen te doorgronden. Er is geen beter middel om de waarde en tevens de tekortkomingen van het eigen nationaal recht te leren kennen dan voortdurend na te gaan welk recht in dezelfde omstandigheden in den vreemde geldt en beide rechten te vergelijken.

Vanuit zuiver wetenschappelijk standpunt heeft de rechtsvergelijking nog wel een zeer bijzondere betekenis, omdat zij toelaat dieper door te dringen in het wezen van het recht zelf en zijn algemene structuur beter te onderkennen. Comparatisme is ook onontbeerlijk bij het wetenschappelijk speuren naar de algemene wetmatigheden die de evolutie van het recht bepalen.

Doch het grote doel dat de meesten van degenen, die aan vergelijkende rechtsstudie doen, voor ogen hebben is wel de gelijdelijke doch uiteindelijk zo breed mogelijke *unificatie* van het recht (16).

Hiervoor zijn dan tweeërlei zeer verscheiden drijfveren aanwezig.

In de eerste plaats wil men door deze unificatie voldoen aan de behoeften van de praktijk. De internationale contacten welke in de laatste eeuw tussen de verschillende landen zo gemakkelijk zijn geworden doen het praktische rechtsleven roepen om uniformiteit van rechtsregeling. Dit is in de eerste plaats het geval voor de behoeften van de handel en na jarenlange pogingen zijn er inderdaad zekere unificaties bereikt geworden door middel van internationale verdragen.

Dit is o.m. het geval geweest op het gebied van het zeerecht en van het vervoer te land; na jarenlange besprekingen is men uiteindelijk gekomen tot de uniforme wetten op de wisselbrief en de check, die reeds in de nationale wetten van vele landen werden geïncorporeerd; dit is ook het geval geweest voor zekere vraagstukken van het internationaal privaatrecht, van de intellectuele rechten en van het arbeidsrecht (17).

Doch de meest enthousiaste comparatisten, die streven naar de unificatie van het recht in het algemeen en in zo breed mogelijke kring zijn nog gedreven door een ander motief. Zij voelen in zich een heimwee naar de tijd waarop éénzelfde recht uitgestrekte gebieden en vele volkeren beheerste, zoals dit het geval was ten tijde van het Romeins recht (18). Zij geloven nog — dikwijls onbewust — in een natuurrecht waarvan de nationale rechtsordenen slechts onvolmaakte weerspiegelingen zijn (19). Zij hebben de overtuiging dat er onder de diversiteit van de rechtsordenen een blijvende algemene ondergrond kan opgespoord worden; zij worden geïnspireerd door de resultaten die de vergelijkende taalwetenschap en de vergelijkende godsdienstwetenschap hebben weten te bereiken en zij wanhopen niet, — al hebben de codificaties van de laatste eeuw het universeel karakter van het recht grotendeels te niet gedaan —, toch te kunnen aantonen dat de gemeenschappelijke elementen in de onderscheiden rechtsstelsels oneindig talrijker zijn dan de verschillen en dat het dan ook mogelijk moet zijn een universeel recht te vinden dat de nationale rechten zal kunnen overkoepelen. Zij twijfelen er niet aan dat de diepere eenheid van de menselijke natuur, ondanks de oneindig vele factoren die haar vervormen, ook de eenheid van het universeel recht moet kunnen waarborgen (20).

Hoever ook het idealisme, het geloof aan het natuurrecht, de overtuiging van het bestaan van een blijvende ondergrond voor het universele recht de geleerden mogen vervoeren, toch zijn ze meestal wel zo realistisch dat ze de diversiteit van de menigvuldige rechtsordenen niet trachten te herleiden tot één enkel geheel, doch dat zij het juridisch leven onder de volkeren indelen in enkele grote rechtsfamilies, die stevig verenigd zijn hetzij door een gelijkaardige herkomst, hetzij door een streven naar eenzelfde doel (21).

Want er zijn ook sterke remmende krachten die zich tegen de unificatie van het recht verzetten: het eigen volkskarakter van elke groep, het nationalisme, de traditie, het conservatisme, de gewoonte, de sleur (22). En deze remmende krachten zijn zo sterk dat wij moeten vaststellen dat tot nog toe op het gebied van de unificatie van het recht niettegenstaande alle wetenschappelijke prestaties der rechtsvergelijking slechts betrekkelijk weinig tot stand is kunnen gebracht worden. En waar er reeds in zekere mate unificatie bestaat, zoals in het zeerecht en in het wisselrecht doet zich nog voortdurend het nationaal particularisme gelden, niet het minst in de uitspraken van de jurisprudentie (23).

Het is kenschetsend dat tussen landen, die zo dicht bij elkaar staan, die zo zeer verbonden zijn door historische banden en die zo zeer deelachtig zijn aan een zelfde graad van beschaving als de drie landen van Benelux, het zo oneindig moeilijk blijkt, zelfs aangaande vrij eenvoudige onderwerpen, eenmaking van recht te bereiken (24).

Zulks mag echter niet leiden tot ontmoediging en scepticisme. Zoals Schnitzer het terecht doet opmerken is het vooral bij het scheppen van nieuw recht

voor de verhoudingen die in de jongste tijd ontstaan zijn, meestal ten gevolge van de moderne techniek, dat de traditie achterwege blijft en de bezwaren voor de eenmaking zich niet voordoen (25).

Het is ook stellig dat de politieke unificatie een sterke spoorslag is voor de eenmaking van het recht en dat de vergelijking van de rechtssystemen tussen de verschillende deelstaten, die de Verenigde Staten van Amerika vormen (26) en tussen de verschillende provinciën van Canada (27) of de kantons van Zwitserland (28) oneindig grotere kansen biedt tot unificatie dan deze tussen politiek volstrekt zelfstandige staten. In verband met de pogingen tot eenmaking van Europa heeft dan ook het vergelijkend recht verregaande toekomstmogelijkheden (29).

Welk nu ook het doel weze voor hetwelk de rechtsvergelijking wordt aangewend, praktische behoeften, rechtstheoretische bezinning of idealistische drang tot unificatie, steeds zal men, om wetenschappelijk te werk te gaan, een strenge methode moeten aanwenden om tot betrouwbare uitslagen te komen (30).

Dat de kennis van de verschillende rechten, die men wil vergelijken, een volstrekt onontbeerlijke voorwaarde is voor een nuttige toepassing van de comparatistische methode, is vanzelfsprekend. Men kan slechts deze factoren vergelijken die men grondig kent. Doch men zou zich nochtans erg vergissen wanneer men zou menen dat het voldoende is een zo groot mogelijke hoeveelheid codexen en wetteksten te verzamelen. De juridische werkelijkheid staat inderdaad dikwijls zeer ver af van de letter der wet. Om nuttig werk te verrichten zal de comparatist zich dan ook hofdzakelijk dienen te verdiepen in de *geest* die leeft in de rechtsstelsels of de instellingen welke hij wil vergelijken. Dat de rechtspraak hiervoor een allereerste hulpmiddel is zal wel iedereen erkennen, doch ook de juridische literatuur zal grondig dienen nagegaan te worden omdat men daarin, — en niet het minst in de tijdschriften, — dikwijls de meest belangrijke gegevens vindt betreffende de ware betekenis van de rechtsnormen en van de geldende rechtsstelsels.

Het komt er vooral op aan dat de comparatist zich volledig in de plaats zou stellen van de jurist uit het land waarmede hij een vergelijking wil doordrijven. Hij zal, zoals de socioloog het doet, wet en jurisprudentie trachten te begrijpen door middel van alle materiële en geestelijke invloeden, van welke aard ook, die zich hierbij doen gelden, om aldus te komen tot de essentie van een rechtsregel of tot de algemene lijn die de ruggegraat vormt van een juridisch stelsel.

Hoofdzaak is dat de comparatist het wezen van de schijn zou weten te onderscheiden.

Eindelijk dient ook de comparatist — en dit is misschien wel een van de moeilijkste eisen die hem gesteld worden — *zich te beperken*. Al te gemakkelijk laat men zich meeslepen door de passie een zo uitgebreid mogelijk materiaal te verzamelen en de vergelijking zelfs tot de minst belangrijke details door te drijven. Al te zeer gebeurt het ook dat men het te bewerken terrein al te breed kiest, waardoor het onoverzichtelijk wordt. Op deze manier kunnen geen goede resultaten verkregen worden (31). Dit is evenmin het geval wanneer de stof die behandeld wordt zich niet tot vergelijking leent en Gutteridge waarschuwt volkomen terecht tegen het gevaar zonder onderscheid er maar op los te gaan vergelijken, zonder na te gaan of de sociale, economische of politieke ondergrond wel van dien aard is dat de vergelijking mogelijk weze (32).

De te gebruiken methode stelt dus wel zeer strenge eisen waaraan door de comparatisten der XIXe eeuw, hoe groot hun geleerdheid en hun kennis ook moge geweest zijn, meestal niet naar behoren werd voldaan en men mag dan ook aannemen dat het slechts sedert de XXe eeuw is dat de werkelijk wetenschappelijke studie van rechtsvergelijking heeft aangevangen. Het is pas in de laatste 50 jaar dat de internationale congressen op het gebied van de rechtsvergelijking zijn georganiseerd geworden en dat aan meerdere universiteiten de bijzondere instituten voor rechtsvergelijking zijn opgericht. Eouard Lambert heeft hieraan een sterke stoot gegeven, misschien meer nog door de stimulerende werking van zijn Instituut te Lyon (33) en van de merkwaardige serie boeken die hij heeft uitgegeven in de door hem geleide bibliotheek (34), dan door zijn persoonlijk wetenschappelijk werk, dat soms nog sterk XIXe-eeuws aandoet.

Een hele reeks tijdschriften, verschenen in haast alle cultuurlanden, hebben een ontzaglijk rechtsvergelijkend materiaal bijeengebracht, doch deze stof diende wetenschappelijk bewerkt en tot eenheid gebracht te worden en zulks is slechts in de allerlaatste jaren geschied door het verschijnen van enkele synthetische handleidingen voor de studie van het vergelijkend recht, zoals deze van H. C. Gutteridge (35) in Engeland, van René David (36) in Frankrijk, van Adolf Schnitzer (37) in Zwitserland, van Alexandre Oteteliano (38) in Roemenië.

* * *

Wanneer we nu al deze intense werkzaamheden van de comparatisten overzien, valt het bijzonder op dat al deze rechtsvergelijking zich hoofdzakelijk heeft beperkt tot het privaatrecht. Lambert noemt zijn groot boek «*Fonction du droit civil comparé*»; ook de titel van het boek van René David luidt «*Traité élémentaire de droit civil comparé*» en de meeste verzamelwerken waardoor men getracht heeft zoveel mogelijk bouwstoffen bijeen te brengen om de rechtsvergelijking mogelijk te maken betreffen vooral het burgerlijk recht of het handelsrecht.

Dit is het geval met het «*Traité de droit comparé*» van Ernest Roguin (39), met het «*Rechtsvergleichen des Handwörterbuch*», van Schlegelberger (40), met «*Die Zivilgesetze der Gegenwart*» van Carl Heinsheimer (41) en zovele andere werkinstrumenten. Ook de zo nuttige bibliographie der rechtsvergelijkende literatuur die in 1930 te Berlijn werd uitgegeven door Prof. Kaden der Universiteit van Genève, beperkt zich uitsluitend tot het privaatrecht (42). En het meest recente driedelig «*Traité de droit comparé*» van Arminjon, Nolde en Wolff (43), dat zulke voortreffelijke synthese heeft uitgebouwd op grond van de indeling der rechtsstelsels in enkele grote families, behandelt ook haast uitsluitend de privaatrechtelijke sector.

Welk is nu de oorzaak dat het publiek recht — en hoofdzakelijk het administratief recht — zo vreemd is gebleven aan rechtsvergelijkende bewerking?

Zowel Gutteridge als Schnitzer (44) wijzen er uitdrukkelijk op dat het publiek recht oneindig meer weerbarstig is om zich te lenen tot vergelijking en zeker tot unificatie, gezien vraagstukken van zuiver politiek belang hierin zulke grote rol spelen en René Dekkers van deze toestand uitstekend samen wanneer hij zegt «... le droit public soulève un genre de questions moins «pures» que le droit privé — j'entends par là qu'il s'y mêle des considérations politiques,

financières, militaires qui nuisent à l'universalité... » (45).

Nochtans is van ouds het grondwettelijk recht wel het voorwerp geweest van merkwaardige pogingen tot rechtsvergelijking. Heeft niet Aristoteles, met het oog op de voorbereiding van zijn werk over de politiek niet minder dan 158 grondwetten bestudeerd en beschreven van steden en staten, zowel bij de Grieken als bij de barbaren, waarvan ons helaas enkel de Constitutie van Athene is bewaard gebleven (46). Is er niet het voorbeeld van Bodin die, ter voorbereiding van zijn werk over de republiek, waarin hij het begrip van de soevereiniteit zou grondvesten, een reusachtig vergelijkend materiaal bijeenbracht (47) en hoe zouden wij ook hierbij Montesquieu niet vernoemen, die naast het privaat recht ook breedvoerig het grondwettelijk recht in zijn boek behandelde, die in beide sectoren de meest beminnelijke fantasie aan de dag legde, maar die nochtans op het gebied van het staatsrecht een invloed heeft uitgeoefend die onberekenbaar is en die zich heden ten dage nog op de sterkste wijze doet gevoelen (48).

Veel dichter bij ons, in de tweede helft der 19e eeuw, dient ook gewezen te worden op de grote belangstelling die zich in Duitsland heeft voorgedaan voor het Engelse staatsrecht, een belangstelling die zo sterk was dat men terecht kon gewagen van Anglomanie (49). Geleerden als Gneist (50) en Hatschek (51) hebben op zeer grondige wijze de Engelse staatsinstellingen, de constitutionele geschiedenis en de lokale organisatie van Engeland bestudeerd en het is vooral bij Gneist de bedoeling geweest het Engelse selfgovernment als voorbeeld te stellen voor de hervorming der Pruisische staatsordening. Rechtsvergelijking met het doel van beïnvloeding der nationale instellingen door het vreemde voorbeeld lag hier voor de hand.

Zulks was wel niet het geval geweest met het merkwaardig leerboek van A. Esmein, die echter toch zijn commentaar der Franse constitutionele wetten van 1875 (52) voortdurend toelichtte door middel van vergelijkingen met de staatsinstellingen van Engeland en van de Verenigde Staten en door verwijzing naar de publiekrechtelijke literatuur uit deze landen, — dit alles misschien wel in een geest van een wat al te groot optimisme en een enigszins naïef geloof in het volmaakt karakter van de toen bestaande Franse staatsordening, maar toch met een zo omvangrijk wetenschappelijk materiaal en een zo diep doorgronden der constitutionele problemen dat zijn werk een model zal blijven voor de vergelijkende studie van het franse en het angelsaksische grondwettelijk recht.

Doch vooral na de eerste wereldoorlog ontstond er een grote bloei van de studie van het vergelijkend publiek recht en het zou een lange opsomming worden wanneer wij enkel de bijzonderste werken zouden vermelden die sedertdien, — en vooral sedert de 2e wereldoorlog — zowel in Europa als in Amerika zijn verschenen om het constitutioneel recht van de verschillende landen comparatistisch te bestuderen en de staatsinstellingen van de oude en de nieuwe wereld te vergelijken. De uitstraling van de democratische gedachte, die het ideaal was geweest waarvoor de oorlog van 1914-18 was gevoerd geworden, droeg in grote mate hiertoe bij.

Het is in 1921 de grote Engelse geleerde en staatsman James Bryce geweest, die een van de eerste belangrijke werken uitgaf op het gebied van het vergelijkend staatsrecht met zijn lijvige studie over «Modern Democracies» (53), dit zo aantrekkelijk en zo boeiend boek, waarin de studie van de constitu-

tionele vormen in vele landen van zo dichtbij getoetst wordt aan de politieke werkelijkheid.

In hetzelfde jaar stelde L. Ehrlich in Amerika een onderzoek in naar de wetenschappelijke grondslagen van het vergelijkend staatsrecht (54) en sedertdien heeft men niet opgehouden zich in de Verenigde Staten te interesseren voor de grondwettelijke staatsordeningen in Europa.

Ook het rechtstreeks contact tussen vele geleerden uit de angelsaksische gebieden met deze van het Europese vasteland gedurende de oorlogen werkte stimulerend en menigvuldige belangrijke boeken van vergelijkend constitutioneel recht zijn van dit contact de vrucht geweest. De Verenigde Staten van Amerika hebben zich geweldig productief getoond en tussen de vele werken die aldaar in de jongste tijd verschenen wil ik enkel vermelden deze van William Bennett Munro en Morley Ayearst (55), van Herman Finer (56), van Frederic Ogg en Harold Zink (57), van W. Willoughby (58), van Philip W. Buck en John W. Masland (59), van M. Einaudi en J. N. Hazard (60), van D. Wit (61), van Taylor Cole (62), van G. Carter, J. Ranney en John Hertz (63), en van R. G. Neumann (64); verder de gemeenschappelijke werken onder leiding van J. S. Roucek (65), van James Shotwell (66) en van Fritz Morstein Marx (67), waaraan de beste Amerikaanse kenners van het staatsrecht op internationaal gebied hebben medegewerkt.

Het is werkelijk reeds een indrukwekkende lijst, wanneer men zich enkel tot het essentiële beperkt.

Doch ook in andere landen werd het vergelijkend constitutioneel recht druk beoefend; ik denk aan het werk van U. Scheuner (68) in Duitsland, aan dit van M. Garcia Pelayo (69) in Spanje, zonder het voortreffelijk synthetisch boek van Prof. R. Kranenburg (70) uit Leiden over de vergelijkende staatsrechtswetenschap te vergeten.

Voorzeker, vele van deze werken bevatten hoofdzakelijk beschrijvende uiteenzettingen van grondwettelijke instellingen in verschillende landen, die veelal naast elkaar opgesteld worden, zonder dat een strenge vergelijkende methode wordt toegepast. Doch deze laatste wist meer en meer veld te winnen en nadat een ontzagelijke hoeveelheid positiefrechtelijke gegevens waren verzameld geworden werden stilaan uit deze onoverzienbare stof de grote lijnen gelicht en de algemene strekkingen aangewezen. Dit gebeurde reeds vóór de tweede wereldoorlog in het werk van B. Mirkin-Guetzévitch (73). Doch het is vooral in de laatste jaren dat de brede visie op het gebied van het vergelijkend staatsrecht zich ontwikkelde, dat de navorsingen verdiept werden, dat grondige aandacht besteed werd aan de te gebruiken methode en dat uit de vergelijkingen algemene conclusies werden getrokken die een helle klaarte wierpen op vele vraagstukken van het staatsleven. Ik wil als voorbeeld uit de jongste literatuur slechts aanhalen het werk van J. A. Corry en Henry J. Abraham (72), het boek uitgegeven onder leiding van Arnold B. Rose (73) met de uitstekende inleiding van de uitgever over de vergelijkende studie der instellingen op sociologische grondslag, de studies over de democratische instellingen heden ten dage, uitgegeven door Werner Burmeister (74), doch vooral de synthetische werken zoals de voortreffelijke bundel studies gepubliceerd onder leiding van Arnold J. Zürcher (75) over de constitutionele strekkingen na de tweede wereldoorlog, het boek zo rijk aan inhoud van Lowell Field (76) en de methodologische onderzoeken van Prof. Roy C. Macridis (77) der Universiteit van

Chicago en van Prof. Gunnar Heckscher (78) der Universiteit van Stockholm, die beide zulk innig verband leggen tussen de studie van het staatsrecht en van de politieke wetenschap.

En zo werd ook in de laatste tijd de vergelijking doorgedreven op meer speciale gebieden van het staatsrecht; ik beperk er mij toe als voorbeeld aan te halen het werk van Campion en Lidderdale (79) over de parlementaire proceduur en het verzamelwerk uitgegeven onder leiding van Fr. Goguel (80) over de parlementaire werkzaamheden in Frankrijk en elders.

* * *

Niettegenstaande al deze geschriften geenszins de omvang hebben van wat gepresteerd werd op het gebied van het vergelijkend burgerlijk recht en handelsrecht is toch de tak van de wetenschap van het staatsrecht, die zich bezighoudt met de studie van het grondwettelijk recht en dus hoofdzakelijk voor doel heeft de spanning te onderzoeken tussen het gezag en de vrijheid, voorzeker het voorwerp geweest van menigvuldige en voortreffelijke rechtsvergelijkende studien.

Doch wanneer zulks wel het geval geweest is met het constitutioneel recht mogen wij geenszins hetzelfde zeggen van het administratief recht. Hier is de toestand oneindig ongunstiger.

In zijn reeds oud leerboek van Belgisch administratief recht waarschuwde Oscar Orban ons, wanneer hij erop wees: «que le Droit administratif a un caractère essentiellement national; il est en corrélation avec les institutions fondamentales du pays, avec ses traditions, ses mœurs, son histoire. Il ne faut donc, en matière de législation administrative, recourir au droit étranger qu'avec une extrême prudence (81)». En in het jongste leerboek dat in ons land verscheen over dezelfde stof, van de hand van André Buttgenbach, wordt zulks volkomen beaamd (82).

Er is dan ook geen enkel recent leerboek te vinden dat een synthetisch en algemeen overzicht geeft van vergelijkend administratief recht. De enige poging die ondernomen is geworden om een beknopte uiteenzetting van het administratief recht in verschillende landen te geven, was deze van de Duitser Reinhard Höhn, die in de eerste periode van de wereldoorlog, — 1940 —, zijn boek «Das ausländische Verwaltungsrecht der Gegenwart» uitgaf. Hoe goed de bedoeling ook moge geweest zijn en hoeveel wetenswaardigheden het boek ook moge bevatten, het boet veel van zijn wetenschappelijke waarde in, tengevolge van zijn felle propagandistische strekking voor de nationaal-socialistische en de fascistische staatsgedachte. Voor het overige zou men in de internationale literatuur enkel een paar werken kunnen aanduiden, die thans volledig verouderd zijn, namelijk het boek van Frank Goodnow, die men zo terecht de vader genoemd heeft van het Amerikaans administratief recht en die in het jaar 1893 reeds zijn boek heeft uitgegeven «Comparative administrative law» (83) en het in 1919 verschenen werk van de Indiër Nagendranath Ghose, dat dezelfde titel draagt (84) en waarvan een belangrijk gedeelte gewijd is aan de administratieve geschiedenis.

Het zijn stellig twee verouderde werken, maar zij verdienen hier toch een bijzonder ere-salut omdat zij de eerste geweest zijn om een systematische vergelijking door te drijven op het gebied van het administratief recht. Het zou wel verwondering kunnen wekken

dat het in Amerika was, waar het administratief recht zo ver afstond van het Europese dat Goodnow reeds zo vroeg zijn vergelijkend werk begon, doch men mag niet uit het ook verliezen dat de auteur zeer sterk beïnvloed is geweest door de Duitse wetenschap en in de eerste plaats door de Duitser Francis Lieber, die in de Columbia Universiteit, waaraan ook Goodnow verbonden was, staatsrecht, grondwettelijke geschiedenis en politieke wetenschap doceerde (85); dat hij verder zeer vertrouwd was met het werk van Gneist, dat overvloedig in zijn boek wordt geciteerd en dat hij in Europa aan Duitse universiteiten heeft gestudeerd. Het boek van Goodnow is wel hoofdzakelijk descriptief en minder werkelijk vergelijkend; dit is niet het geval met dit van Ghose, — dat echter 25 jaar later verscheen; — in dit boek wordt voortdurend een uiterst originele comparatieve methode toegepast.

Doch deze beide werken zijn zeldzame uitzonderingen.

Dit gebrek aan belangstelling voor het vergelijkend administratief recht en deze schaarste aan wetenschappelijke werken op dit gebied is wel van aard verwondering te wekken, wanneer toch, in de laatste jaren, steeds de klemtoon gelegd wordt op het feit dat het administratief recht, dat de jongste tak is van de rechtswetenschap, er heden ten dage misschien wel de allerbelangrijkste van geworden is.

Het is inderdaad elementair te onderlijnen hoe, tengevolge van het steeds verder doordringen van de staatsstussonkomst op alle mogelijk gebied het burgerlijk recht in ontzaglijke mate verdrongen is geworden door het administratief recht (86) en hoe, — in alle landen zonder onderscheid, — in de laatste jaren het administratief recht een betekenis heeft gekregen die deze van het gewoon recht verre is gaan overtreffen, zodanig dat Hans Peters in zijn meesterwerk «Lehrbuch der Verwaltung» spreekt van een duidelijke overgang van de wetgevingstaat der XIXe eeuw naar wat hij noemt de «Verwaltungsstaat» van vandaag (87).

Niemand minder dan H.C. Gutteridge heeft dan ook in zijn werk onderlijnd dat er zich een volstrekte noodzakelijkheid voordoet, in deze tijd, de studie van het vergelijkend administratief recht te beoefenen en doen uitschijnen welke belangrijke problemen het voorwerp zouden kunnen zijn van deze studie (88).

Het komt mij nu voor dat de reden van de afzijdigheid der comparatisten op het gebied van het administratief recht is te zoeken in de omstandigheid dat dit recht zich nog volledig in staat van vorming bevindt, zodat er dagelijks de meest verrassende nieuwigheden in opdagen, omdat het een recht is dat spontaan en onmiddellijk voortspruit uit de economische behoefte en de politieke actie en voor hetwelk men nog steeds, in alle landen, met pijnlijke ijver zoekt naar een vaste grondslag en een leidend beginsel.

Sedert Van Vollenhoven in het jaar 1926 zijn merkwaardige poging ondernam, in zijn bekende mededeling aan de Koninklijke Academie voor wetenschappen te Amsterdam, de omtrek van het administratief recht nauwkeurig af te lijnen (89), hebben in alle landen vele juristen getracht langs andere wegen hetzelfde doel te bereiken. En, wanneer men het er thans wel algemeen over eens is dat de poging van Van Vollenhoven als mislukt dient aangemerkt te worden, toch is er ook thans nog nergens voor het administratief recht een nauwkeurige omschrijving en een vaste grondslag kunnen aangeduid worden (90). De opvattingen van het ene land tot het andere en van de ene auteur tot de andere zijn uitermate verschillend, de omtrek blijft uiterst onzeker, men is het er zelfs vol-

strekt niet over eens of het administratief recht al dan niet als een autonoom recht dient beschouwd te worden en men twist tot in het oneindige over het algemeen beginsel of de leidende idee die het administratief recht zou beheersen ⁽⁹¹⁾.

De verwarring, die voorkomt in de tegenwoordige juridische literatuur omtrent de bepaling van het begrip « administratie » zelf, is nog steeds een gevolg van de toepassing van het principe van de scheiding der machten dat sedert Montesquieu in het publiek recht gelding heeft gehad. Men is er aan gewoon geworden het begrip administratie *negatief* te bepalen en eronder te rangschikken elke overheidsactiviteit die niet specifiek wetgeving of rechtspraak zou zijn en men heeft daarbij verwaarloosd zeer belangrijke onderscheidingen te maken ⁽⁹²⁾.

Inderdaad, het begrip administratie houdt twee wel te onderscheiden elementen in: een zuiver feitelijk en een juridisch element.

N. Ghose legt er zo terecht de klemtoon op dat er gedurende eeuwen feitelijk bestuur geweest is, zonder enig rechtskarakter ⁽⁹³⁾. Er is geen gemeenschap denkbaar zonder dat er een praktische bestuursactiviteit zou aanwezig zijn. Er werden steeds door het gezag maatregelen getroffen voor het werven van militairen, het aanleggen van verdedigingswerken, het innen van belastingen, het aanstellen van ambtenaren, het handhaven der orde; ten allen tijde werd er gezorgd voor de uitvoering van openbare werken, werden er wegen aangelegd en bruggen gebouwd; bevoorradings, hygiëne en zelfs onderwijs waren doorheen de eeuwen in meerdere of mindere mate voorwerpen van bestuurszorg. Het is heel de sfeer van het onmiddellijk ingrijpen der administratie. Het gezag beschikt hier over een verregaande vrijheid waarin het naar eigen inzicht, zijn initiatief kan ontwikkelen. De bestuurs-handeling is enkel onderworpen aan de controle van een hogerstaand gezagspersoon en heel deze activiteit is uitsluitend gericht op de doelmatigheid in verband met het beoogde resultaat.

Dit is gedurende eeuwen de essentie geweest van het bestuur. Het was niet in het minst gebonden aan wetsbepaling of rechtsnorm.

Er is ten slotte geen verschil tussen de activiteit van de staat en de organisatorische maatregelen die genomen worden in een belangrijke private onderneming; staatsadministratie is hier volledig op één lijn te stellen met de bedrijfsorganisatie in het algemeen.

Ook heden ten dage zijn er nog zeer uitgebreide gebieden waarop de administratie, enkel met het oog op de doelmatigheid van haar actie, gerechtigd is volkomen vrij te handelen. Het beoogde doel kan immers meestal langs zeer verschillende wegen bereikt worden. Op dit terrein is de administratieve activiteit hoofdzakelijk een kunst om op de meest handige en de meest doeltreffende wijze de leidende staatsidee te verwerkelijken. Hier blijven wij verwijderd zowel van het terrein van de wetenschap als van dit van het recht. Een uitgestrekt gebied blijft hier ook heden volledig ongerept en de bewerking ervan hangt uitsluitend af van de handigheid, het praktisch doorzicht en de zin voor doelmatigheid van de gezagvoerders. Dat besturen in belangrijke mate ook vandaag een « kunst » gebleven is wordt in de jongste literatuur over de administratieve wetenschap volkomen erkend ⁽⁹⁴⁾.

Stilaan is echter het wetenschappelijk onderzoek zich gaan bemoeien met de bestuursproblemen en men heeft zich afgevraagd of de genomen administratieve maatregelen wel beantwoordden aan het doel dat er mede werd nagestreefd en welk de meest zekere en

de meest nuttige richtlijnen zouden zijn voor een doelmatig bestuur.

Dit heeft aanleiding gegeven, vooral in het Duitsland der XVIIe en XVIIIe eeuw, ten tijde van de politiestaat, tot de werken der schrijvers die behoren tot wat men noemt de Kameralwissenschaft ⁽⁹⁵⁾, waarin gedeeltelijk de oorsprong van onze hedendaagse administratieve wetenschap te zoeken is. Deze auteurs hielden zich nog hoofdzakelijk op praktisch gebied. In hun werken wordt evenveel aandacht gewijd aan de economie, de statistiek, de bevolkingsleer, de financies, de politie, als aan de administratie en aan het recht. Daardoor worden zij ook door de economische wetenschap als verre voorlopers erkend. Doch tot de rechtswetenschap behoort deze school nog niet. Alles bleef hoofdzakelijk beperkt tot de doelmatigheid, tot de praktijk.

Langs een dubbele weg is dan de administratieve functie in de sfeer van het recht betrokken geworden. Eerst door toedoen van het bestuur zelf. Het was gemakkelijk voor de administratie op vele gebieden van haar activiteit het rechtstreeks ingrijpen te vervangen door het uitvaardigen van abstracte en algemene regelen, die onrechtstreeks tot hetzelfde resultaat zouden leiden. De gewoonte had stilaan uniformiteit gebracht in de aan te wenden maatregelen en de ondervinding had geleerd dat het uitvaardigen van normen dikwijls nog wel grotere waarborgen bood voor het verwezenlijken van het nagestreefde doel dan het rechtstreeks ingrijpen. En zo ontstond een uitgebreid net reglementaire bepalingen die op abstracte en algemene wijze voorschreven hoe de concrete gevallen der praktijk zouden opgelost worden. Doch de toepassing van deze reglementering laat nog een uitgebreid terrein over aan wat de Duitsers noemen het « freie Ermessen ».

Maar wettelijke en reglementaire bepalingen hinderen dikwijls het bestuur. Het is geneigd ervan af te wijken en ernaast willekeurig zijn beschikkingsmacht door te drijven. Doch hier komt dan het verzet aan de dag van de jurist, die vordert dat de administratie zich met de meeste nauwgezetheid zou houden aan wat door het gezag in wet en reglement werd voorgeschreven. Hier ontwikkelt zich heel de problematiek van de rechtsstaat. Hier ligt voor ons een uitgebreid stuk administratief recht, hoofdzakelijk organisch, formalistisch, doch in elk geval « recht », waardoor de willekeur van het gezag wordt omgebogen. Voor het ontstaan van dit recht is gedurende eeuwen gestreden. In Engeland triomfeerde de revolutie der XVIIe eeuw over de koninklijke monarchie en wisten de rechters geleidelijk een prestige te verwerven dat het bestuur onderwierp aan het toezicht van de gewone rechtsmacht ⁽⁹⁶⁾. In Frankrijk ligt in dezelfde lijn de strijd van de Parlementen tegen het koninklijk gezag onder het ancien régime ⁽⁹⁷⁾.

Doch de rechtsidee is slechts ten volle doorgebroken daar waar is kunnen verwezenlijkt worden dat het vrij beschikkingsrecht van de staat en van de openbare lichamen onder juridische controle werd gesteld en de administratieve activiteit op dusdanige wijze werd beheerst dat de individuele rechten van de burgers, zo niet volledig, dan toch in de grootst mogelijke mate, zouden beschermd zijn tegenover de willekeur van de administratie. Hier geldt de eis van « behoorlijk » bestuur, hier stellen het recht en zelfs de ethica hun dwingende vorderingen.

En dit is dan het grote vraagstuk van de « administratieve rechtspraak », namelijk het vraagstuk te weten op welke wijze de handelingen van het bestuur zullen kunnen gemeten worden met de maatstaf van het recht, zullen kunnen teniet gedaan worden in ge-

val van onrechtmatigheid of zelfs in geval van schending der beginselen van de billijkheid en hoe schadelijke handelingen zullen kunnen goedge maakt worden. En het is de grote vraag geweest te weten welk gezag boven de administratie zou heersen en op welke wijze hetgeen men dus noemt de «administratieve rechtspraak» zou uitgeoefend worden.

Hier ligt het kernpunt van het administratief recht. Hoe zal er evenwicht ontstaan tussen doelmatigheid en rechtmatigheid in de administratieve functie, wanneer de doelmatigheid een eeuwige en niet te ontwijken vereiste is voor elk degelijk bestuur en de rechtmatigheid een onafwijsbare eis is van het publiek geweten van deze tijd.

Op dit gebied vooral biedt de rechtsvergelijking een rijke bron van wetenswaardigheden en zien wij in de praktijk sterke invloeden van het ene land op het andere inwerken.

Wat zijn ze nochtans verscheiden de opvattingen omtrent de administratieve rechtspraak b.v. in de angelsaksische landen en in Frankrijk, om twee uiterste tegenstellingen tegenover elkaar te plaatsen.

In Engeland is er de gestadige groei van het prestige der koninklijke rechtbanken, die er toe kwamen, na een eeuwenlange evolutie als censors te kunnen optreden tegenover het bestuurlijk gezag en de rechten der burgers zowel in private als in bestuurlijke aangelegenheden door middel van dezelfde rechtspraak, op grond van het gewone recht, te beschermen en die zelfs de bevoegdheid wisten te verwerven aan het bestuur bevel tot handelen in bepaalde zin te geven (98).

In Frankrijk zien wij de geleidelijke evolutie van de Conseil d'Etat die, opnieuw opgericht na de omwenteling en vertrokken in het jaar VIII als een stuk van het raderwerk ener autoritaire gezagsorganisatie, zich heeft weten los te rukken van het administratief lichaam en zich heeft weten te ontwikkelen tot een onafhankelijke rechtsmacht, die in 1872 de «justice déléguée» heeft kunnen bemachtigen en door wiens merkwaardige pretoriaanse jurisprudentie de rechten van de burgers beschermd worden op een zo doeltreffende wijze, dat zij in hoge mate bevrediging geeft aan het rechtsbewustzijn (99).

Het Engelse volk is terecht fier op de historische ontwikkeling van zijn rechtssysteem en zijn klassieke staatsrechtleraar Dicey heeft het overmoedig geproclameerd dat zijn land de enig gezonde juridische oplossing toepast voor de administratieve rechtspraak en hij ziet misprijzend neer op Frankrijk dat, naar zijn mening, gebukt gaat onder een cesaristische administratieve inrichting, die aan de bestuursoverheden uitzonderlijke machten en voorrechten toekent en waar, in geval van betwisting, de administratie zelf recht spreekt in haar eigen zaak (100).

Hoe voelt men hier het belang der systematische rechtsvergelijking en de noodzakelijkheid door te dringen tot de geest zelf der verschillende stelsels, om misverstanden zoals deze verwekt door het werk van Dicey, — misverstanden die zich zo taai handhaven —, uit de weg te ruimen.

Want Dicey heeft het Frans stelsel volledig verkeerd begrepen en zich niet in het minst rekenschap gegeven van de werkelijke betekenis van de Conseil d'Etat noch van de waarde van zijn rechtspraak. En Dicey zelf en de vele volgelingen die op zijn werk steunen hebben, in hun nationalistische roes, de Engelse werkelijkheid totaal verdraaid. Zij hebben de zeer wezenlijke beperkingen over het hoofd gezien die in Engeland aan de rechtspraak in administratieve aangelegenheden, in de vooroorlogse periode,

werden in de weg gelegd door de constructie van de immuniteit van de Kroon, door de noodzakelijkheid door middel van een *petition of rights* van de Kroon machtiging te bekomen om gezagvoerders of ambtenaren voor de rechtsmachten te brengen, — machtiging die zelfs uitgesloten was bij onrechtmatige daad —, en door de belangrijke prerogatieven waarover de administratie in het procesrecht beschikte, nl. kortere verjaringstermijnen, geen verplichting tot mededeling van stukken, het voorrecht niet tot de gerechtskosten veroordeeld te worden, en andere (101).

Weliswaar is sedert 1947 in deze toestand verandering gekomen door de *Crown Proceedings Act*, doch ook heden is de gelijkheid van de particulier en de administratie vóór de rechtsmachten in Engeland niet volkomen gewaarborgd (102). En hoe merkwaardig is het niet vast te stellen dat, in dit land, de evolutie zich thans zo voordoet dat door de brede toepassing van de gedelegeerde wetgeving (103) er voortdurend meer en meer stukken administratief recht aan de bevoegdheid der gewone rechtsmacht werden onttrokken om toevertrouwd te worden aan een menigvuldigheid van geïmproviseerde administratieve lichamen en dikwijls aan het ministerieel departement zelf, zonder enige waarborg van werkelijke rechtsbescherming, zodanig dat de jongste specialisten der wetenschap van het administratief recht in dit land, waarvan Robson de meest wel-sprekende woordvoerder geweest is, het Franse voorbeeld aan hun landgenoten ter navolging voorhouden (104).

Nergens vindt de wetenschap een meer dankbaar terrein voor vergelijkende studie dan bij het onderzoek van de wijze waarop in de verschillende landen de gerechtigheidscontrole geschiedt over de administratieve handelingen: rechtspraak door de gewone rechter of rechtspraak door een gespecialiseerd lichaam, of door afzonderlijke instellingen met eventueel een laatste verhaal bij het gerecht of verdeling van de taak tussen de gewone en de administratieve rechtsmacht, zoals in ons land. Het is een domein dat aanleiding heeft gegeven in alle landen tot een zeer uitgebreide literatuur en waarop hoogstaand comparatistisch werk werd geleverd. Boeken, zoals deze van Bonnard, van Andreades, van Sieghart, van Galeotti (105) en zoveel anderen hebben dit vraagstuk uitgediept en deze theoretische studiën zijn niet zonder invloed gebleven op de praktische verwezenlijkingen. De invloed van het stelsel der Franse administratieve rechtspraak op de inrichting van onze Belgische Raad van State is U voldoende bekend en gelijkaardige invloeden hebben zich doen gelden in Duitsland, in Turkije, in Griekenland, in Egypte en elders (106).

Ditzelfde doet zich trouwens voor bij allerlei andere administratiefrechtelijke aangelegenheden. Zo heeft de sterke organisatie van de Engelse Civil Service in belangrijke mate als voorbeeld gediend voor het Belgisch ambtenarenstatuut van 1937 en voor het Frans statuut van 1946 (107). In vele landen en op velerlei gebied heeft, in het administratief recht, de praktische vergelijking met de toestanden die elders voortkomen merkwaardige fenomenen van navolging doen ontluiken. Zij kwamen hoofdzakelijk tot stand ten gevolge van de rechtstreekse observatie en van de internationale contacten. Zij dienen echter door de rechtsvergelijkende studie verklaard en gesystematiseerd.

Zal ons deze vergelijkende studie leiden tot grotere unificatie in het administratief recht der verschillende staten?

De praktijk toont ons aan dat, zonder dat men van unificatie zou durven spreken, er zich, door wederzijdse invloed, een belangrijke graad voordoet van wat René David genoemd heeft de « harmonisering » tussen de administratieve rechtsstelsels (108). Het gezond verstand zegt trouwens dat, waar zich thans in zo vele landen gelijkaardige behoeften voordoen in verband met het intens ingrijpen van de staat in het privaat leven, deze gelijkaardige behoeften onvermijdelijk zullen dienen bevredigd te worden door enigszins gelijkaardige middelen, des te meer dat de evolutie zo verrassend vlug gaat en het bestuur, dat zich voor een probleem geplaatst ziet, meestal met dankbare belangstelling zal wensen gebruik te maken van wat het elders omtrent hetzelfde probleem zal kunnen vinden.

Hoe dichter men blijft bij de vraagstukken der praktische organisatie, hoe meer het vergelijkend materiaal van belang is, en hoe groter de kansen zijn tot wederzijdse beïnvloeding en tot harmonisering, terwijl men echter voor meer ideologische problemen, waarbij in elk land de eigen rechtsidee zich doet gelden, rekening moet houden met een zeer sterk nationaal particularisme.

De behoefte aan doeltreffende organisatie van zoveel overheidsdiensten, parastatale instellingen en gecontroleerde private ondernemingen eist in zo sterke mate de aandacht van de specialisten van het administratief recht op dat zij in Frankrijk, met cartesiaanse drang naar eenvoud en systematiek, de mening verkondigen dat heel het administratief recht zich liet herleiden tot een enkel principe, datgene van de publieke dienst (109), terwijl in de Verenigde Staten haast heel de literatuur der laatste jaren de juridische vraagstukken meestal achterwege laat en zij zich hoofdzakelijk bezig houdt met de problemen van het « management », de studie van de middelen om in de hoogst mogelijke mate de « efficiency » van de administratie te verzekeren. Men berust er geredelijk in de bestaande juridische waarborgen, men verwaarloost grotendeels de sfeer van het recht en alle aandacht wordt geconcentreerd op het rendement, op de materiële prestatie. In deze wetenschap van de « public administration » speelt het administratief recht slechts een meer ondergeschikte rol (110).

Dit is wel het belangrijkste onderscheid tussen de Amerikaanse en de Europese opvatting in de laatste tijd. Doch deze Amerikaanse opvatting begint ook door te dringen op het vasteland. In Engeland is het recente leerboek van E. N. Gladden « The Essentials of public Administration » (111) helemaal opgevat in Amerikaanse geest. In Nederland b.v. spreekt men ook, naast bestuursrecht, van bestuurskunde, Prof. van Poelje schreef hierover een belangrijk boek (112) en de zo verdienstelijke Nederlandse Vereniging voor administratief recht stelde aan de dagorde harer jaarlijkse vergadering van 1955 « de verhouding tussen bestuursrecht en bestuurskunde » (113), onderwerp dat voorzeker plaats neemt tussen de grote wetenschappelijke problemen voor de toekomst ook van het administratief recht.

En wat nu betreft de remmende krachten, die alle unificatie en alle beïnvloeding tegenwerken, zou ik als typisch staal van nationaal particularisme hier enkel de betekenisvolle passage willen aanhalen, die ik onlangs las in het uitgebreid en voortreffelijk werk van Keeton en Lloyd « The British Commonwealth » waarin een zou nauwkeurig beeld wordt gegeven van het

tegenwoordige recht in heel het Britse rijk en waarin ook het vraagstuk van de administratieve rechtspraak in Engeland wordt aangesneden. De schrijvers erkennen volkomen dat de toestand zoals hij thans aldaar bestaat, onhoudbaar is, — « no one is satisfied with the present position » (114) — en dat er in feite maar al te weinig overblijft van het juridisch toezicht der gewone rechtbanken over de activiteit der administratie. Zij verklaren dat het misschien zeer wenselijk zou zijn dat er een administratieve rechtsmacht in de zin van de Franse Conseil d'Etat zou in het leven geroepen worden, misschien in de vorm van een administratieve Court of Appeal waaraan alle administratieve rechtscolleges zouden onderworpen zijn, doch zij voorspellen dat spijs alles zulks niet zal gebeuren en achten dit ten slotte ook beter, want, zeggen zij, het is eigenlijk een psychologisch vraagstuk; een administratief rechtsprekend lichaam zou de grootste argwaan ondervinden zowel vanwege de burgers als vanwege de administratie zelf. Beiden zouden het als een niet te betrouwen indringer beschouwen en het zou dus een dubbele hindernis ondervinden voor de uitoefening van zijn taak. In de mentaliteit van het Engelse volk is nu eenmaal de gewone rechter de enig betrouwbare en onaantastbare beschermer van alle rechten. En in het hoofdstuk dat in het grote werk, onder leiding van Keeton en Lloyd, door F. H. Newark gewijd wordt aan de toekomst van het administratief recht, zegt deze auteur zo terecht « ... as long as H.M. judges are there to wear their wigs and ermine they will be regarded by ordinary people as the proper dispensers of justice, and civil servants who set themselves up to do the same will be suspected of passing off an inferior commodity » (115). Er mogen nog zoveel bezwaren vastzitten aan de tegenwoordige rechtspraak in administratieve aangelegenheden, toch zal de Engelsman aan deze doorheen de eeuwen gegroeide overtuiging niet laten tornen.

Treffend voorbeeld van psychologische factoren welke zich bij deze problemen voordoen, factoren die voor hun volle waarde bij de vergelijkende studie van het administratief recht dienen in aanmerking genomen te worden.

* * *

Doch spijs deze remmende nationalistische krachten zijn er ook door de internationale evolutie omstandigheden in het leven geroepen, waarbij de rechtsvergelijking op administratiefrechtelijk gebied van allereerste noodzakelijkheid is geworden, namelijk bij de oprichting van de internationale administratieve organismen die in de laatste jaren zo menigvuldig tot stand zijn gekomen. Hier moeten de verschillende naties beraadslagen over het statuut en de functie van deze internationale organismen en over de manier waarop het recht bij hun handelingen zal geëerbiedigd worden. Hier moeten ze onvermijdelijk hun eigen geaardheid en hun eigen voorliefde toetsen aan deze van andere staten. Hier moeten de nodige toegevingen en aanpassingen gedaan worden en hierbij is volkomen natuurlijk het vergelijkend administratief recht de normale achtergrond voor de activiteit der nieuwe internationale diensten.

Voorzeker, het systematisch denken over internationale organisatievormen en internationaal administratief recht heeft niet gewacht op de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, om aanleidende te geven tot de publicatie van wetenschappelijke werken. Reeds vóór de eerste wereldoorlog waren er door middel van tractaten allerlei internationale organis-

men tot stand gekomen, waarvan de samenstelling, de bevoegdheid en de werkwijze het voorwerp uitmaakten van menigvuldige geschriften in verschillende landen, die de eerste manifestaties waren van een internationaal administratief recht. Na 1918 heeft de oprichting en de activiteit van de Volkenbond de bloei van deze literatuur in sterke mate bevorderd. De werking van het volkenbondssecretariaat, de rechtstoestand van de internationale ambtenaren en zovele andere onderwerpen uit dezelfde sfeer waren aanleiding tot belangrijke verhandelingen, waarvan er meerdere verschenen in de verzameling der cursussen van de Academie voor Internationaal recht te 's Gravenhage.

Doch al deze werken bleven ten slotte nog hoofdzakelijk vast zitten in de stof van het volkenrecht en werden beschouwd als een gespecialiseerd hoofdstuk ervan. Het is maar zeer schuchter dat stilaan een eigen gebied werd veroverd door het baanbrekend werk van zekere juristen waarvan ik enkel noem Karl Neumeyer⁽¹¹⁶⁾, Fritz Stier-Somlo⁽¹¹⁷⁾, N. L. Hill⁽¹¹⁸⁾, José Gascon y Martin⁽¹¹⁹⁾, Michel A. Antonesco⁽¹²⁰⁾. Er is bij hen wel geen eenheid van inzicht noch van methode⁽¹²¹⁾, doch al deze auteurs voelen de noodzakelijkheid aan van een wetenschappelijke behandeling der vele vraagstukken die de administratie buiten nationaal verband doet ontstaan en geven er zich rekenschap van dat dit braakliggend terrein dient ontgonnen te worden.

En het is dan vooral in de laatste jaren na de tweede wereldoorlog dat wij allerlei min of meer zelfstandige administratieve lichamen zien ontstaan — in of buiten de Organisatie der Verenigde Naties — om te voorzien in menigvuldige internationale behoeften. Zij vorderen thans met klem onze wetenschappelijke aandacht. Het is niet meer voldoende hun structuur en hun functies te beschrijven. De jurist dient hun wezen te doorgronden en hun werking te toetsen aan het recht.

Dit gaf ons reeds een eerste oogst werken waarin het breed gebied van het internationaal administratief recht als een geheel wordt bewerkt, zoals het uitstekend werk van Loveday, *Reflections on international administration*⁽¹²²⁾, zoals het colloquium te Saarbrücken in 1955 betreffende de Europese openbare functie⁽¹²³⁾, zoals het werk van Roger Grégoire over de verhouding van de nationale administratie en de internationale organisatie⁽¹²⁴⁾, dit van H. T. Adam over de internationale publieke instellingen⁽¹²⁵⁾ en het merkwaardige pas verschenen boek van Mohammed Bedjaoui over de internationale publieke functie en de nationale invloeden⁽¹²⁶⁾. En deze werken hebben er ook toe geleid de studie van de administratie in het algemeen wetenschappelijk te verdiepen, zoals getuigt het recente werk van Poul Meyer der universiteit van Kopenhagen, die een synthese geeft, op comparatieve grondslag, van de administratieve organisatie in het algemeen⁽¹²⁷⁾.

Zeer belangrijk voor de bevordering der studie van het vergelijkend administratief recht zijn ook de werken, die gepubliceerd werden door zekere schrijvers om in hun eigen land een klaar inzicht te geven in het administratief recht van een ander land. Dit is b.v. het geval met Hamson, die voor de Engelse juristen uitstekende uiteenzettingen heeft gegeven van de Franse administratieve rechtspraak, met Garner⁽¹²⁸⁾ die hetzelfde gedaan heeft voor het Frans publiek wat betreft het angelsaksisch administratief recht en vooral met de Amerikaan Schwartz, die het administratief recht der Verenigde Staten

alsook het Engels en het Frans administratief recht heeft uiteengezet dan eens voor een Franse en dan weer voor een Engelse lezerskring, die deze uiteenzettingen heeft aangepast aan de eigen geestesgesteldheid van de lezers waarvoor ze bestemd zijn en die aldus oneindig veel heeft bijgedragen tot de bevordering van een juist begrip.

Op al deze gebieden ligt voor jonge wetenschappelijke krachten een arbeidsveld open dat voor de toekomst van ons eigen land, van Europa en van de wereld een zeer grote betekenis heeft en de rechtsvergelijking is een van de meest onontbeerlijke werkinstrumenten die hun de taak zal vergemakkelijken.

* * *

De studie van het vergelijkend administratief recht is dus even passionant als zij onontbeerlijk is. Zovele jaren geleden hebben de eerste bouwers van de administratieve wetenschap dit volledig begrepen. Edouard Laferrière, wiens boek « *Traité de la juridiction administrative* » ook vandaag nog het vast voetstuk vormt waarop het Franse bestuursrecht is opgebouwd, begon zijn werk in 1886 met een uitvoerige vergelijkende studie van de administratieve rechtspraak in de bijzonderste landen, Goodnow in Amerika was comparatist op het gebied van het administratief recht in zijn werk van 1893. En al is, na hen, in algemene zin, de vergelijkende studie van deze bepaalde rechtstak verwaarloosd geworden, heden ten dage doet de noodzakelijkheid van zijn beoefening zich voortdurend meer en meer gevoelen en vergt zijn studie meer en meer wetenschappelijke krachten.

Doch afgezien van alle praktisch nut is de studie van het vergelijkend administratief recht vooral van aard ons te begeistere omdat zij er toe komt ons te verlossen uit de al te enge specialisatie en onze belangstelling wakker te houden voor grote lijnen en algemene ideeën.

Zij vergt van ons zonder twijfel een buitengewone inspanning, want de stof, die moet beheerst worden, is oneindig uitgebreid, de documentatie is niet gemakkelijk te verzamelen en het is volkomen terecht dat Koschaker ons heeft gewaarschuwd in het artikel dat hij publiceerde in het *Recueil* ter ere van Prof. Lambert, waarin hij zegde « ...la méthode comparative est un instrument fort délicat qu'il faut manier avec prudence si l'on veut éviter qu'il ne nuise plus qu'il ne donne du profit. »⁽¹²⁸⁾.

Deze zo gegronde waarschuwing mag niet van aard zijn ons af te schrikken want spijs de oneindigheid van de te bewerken stof is het toch stellig dat ook hier alles zich herleidt tot enkele grote problemen die overal dezelfde zijn. De leidende ideeën opsporen uit de verscheidenheid der bestuurlijke rechtsordeningen is een taak die elk jurist, die liefde gevoelt voor zijn vak, in hoge mate belang moet inboezemen en het zuiver wetenschappelijk genot dat deze studie bezorgt gaat dan nog gepaard met het grote voordeel dat zij voor de evolutie van deze rechtstak in ons eigen land een uiterst nuttig richtsnoer vormt.

In de inleiding welke Marcel Waline schreef voor het boek van Gilbert Tixier betreffende het toezicht der Engelse rechtbanken over de activiteit der administratie zegt hij zo gevat « *Les études de droit comparé sont l'examen de conscience du juriste* ». Het vergelijkend administratief recht zal ons voortdurend leren aanvoelen en begrijpen of de administratie ook in ons land al dan niet geslaagd is in haar regelende

taak en of het haar al dan niet mogelijk geweest is de eeuwige spanning te overbruggen tussen gezag en gerechtigheid.

(1) H.C. GUTTERIDGE, *Comparative Law, An Introduction to the Comparative Method of Legal Study and Research*, Cambridge, 1946 Hoofdstuk II, The Origins and Development of Comparative Law, blz. 5, «The first serious attempts to formulate the functions and aims of comparative law were made at the International Congress of Comparative Law in Paris in 1900...». — MARC ANCEL, *La tendance universaliste dans la doctrine comparative française au début du XXe siècle*, in *Festschrift für Ernest Rabel*, Tübingen, 1954, Dl I, blz. 17, «On a dit bien souvent que le droit comparé était une science neuve, qui n'avait pris vraiment conscience d'elle-même qu'avec le premier congrès de droit comparé tenu à Paris en 1900...». — JEAN VAN RYN, *La conception internationaliste du droit comparé*, Revue de l'Université de Bruxelles, 1936-37, blz. 160. — PAUL KOSCHAKER, *L'histoire du droit et le droit comparé, surtout en Allemagne*, in *Introduction à l'étude du droit comparé*, Recueil d'Études en l'honneur d'Edouard Lambert, Parijs, 1938, I, blz. 274 volg. — AUBIN-ZWEIFERT, *Rechtsvergleichung im deutschen Hochschulunterricht*, Tübingen, 1952, blz. 7.

(2) RENÉ DAVID, *Traité élémentaire de droit civil comparé. Introduction à l'étude des droits étrangers et à la méthode comparative*, 1950, Chapitre préliminaire, Droit comparé et méthode comparative. — H.C. GUTTERIDGE, *Comparative Law*, I, The Province of Comparative Law, blz. 3.

(3) ALBERT HERMAN POST, *Bausteine für eine allgemeine Rechtswissenschaft auf vergleichend-ethnologischer Basis*, Oldenburg 1880-81, 2 dln.; *Einführung in das Studium der ethnologischen Jurisprudenz*, Oldenburg 1886; *Grundriss der ethnologischen Jurisprudenz*, 2 dln., Oldenburg, 1894-95. — Cf. over POST: I. ACHELIS, A.H. Post und die vergleichende Rechtswissenschaft, Hamburg 1896; H. TRIMBORN, *Die Methode der vergleichenden Rechtsforschung*, in *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft*, vol. 14, 1928, blz. 416-64.

(4) JOSEF KOHLER, *Das Recht als Kulturerscheinung*, Würzburg, 1885; *Rechtsvergleichende Studien*, Berlin 1889; *Rechtsphilosophie als Universalrechtsgeschichte*, in Dr. FRANZ HOLTZENDORFF, *Enzyklopädie der Rechtswissenschaft*, uitgave Kohler, 7e uitg. 1915 blz. 16 «Die Universalrechtsgeschichte, die man auch vergleichende Rechtswissenschaft zu nennen pflegt, hat die Aufgabe, womöglich die Rechte aller Völker zu erforschen, der lebenden wie der toten, und zwar nicht nur was die objektive Rechtsordnung, sondern auch was die Betätigung der Rechtsordnung im subjektiven Rechtsleben betrifft».

(5) HENRY JAMES SUMNER MAINE, *Ancient Law*, Londen 1861, (nieuwe uitgaven met inleiding van J.H. MORGAN, 1917; met inleiding van F. POLLOCK, Londen 1930; met inleiding van C.K. ALLEN, Londen 1931; deze laatste inleiding werd herdrukt in *Legal Duties and other Essays in Jurisprudence*, Oxford, 1931, blz. 139-55); *Village Communities in the East and West* (Lectures), 1871; *Lectures on the Early History of Institutions*, Londen 1875; *Dissertations on Early Law and Custom*, Londen 1883. — Cf. over MAINE, M.E. GRANT DUFF, *Sir Henry Maine*, Londen 1892; P. VINOGRADOFF, *The Teaching of Maine*, in *Collected Papers*, 2 dln., Oxford 1928, Dl II, hst. 8, en WILLIAM A. ROBSON, *Sir Henry Maine to-day*, in *Modern Theories of Law*, Londen 1933.

(6) RAYMOND SALEILLES was vooral gekomen tot de rechtsvergelijking ten gevolge van de grondige studie die hij gemaakt had van het Duits Bürgerliches Gesetzbuch, waarover hij talrijke geschriften publiceerde en dat aanleiding gaf tot zijn belangrijk werk, *De la déclaration de volonté, Contribution à l'étude de l'acte juridique dans le code civil allemand* (art. 116 à 144), Parijs 1901. Tijdelijk aangesteld als hoogleraar in het strafrecht had hij ook op dit gebied haarstijgend werk verricht in zijn klassiek geworden boek, *L'individualisation de la peine, Étude de criminalité sociale*, Parijs 1898; ook zijn laatste groot werk, *De la personnalité juridique, Histoire et théories*, Parijs 1910, is de vrucht van een cursus in het vergelijkend burgerlijk recht over de rechtspersonen. — Cf. ook zijn *Mélanges de droit comparé*, I, *Introduction à l'étude du droit civil allemand*, Parijs 1904, en II, *De la possession des meubles*, Parijs 1907. Het is ten slotte uit dit vele praktisch rechtsvergelijkend werk dat Saleilles de richtlijnen trok voor zijn comparatistische methode die hij uiteenzette in meerdere geschriften, zoals: *Rapport présenté à la commission d'organisation sur l'utilité, le but et le programme du Congrès, Congrès international de droit comparé de 1900, Procès-verbaux des séances et documents*, 1905, T. I, blz. 9-17; *Conception et objet de la science du droit comparé*, idem T. I, blz. 167-189; *Rapport général sur les travaux du Congrès international de droit comparé de 1900*, idem T. I, blz. 141-153; *La fonction juridique du droit comparé*, in Juristische Festgabe des Auslandes zu Josef Kohlers 60. Geburtstag, Stuttgart 1909, blz. 164-175; *Droit civil et droit comparé*, in Revue internationale de l'enseignement, 1911, t. LXI, blz. 5-32. — Cf. over de betekenis van Saleilles voor de rechtsvergelijking in het verzamelwerk, *L'œuvre juridique de Raymond Saleilles*, met voorwoord van M.E. THALLER, Parijs 1914, vooral de studie van HENRY CAPITANT, *Conception, méthode et fonction du droit comparé d'après R. Saleilles*, blz. 65-114, en de korte maar voortreffelijke beschouwingen van MARC ANCEL in zijn studie, *La tendance universaliste dans la doctrine comparative française*, in *Festschrift für Ernst Rabel*, 2dln. Tübingen 1954, Dl. I, blz. 18 vlg.

(7) EDOUARD LAMBERT was door Saleilles gelast geworden het internationaal congres voor rechtsvergelijking, dat in 1900 te Parijs plaats had, mede voor te bereiden; hij stelde het belangrijk algemeen verslag op over: *Conception générale, définition, méthode et histoire du droit comparé. Le droit comparé et l'enseignement du droit*, in *Procès-verbaux des séances et documents* van dit Congres, t. I, blz. 26-60. Hij verwierf vooral vermaardheid door zijn groot werk, *La fonction du droit civil comparé*, Parijs 1903. Dit werk werd bedoeld als eerste deel van een reeks onder de algemene titel, *Études de droit commun législatif ou de droit civil comparé*, waarvan dit lijvige eerste deel slechts de inleiding vormde. De volgende delen verschenen nooit, doch Edouard Lambert publiceerde een uitvoerige reeks geschriften over rechtsvergelijking aangaande allerlei onderwerpen. Wanneer Saleilles zich meer inspannt om door rechtsvergelijking de blijvende ondergrond op te sporen die de basis vormt der verschillende wetgevingen, tracht Edouard Lambert door de vergelijking van het positief recht van verschillende landen, die tot een ongeveer gelijke graad van beschaving zijn gekomen en vooral door de studie van hun jurisprudentie, gelijkaardige strekkingen te ontdekken die kunnen leiden tot een «droit commun législatif». — Cf. over Ed. Lambert de studie van MARC ANCEL, *La tendance universaliste dans la doctrine comparative française*, in *Festschrift für Ernst Rabel*, 2 dln., Tübingen 1954, dl. I, blz. 22 volg.; verder het verzamelwerk, *Introduction à l'étude du droit comparé*, Recueil d'études en l'honneur d'Edouard Lambert, 3 dln., Parijs 1903, met in hoofdstuk II de bibliographie van de auteur onder de titel, *L'œuvre d'Edouard Lambert*, dl. I, blz. 7-10; ook de erin verschenen studie van ALEXANDRE OTETELISANU, *Les conceptions de M.E. Lambert sur le droit comparé*, Dl. I, blz. 39-46.

(8) HENRY LEVY-ULLMANN was gedurende vele jaren de bezieler van het Institut de droit comparé der universiteit van Parijs; hij schreef een voortreffelijke inleiding tot de studie van het Engels recht, *Le système juridique de l'Angleterre*, I, *Le système traditionnel*, Parijs 1928, en belangrijke studiën over dit recht; hij was ook een goed kenner van het Schots recht, dat van het Engels recht onderscheiden is; de grondslagen van dit onderscheid wees hij aan in *Le droit écossais*, *Bulletin de la Société de législation comparée*, Parijs 1924, blz. 122 volg. — H. Levy-Ullmann had het initiatief genomen van de uitgave van drie reeksen juridische werken ter bevordering van de rechtsvergelijking: 1° de *Bibliothèque internationale de droit privé et de droit criminel*, onder zijn leiding en deze van Lerebours-Pigeonnière, sedert 1904; 2° de *Collection d'études théoriques et pratiques de Droit étranger, de Droit comparé et de Droit international*, sedert 1923, die vanaf 1932 werd voortgezet onder de naam *Bibliothèque de l'Institut de droit comparé de l'Université de Paris*, en 3° de reeks *La Vie juridique des Peuples*, onder zijn leiding en deze van Mirkin-Guetzévitch, sedert 1931; in deze reeks verschenen 7 delen, respectievelijk gewijd aan België, Tchecho-Slovakije, Frankrijk, Roemenië, Spanje, Zwitserland en Turkije. — De inzichten van H. Levy-Ullmann over de rechtsvergelijking en haar uiteindelijk doel werden door hem samengevat in zijn studie, *Vers le droit mondial du XXe siècle*, die eerst in 1923 verscheen als inleiding van het boek van Pierre Lepaulle, *De la condition des sociétés étrangères aux États-Unis d'Amérique*, (eerste deel van de *Collection d'études*) en daarna afzonderlijk gedrukt werd. — Cf. over H. Levy-Ullmann: L. JULIOT DE LA MORANDIERE en MARC ANCEL, *L'œuvre juridique de Lévy-Ullmann*, Parijs 1955, deel XII der *Travaux et recherches de l'Institut de droit comparé de l'Université de Paris*.

(9) H.C. GUTTERIDGE, *Comparative Law*, Hst. IV, *Comparative Law and the Conflicts of Law*, blz. 41-60. — LAINE, *Rôle, fonction et méthode du droit comparé dans le domaine du droit international privé*, *Congrès international de droit comparé*, Paris 1900, *Procès-verbaux et documents*, I, blz. 332-333. — RENÉ DAVID, *Traité élémentaire de droit civil comparé*, Parijs 1950, Titel I, Hst. I, *Intérêt propre de la connaissance des droits étrangers*, blz. 37-39. — A.N. MAKAROV, *Internationales Privatrecht und Rechtsvergleichung*, Tübingen 1949. — J.G. RENAULT, *Droit international privé, droit comparé et philosophie du droit*, in *Revue de droit international et de droit comparé* 1956, blz. 78-86. — HENRI BATIFFOL, *Aspects philosophiques du droit international privé*, Parijs 1956, vooral Hst. II, *Les méthodes de coordination*, en Hst. III, III A, *L'implication d'objectifs supra-nationaux dans les règles du droit international privé*.

(13) PAUL KOSCHAKER, *Europa und das römische Recht*. München-Berlijn 1947, vooral Hst. XI, *Fragen der Rezeption des römischen Rechts*. — ERNST RABEL, *Die Rezeption des römischen Rechts in Deutschland*, Instituto di Studi Romani, *Atti del Congresso Internazionale di Diritto Romano*, Bologna 1935, vol. 2, blz. 185-190.

(14) JEAN LIMPENS, *Territorial Expansion of the Code*, in het verzamelwerk, *The Code Napoleon and the Common Law World*, New York 1956, blz. 92-109; JEAN LIMPENS, *L'expansion du code civil dans le monde*, *Revue de droit international et de droit comparé*, 1956, blz. 59-77. — Cf. vooral de belangrijke uitgave, *L'influence du code civil dans le monde*, der Association Henri Capitant pour la culture juridique française, «Travaux de la semaine internationale de droit, Paris 1950», Parijs 1954.

(15) Dr. ANDREAS B. SCHWARZ, *La réception et l'assimilation des droits étrangers*, in *Recueil Lambert*, 1938, II, blz. 581-590. — ERICH PRITSCH, *Das schweizerische Zivilgesetzbuch in der Türkei*, in *Zeitschrift für die vergleichende Rechtswissenschaft*, 1957, blz. 123-180.

(16) RENÉ DAVID, *Traité élémentaire de droit civil comparé*, Parijs 1950, Titel I, Hst. I, Sectie II, *Meilleure connaissance du droit positif*, blz. 77-111. — PIERRE ARMINJON, BORIS NOLDE en MARTIN WOLFF, *Traité de droit comparé*,

Parijs 1950, I, blz. 15 volg. — JAN RONSE, *Les moyens permettant de faire du droit comparé un élément profitable à l'éducation juridique*, Revue de droit international et de droit comparé, 1954, blz. 56-65. — MARCEL STORME, *Het belang en het nut der rechtsvergelijking*, Politica, Jg. 8, 1958, blz. 34 vlg. — MARC ANCEL, *Le droit comparé, science humaniste*, Revue de droit international et de droit comparé 1949, blz. 27, vlg. — K. ZWIGERT, *Die Rechtsvergleichung im Dienste der Rechtsvereinheitlichung*, in Deutsche Landesreferate zum III. Internationalen Kongress für Rechtsvergleichung in London, Berlin-Tübingen 1950, blz. 251 vlg. — R. DEMOGUE, *L'unification internationale du droit privé*, Parijs 1927. — H.C. GUTTERIDGE, *The unification of private Law*, British Yearbook of International Law, 1929, blz. 37. — ADOLF F. SCHNITZER, *De la diversité et de l'unification du droit*, Aspects juridiques et sociologiques, Bazel 1946.

(17) PIERRE ARMINJON, BORIS NOLDE en M. WOLFF, *Traité de droit comparé*, Parijs 1950, Titel II, *Le droit uniforme moderne*: 1, Sources, blz. 93-97; 2, *Le droit uniforme de la propriété littéraire et artistique et de la propriété industrielle*, blz. 98-101; 3, *Le droit uniforme des transports et des transmissions internationales*, blz. 102-103; 4, *Unification du droit maritime*, blz. 104-109; 5, *Le droit uniforme de la lettre de change, du billet à ordre et du chèque*, blz. 110-112; 6, *Droit uniforme du travail*, blz. 113-115. — ADOLF F. SCHNITZER, *De la diversité et de l'unification du droit*, Aspects juridiques et sociologiques, Basel 1946, Hst. IV, *L'état actuel de l'unification*, blz. 65-87.

(18) PAUL KOSCHAKER, *Europa und das römische Recht*, München en Berlin, 1947. — PIERRE ARMINJON, BORIS NOLDE en MARTIN WOLFF, *Traité de droit comparé*, 1950, I, blz. 59 volg., *Etendue territoriale de l'influence du droit romain*. — W.W. BUCKLAND en ARNOLD D. McNAIR, *Roman Law and Common Law, A Comparison in outline*, Cambridge, 2e uitg. 1953. — Voor de receptie van het Romeins recht door het kanoniek recht, cf. de uitgebreide gegevens bij A. VAN HOF, *Commentarium Lovaniense in Codicem juris canonici*, vol. I, tome I, Prolegomena, blz. 219 vlg. (*De usu et receptione juris romani per Ecclesiam usque ad aetatem Decreti Gratiani*).

(19) De wisselende lotgevallen der theorie van het natuurrecht zijn in ontelbare werken beschreven; voortreffelijke overzichten geven: FELIX FLÜCKIGER, *Geschichte des Naturrechts, I, Die Geschichte der europäischen Rechtsidee im Altertum und im Frühmittelalter*, Zürich, 1954; JOHANN SAUTER, *Die philosophischen Grundlagen des Naturrechts, Untersuchungen zur Geschichte der Rechts- und Staatslehre*, Wenen, 1932. — Voor de uiteenlopende stellingname van deze tijd ten opzichte van de natuurrechtsleer verwijzen wij enkel naar: HENRI ROMMEN, *Le droit naturel, Histoire Doctrine*, Parijs, 1945; JOHANNES MESSNER, *Das Naturrecht, Handbuch der Gesellschaftsethik, Staatsethik und Wirtschaftsethik*, Innsbruck 1950; HANS-HELMUT DIETZE, *Naturrecht in der Gegenwart*, Bonn, 1936; LOUIS-MARIE RAYMONDIS, *Une vision juridique et politique, Contribution à l'étude du droit naturel, du rôle et des méthodes de l'action législative*, Parijs 1947; CHARLES GROVE HAINES, *The Revival of Natural Law Concepts*, Cambridge, Massachusetts, 1930; ARTHUR KAUFMANN, *Naturrecht und Geschichtlichkeit*, Tübingen, 1957; LEO STRAUSS, *Natural Right and History*, Chicago, 1953; ERIK WOLF, *Das Problem der Naturrechtslehre*, Karlsruhe, 1955; HANS WELZEL, *Naturrecht und materiale Gerechtigkeit*, Göttingen, 1955; M.E. SCHMITT, *Recht und Vernunft, Ein Beitrag zur Diskussion über die Rationalität des Naturrechts*, Heidelberg, 1955; HANS RYFFEL, *Das Naturrecht, Ein Beitrag zu seiner Kritik und Rechtfertigung vom Standpunkt grundsätzlicher Philosophie*, Bern, 1944; HENRI DE PAGE, *L'idée de droit naturel*, Brussel 1936; HENRI DE PAGE, *Droit naturel et positivisme juridique*, Brussel 1939; HANS THIEME, *Das Naturrecht und die europäische Privatrechtsgeschichte*, Basel 1947; P. SCHNEIDER, *Naturrechtliche Strömungen in deutscher Rechtsprechung*, Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie, 1956, Bd 42. — Cf. ook de belangrijke serie studiën gewijd aan het natuurrecht in Archives de Philosophie du droit et de Sociologie juridique, 1933, nrs 3-4; FRANÇOIS GÉNY, *La laïcité du droit naturel*, blz. 7 vlg.; GEORGES AILLET, *De la signification méthodologique de l'idée de droit naturel*, blz. 29 vlg.; GEORGES GURVITCH, *Droit naturel ou droit positif intuitif*, blz. 55 vlg.; RENÉ HUBERT, *Contribution à l'étude sociologique des origines de la notion de droit naturel*, blz. 91 vlg.; MARC RÉGLADE, *Essai sur le fondement du droit*, blz. 160 vlg.; J.P. HAESAERT, *Fondement du droit naturel*, blz. 197 vlg.; GIACOMA PERTICONE, *Le problème du droit positif et du droit naturel en Italie*, blz. 227 vlg.

(20) MARC ANCEL, *La tendance universaliste dans la doctrine comparative française au début du XXe siècle*. Festschrift für Ernst Rabel, Tübingen, 1954, I, blz. 17-38. — GIORGIO DEL VECCHIO, *Die Idee einer vergleichenden universalen Rechtswissenschaft* (Vertaling van Dr. Albert Hellwig), Berlin-Leipzig 1914.

(21) B.V. in ARMINJON-NOLDE-WOLFF, op.cit., worden de volgende rechtssystemen onderscheiden: het Franse, het Duitse, het Scandinavische, het Engelse, het Sovjet-systeem en de systemen van het Islam en van Indië. — ADOLF F. SCHNITZER in zijn boek *Vergleichende Rechtslehre*, Teil II, Historischer Teil, verdeelt de rechtssystemen in volgende vijf «Rechtskreise»: Primitive Völker, das Recht der antiken Kulturvölker, das kontinentaleuropäische Recht, der angloamerikanische Rechtskreis, die religiösen Rechte, ten slotte, das Recht der asiatischen Länder. In deze verdeling zijn dus de historische lijn en de zuiver comparatistische door elkaar geweven. — RENÉ DAVID in zijn *Traité de droit civil comparé*, Titel II, *Les systèmes de droit contemporains*, stelt eerst voorop het blok van het westers rechtstelsel, dat hij onderscheidt in twee groepen, de Franse, die

ook het recht der Germaanse landen omvat, en de Anglo-Amerikaanse. Voor het overige ziet hij nog vier rechtssystemen: het Sovjet-recht, het Musulmaans, het Indisch en het Chinees recht. — H.C. GUTTERIDGE heeft bezwaar tegen deze indelingen, «Attempts to group the legal systems of the world are apt to be unsatisfactory, owing to the existence of cross-divisions such as are found, for instance, in the laws of British India, where the law of obligations follows the English model, whilst family law and the laws of inheritance are based on Oriental law», *Comparative Law*, blz. 74.

(22) RENÉ DAVID zet in zijn *Traité de droit civil comparé* op voortreffelijke wijze de moeilijkheden uiteen die unificatie van recht tegenwerken en de voorwaarden die haar mogelijk kunnen maken, op.cit. Titel I, Hst. 4, getiteld *Unification et harmonisation des droits*, blz. 141-187.

(23) Wat het door de Conventie van Genève van 1930 geunificeerde wisselrecht betreft zeggen P. LESCOT en R. ROBLOT in hun werk, *Les Effets de Commerce*, Parijs 1953, Dl. I, blz. 78: «Mais l'uniformité législative ne suffit pas. Pour atteindre son but qui est de procurer aux intéressés la sécurité juridique dans les relations cambiales internationales, elle doit s'accompagner, autant que possible, d'une unité d'interprétation judiciaire, et il faut reconnaître que les règles générales d'interprétation des traités y sont assez peu favorables, puisque trop souvent, au lieu de rechercher la commune intention des parties contractantes, les tribunaux interprètent les traités comme un élément de la législation interne, donc par référence aux concepts et à l'esprit de cette législation.» — Dezelfde schrijvers wijzen er tevens op hoe de Conferentie van Genève zich aan deze verscheidenheid van rechtspraak verwachte: (id. blz. 78) «La conférence de Genève paraît d'ailleurs ne s'être fait aucune illusion. Dans l'article final elle s'est contentée d'émettre le vœu «que les parties à la convention portant loi uniforme sur les lettres de change et billets à ordre se communiquent entre elles le texte des plus importantes décisions judiciaires intervenues sur leurs territoires respectifs et tombant sous l'application de la dite Convention»; et le commentaire qui accompagne ce vœu souhaite comme un idéal lointain l'existence d'un tribunal international suprême destiné à «maintenir l'unité d'interprétation par le pouvoir judiciaire des questions en matière de lettre de change».

Een treffend voorbeeld van dit verschil van opvatting in de rechtspraak geeft de studie van SIMON FREDERICQ over artikel 31 van de eenvormige wet op de wisselbrieven, *Rechtskundig Weekblad* 1958-59, kol. 569-584.

Voor het zeerecht is, niettegenstaande de zo verdienstelijke inspanningen van de International Law Association en van het Comité maritime international en niettegenstaande de reeds talrijke internationale verdragen, de toestand op het gebied der unificatie nog steeds onbevredigend. — GUTTERIDGE (op.cit. blz. 149) zegt desaanvaardend: «Unfortunately, these conventions still await embodiment in the law of some of the maritime nations, and the result can only be described as disappointing.» — Er doet zich dan ook, na het grote enthousiasme der vorige periode, bij de specialisten van het zeerecht een zeker scepticisme voor en Prof. G. VAN BLADEL vraagt zich af of men niet te ver gaat in de drang naar unificatie en in zijn boek «*Connaissances et règles de La Haye*», Brussel 1929, schrijft hij (blz. 13): «Ces difficultés ne sont-elles pas fatales lorsque le travail d'unification risque d'être poussé trop loin? Car aussi bien qu'il est indispensable de simplifier et d'unifier certaines matières relativement simples, telles que l'abordage, l'assistance et le sauvetage, où le fait joue un rôle essentiel, aussi bien peut-on se demander si le particularisme, le génie juridique propre, les conceptions traditionnelles et historiques des peuples ne forment pas obstacle à l'unification à l'excès. De même qu'il est chimérique et d'ailleurs non souhaitable d'espérer créer une langue, une religion, une politique universelles, de même ne convient-il pas de limiter l'unification du droit maritime aux questions les plus simples et les plus générales, sans vouloir faire disparaître l'individualisme juridique des peuples?». — Cf. de standpunten van FREDERICQ SOHR, *Le droit maritime et son unification internationale*, Brussel 1919 en van G. RIPERT, *L'unification du droit maritime*, in *Journal du droit international*, 1923, blz. 209-15.

(24) Cf. de bijdrage van Prof. GEORGES VAN HECKE, *Ziele und Methoden der juristischen Zusammenarbeit der Benelux-Staaten*, in KONRAD ZWIGERT, *Europäische Zusammenarbeit im Rechtswesen*, Tübingen 1955. — L. FREDERICQ, *L'unification du droit dans les pays de Benelux*, Revue de droit international et de droit comparé, 1957, blz. 69-87.

(25) Cf. ADOLF F. SCHNITZER, *De la diversité et de l'unification du droit*, Bazel 1946. Hst. III, *Les possibilités d'unification, vues par matières*, blz. 46. — Cf. voor de interessante en doelmatige wijze van samenwerking tussen de Scandinavische staten voor het scheppen van gemeenschappelijk nieuw recht de studie van AKE MALMSTROM, *Die Zusammenarbeit der Nordischen Staaten auf dem Gebiete der Gesetzgebung*, in de aangehaalde uitgave van KONRAD ZWIGERT.

(26) Over de belangrijke inspanningen die in de Verenigde Staten gedaan werden om tot grotere eenheid van recht te komen cf. in ANDRÉ TUNC en SUZANNE TUNC, *Le droit des Etats-Unis d'Amérique. Sources et techniques*, Parijs. 1955 (deel VI van de reeks *Les Systèmes de droit contemporains*, uitgegeven door het Institut de droit comparé de l'Université de Paris), het hoofdstuk IV *Les efforts de classification, codification, perfectionnement ou unification du droit des états*, blz. 331-356. — H. E. YNTEMA, *L'unification du droit aux Etats-Unis*, in *L'unification du droit*, uitgegeven door het Institut international pour l'unification du droit privé,

1948, blz. 300-319. — Cf. ook het jaarlijks uitgegeven *Handbook of the National Conference of Commissioners of Uniform State Laws*. — ADRE TUNC, *Le «Restatement» du droit des États-Unis et l'œuvre de l'American Law Institute*, Journal des Tribunaux, 1951, blz. 571-580. — RODNEY MOTT, *La législation uniforme aux États-Unis*; Recueil Lambert II, blz. 151-165.

Ook hier zijn de moeilijkheden om tot meer uniformiteit van het recht te komen zeer groot; het bescheiden resultaat dat tot nog toe bereikt werd wordt in gevaar gebracht door de verscheidenheid der interpretatie ener uniforme wet in de verschillende staten. A. en S. TUNC zeggen des aangaande in op.cit. blz. 344 «... les lois uniformes ont souvent été interprétées différemment dans les divers États, ce qui est assez décevant». — P. LEPAULLE, *Communication sur l'unification des droits aux États-Unis*, in Bulletin mensuel de la Société de Législation comparée, 1923 p. 89 vlg. — BARRATT, *The Tendency to Unification of Law in the United States*, Journal of the Society of Comparative Legislation, 1923, p. 221 vlg.

(27) Cf. S. A. CORRY, *Difficulties of Divided Jurisdiction*, Ottawa 1939. — P.B. MIGNAULT, *Les rapports entre le droit civil et la «common law» au Canada, spécialement dans la province de Québec*, Recueil Lambert II, p. 88-93.

(28) FRITZ FLEINER, *Zentralismus und Federalismus in der Schweiz*, Zurich 1918. — GEORGES FAZY, *La Centralisation et l'Unification du droit en Suisse*, Genève, z.j.

(29) RUDOLF BINDSCHIEDLER, *Rechtsfragen der europäischen Einigung*, Bazel 1954.

(30) H. WINKEL, *De Methode der Rechtsvergelijking*, 's Gravenhage 1936. — FR. N. VON RAUCHHAUPT, *Die wissenschaftliche Pflege der Rechtsvergleichung*, in Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, Band XXIII, 1929, blz. 149-174. — Cf. ook de verschillende studies over de comparative methode in Recueil Lambert, DI I, première partie, titre III, chapitre II, *La méthode et les fonctions du droit comparé*.

(31) Cf. de gevatte opmerking van Mr. B. VAN DER ESCH, in de inleiding tot zijn werk, *Vergelijkend Venootschapsrecht*, Zwolle 1953, blz. 2: «Het zuiver praktische nut van een rechtsvergelijking onderzoek wordt tenslotte alleen verkregen door het juiste evenwicht te bewaren tussen de grote lijnen van het veld van onderzoek, dat men zich gesteld heeft en de massale hoeveelheid van detailquesties, die enerzijds voortdurend dreigen de grote lijnen te verdoozen, en anderzijds toch vaak onmisbaar zijn om de juiste loop ervan te bepalen. De overzichtelijkheid en de leesbaarheid van het geschrevene komen onherroepelijk in het gedrang, wanneer van dit beginsel wordt afgeweken».

(32) H. C. GUTTERIDGE, *Comparative Law*, blz. 73.

(33) MME BASDEVANT-BASTID, *L'institut de droit comparé de Lyon*, in Recueil Lambert I, blz. 11-15.

(34) *Les publications de l'Institut de droit comparé de Lyon*. — Bibliographie, in Recueil Lambert I, p. 17-21.

(35) H. C. GUTTERIDGE, *Comparative Law, An Introduction to the Comparative Method of Legal Study and Research*, Cambridge 1946.

(36) RENÉ DAVID, *Traité élémentaire de droit civil comparé, Introduction à l'étude des droits étrangers et à la méthode comparative*, Parijs 1950.

(37) ADOLF SCHNITZER, *Vergleichende Rechtslehre*, Bazel 1945.

(38) ALEXANDRE OTTELISANO, *Esquisse d'une théorie générale de la science du Droit comparé*, Parijs 1940.

(39) ERNEST ROGUIN, *Traité de droit comparé*, 7 dl., Parijs 1904-1912.

(40) FRANZ SCHLEGELGERBER, *Rechtsvergleichendes Handwörterbuch für das Zivil- und Handelsrecht des In- und Auslandes*, 6 dl., Berlijn 1929-1938, met in deel I, onder de titel *Länderberichte*, voortreffelijke gegevens over de bronnen van het recht in de verschillende landen.

(41) CARL HEINSHHEIMER, *Die Zivilgesetze der Gegenwart*, Mannheim 1927 vlg. (Delen over het burgerlijk recht van Frankrijk, Engeland, Brazilië, de Sovjet-Unie, Finland, Zweden).

(42) ERICH HANS KADEN, *Bibliographie der rechtsvergleichenden Literatur 1870-1928*, Berlijn 1930.

(43) PIERRE ARMINJON, BORIS NOLDE, MARTIN WOLFF, *Traité de droit comparé*, 3 dl., Parijs 1950-52.

(44) H. C. GUTTERIDGE, *Comparative Law*, blz. 29. — A. SCHNITZER, *De la diversité et de l'unification du droit*, blz. 48.

(45) RENÉ DEKKERS, *D'une science universelle du droit*, Revue de droit international et de droit comparé, 1954, blz. 53.

(46) Cf. de inleiding van GEORGES MATHIEU en BERNARD HAUSSOULIER tot ARISTOTE, *Constitution d'Athènes*, in de Collection des Universités de France (assoc. Guill. Budé), Parijs 1922.

(47) JEAN BODIN, *Les six livres de la République*, Poitiers 1576. — Cf. over Bodin, de inleiding van PIERRE MESSARD tot de uitgave zijner filosofische werken in het Corpus général des philosophes français, tome V, 3., *Oeuvres philosophiques de Jean Bodin*, Parijs 1951. — Voor zijn betekenis voor de rechtsvergelijking cf. JEAN MOREAU-REIBEL, *Jean Bodin et le Droit public comparé dans ses rapports avec la philosophie de l'histoire*, Parijs 1933; ET. FOURNOL, *Bodin prédecesseur de Montesquieu, Etude sur quelques théories politiques de «la République» et de l'Esprit des lois*, Parijs 1896.

(48) Cf. het voortreffelijke verzamelwerk, *La Pensée politique et constitutionnelle de Montesquieu*. Bicentenaire de l'Esprit des lois 1748-1948. (Uitgave van het Institut de Droit comparé de la Faculté de droit de Paris), Parijs 1952, vooral de studie van ANDRÉ GARDOT, *De Bodin à Montesquieu* (blz. 41-68), deze van J. P. NIBOYET, *Montesquieu et*

le droit comparé (blz. 255-274) en van HENRY PUGET, *L'apport de l'Esprit des Lois à la science politique et au droit public* (blz. 25-40). Veel rechtsvergelijkend materiaal in verband met Montesquieu is ook te vinden in JOSEPH DEDIEU, *Montesquieu et la tradition politique anglaise en France, Les sources anglaises de l'Esprit des Lois*, Parijs 1909; E. CARCASSONNE, *Montesquieu et le problème de la Constitution française au XVIIIe siècle*, Parijs z.j. en GABRIEL BONNO, *La constitution britannique devant l'opinion française de Montesquieu à Bonaparte*, Parijs 1932. — Over de persoonlijkheid en de ideeën van Montesquieu in het midden van zijn tijd dient met klem gewezen op de geestrijke studie, die posthuum gepubliceerd werd, van BERNARD GROETHUYSEN, *Montesquieu, in Philosophie de la Révolution française*, Parijs 1956. — Over zijn invloed op het staatsrecht, cf. o.a. CH. EISENMANN, *L'Esprit des Lois et la Séparation des pouvoirs*, in *Mélanges Carré de Mallerg*, Parijs 1933, blz. 163 vlg.

(49) HEINRICH HEFTER, *Die deutsche Selbstverwaltung im 19. Jahrhundert. Geschichte der Ideen und Institutionen*, Stuttgart 1900, blz. 373. In dit boek geeft de auteur in Kapiteel 6, Abschnitt 3 een grondige en originele kritische uiteenzetting der leer van Rudolf van Gneist, *Die Selbstverwaltungssieure Gneists*, blz. 372-403.

(50) RUDOLF VON GNEIST, *Das heutige englische Verfassungs- und Verwaltungsrecht*, Berlijn 2 din, eerste deel, verschenen in 1857; *Geschichte und heutige Gestalt der Aemter in England*; tweede deel, verschenen in 1860, *Die heutige englische Kommunverfassung und Kommunalverwaltung oder das System des Selgouvernement*. Elk dezer beide delen is in latere uitgaven uitgegroeid tot een zelfstandig werk, het deel van 1860 werd: *Geschichte und heutige Gestalt der englischen Kommunalverfassung oder das Selgouvernement*, 2 din 1863 en *Selgouvernement, Kommunalverfassung und Verwaltungsgerichte in England, 1871*; het deel van 1857 werd: *Das englische Verfassungsrecht*, 2 dl. 1866-67 en *Das englische Verwaltungsrecht der Gegenwart*, 2 dl. 1883-84. De gegevens over de engelse constitutionele geschiedenis uit deze werken werden verzameld in twee boeken, het ene uitvoeriger, *Englische Verfassungsgeschichte*, Berlijn 1882, het andere beknopter, *Das englische Parlament in tausendjährigen Wandlungen vom 9. bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*, Berlijn 1886. — Het ten onzent meest gekende werk van GNEIST is: *Der Rechtsstaat und die Verwaltungsgerichte in Deutschland*, Berlijn 1872. — De betekenis van Rudolf von Gneist wordt uitmuntend uiteengezet in OTTO VON GIERKE, *Rudolf von Gneist. Gedächtnisrede*, Berlijn 1896; JULIUS HATSCHKE, *Rudolf von Gneist in Allgemeine Deutsche Biographie*, 49. Band, 1904, blz. 403 vlg.; EUGEN SCHIFFER, *Rudolf von Gneist*, Berlijn 1929, in de reeks «Meister des Rechts»; THOMAS ELLWEIN, *Das Erbe der Monarchie in der deutschen Staatskrise, Zur Geschichte des Verfassungsstaates in Deutschland*, München 1954, blz. 168 vlg. — Kritiek op zijn uiteenzetting van het engelse recht bij HEINRICH HEFTER (cf. noot 49); bij JULIUS HATSCHKE in het eerste deel van zijn *Englisches Staatsrecht*, Berlijn 1905, hoofdstuk: *Montesquieu und Rudolf von Gneist*, blz. 23-28 en bij JOZEF REDLICH, *Englische Lokalverwaltung*, Leipzig 1901.

(51) JULIUS HATSCHKE, *Englisches Staatsrecht mit Berücksichtigung der für Schottland und Irland geltenden Besonderheiten*, dl. I, *Die Verfassung*, Tübingen 1905, dl. II, *Die Verwaltung*, Tübingen 1906; *Staatsrecht des vereinigten Königreichs Grossbritannien-Irland*, Tübingen 1914.

(52) A. ESMEIN, *Éléments de droit constitutionnel français et comparé*, Parijs, 1895, 8e uitg., bewerkt door Henry Nèzard, Parijs 1927. — Karakteristiek is in het werk van A. Esmein dat hij zich niet in het minst bezig houdt met de Duitse staatsinstellingen omdat deze, naar zijn mening, volledig tegenstrijdig zijn met het Franse staatsdenken, gekeerd zijn naar het absolutisme en vreemd blijven aan de democratische sfeer van de angelsaksische instellingen: Cf. HENRY NÉZARD, *De la méthode dans l'enseignement du droit constitutionnel*, in *Mélanges R. Carré de Malberg*, Parijs 1933, blz. 390. — Kort nadien zal LEON DUGUIT van zijn kant vooral de aandacht vestigen op de Duitse staatsrechtswetenschap, eveneens met de bedoeling het sterk contrast tussen haar en de Franse staatsgedachte in het licht te stellen.

(53) JAMES BRYCE, *Modern Democracies*, 2 dl., Londen-New York, 1921. — Over BRYCE cf. H.A.L. FISHER, *James Bryce*, 2 dl., New York 1927.

(54) L. EHRLICH, *Comparative Public Law and the Fundamentals of its Study*, The Columbia Law Review, 1921, rol 21, blz. 623 vlg.

(55) WILLIAM BENNET MUNRO en MORLEY AYEART, *The Governments of Europe*, New York 1925, 4e uitg. 1952.

(56) HERMAN FINER (vroeger te Londen, thans te Chicago), *The theory and practice of modern government*, 2 dl. Londen, 1932, 2e uitg. 1946; zelfde werk, «revised edition», in één deel, New York 1949; *Governments of Greater European Powers. A comparative study of the Governments and Political Culture of Great Britain, France, Germany and the Soviet Union*, Londen, 1956.

(57) FREDERIC A. OGG-HAROLD ZINK, *Modern foreign Governments*, laatste «revised» uitgave, New York 1953; in de vroegere uitgaven (eerste 1934) droeg het werk als titel: *European Governments and Politics*.

(58) W.W. WILLOUGHBY, *The Government of Modern States*, rev. enl. ed., New York 1936.

(59) PHILIP W. BUCK en JOHN W. MASLAND, *The Governments of foreign Powers*, rev. ed. New York 1950.

(60) M. EINAUDI en J.N. HAZARD, *Foreign Governments*, New York 1949.

(61) D. WIT, *Comparative Political Institutions. A Study of Modern Democratic and Dictatorial Systems*, New York 1953.

(62) TAYLOR COLE, *European Political Systems*, New York 1953.

(63) GWENDOLEN CARTER, JOHN RANNEY en JONH HERTZ, *Major foreign Powers*, New York 1952.

(64) ROBERT G. NEUMANN, *European and comparative Government*, 2e uitg., New York 1955.

(65) J.S. ROUCEK, *Governments and Politics Abroad*. (onder leiding van), New York 1947.

(66) JAMES SHOTWELL, *Governments of Continental Europe*, (onder leiding van) rev. ed. New York 1952.

(67) FRITZ MORSTEIN MARX, *Foreign Governments* (onder leiding van) 3e uitg. New York 1950.

(68) U. SCHEUNER, *Die Verfassungen der führenden Staaten. Recht, Staat, Wirtschaft*. Stuttgart-Keulen 1950.

(69) MANUEL GARCIA-PELAYO, *Derecho constitucional comparado*, 2e uit. Madrid 1951.

(70) R. KRANENBURG, *Inleiding in de vergelijkende staatsrechtswetenschap*, 2e druk, Haarlem 1955.

(71) B. MIRKINE-GUETZÉVITCH, *Les Nouvelles tendances du Droit Constitutionnel*, Parijs, 1931, 2e uitg. 1936. De thes van de auteur dat de essentiële strekking van het moderne staatsrecht zou bestaan in wat hij noemt «la rationalisation du pouvoir» is door de evolutie der latere jaren wel niet volledig bevestigd geworden; toch zijn sommige van zijn stellingen zoals de noodzakelijkheid ener sterke executieve ter bescherming van de democratie wel zeer juist gebleken. — Wat de internationale strekkingen van het staatsrecht tussen de beide oorlogen betreft, cf. van dezelfde schrijver zijn *Droit constitutionnel international*, Parijs, 1933, en *Droit constitutionnel de la Paix*, in *Recueil des Cours de l'Académie de droit international*, T. 45, Parijs 1934.

(72) J.A. CORRY en HENRY J. ABRAHAM, *Elements of Democratic Government* (3e uitg.) New York 1958.

(73) *The Institutions of advanced Societies*, edited by ARNOLD M. ROSE, Minneapolis 1958. De originele inleiding van de hand van Arnold M. Rose zelf draagt als titel *The comparative Study of Institutions*. Verder werken aan het verzamelen mede ANTHONY H. RICHMOND voor het Verenigd Koninkrijk, RONALD TAFT voor Australië, HEIKKI WARIS voor Finland, JAN SZCZEPANSKI voor Polen, OLEG MANDICH voor Joegoslavië, JOHN KOTY voor Griekenland, S.N. EISENSTADT voor Israël, FRANÇOIS BOURRICAUD voor Frankrijk, EMILIO WILLEMS voor Brazilië en JESSIE BERNARD voor de Verenigde Staten.

(74) *Democratic Institutions in the World Today*, edited by WERNER BURMEISTER, Londen 1958. Het boek is sterk politiek-wetenschappelijk georiënteerd. Het bevat lezingen ingericht door de Universiteit te Londen van WERNER BURMEISTER over West-Europa, RICHARD H. PEAR over de Verenigde Staten, BERNARD LEWIS over het islamietisch Midden-Oosten, ROLAND OLIVER over Africa, HUGH TINKER over Azië en over Indië en China.

(75) *Constitutions and Constitutional Trends since World War II. An Examination of significant Aspects of Postwar Public Law with Particular Reference to the New Constitutions of Western Europe*. Edited by Arnold J. ZURCHER, New York 1951. Aan het boek werkten mede naast Arnold J. ZURCHER, Carl J. FRIEDRICH, Edward G. LEWIS, Joseph DUNNER, Ferdinand A. HERMANS, John Brown MASON, Adam B. ULAM, Robert G. NEUMANN en Karl LOEWENSTEIN.

(76) G. LOWELL FIELD, *Governments in modern Society*, New York 1951.

(77) Ray C. MACRIDIS, *The Study of Comparative Government*, New York 1955.

(78) Gunnar HECKSCHER, *The Study of Comparative Government and Politics*. Met voorwoord van William A. ROBINSON, Londen 1957.

(79) Lord CAMPION and D.W.S. LIDDERDALE, *European Parliamentary Procedure. A comparative Handbook*. Londen 1953.

(80) *Le Travail parlementaire en France et à l'Étranger*. Etudes présentées par François GOGUEL. Parijs 1955.

* * *

(81) O. ORBAN : *Manuel de Droit administratif*, 2e uitg. 1909, blz. 6.

(82) ANDRÉ BUTTENBACH : *Manuel de Droit administratif. Principes généraux, organisation et moyens d'action des administrations publiques*, Brussel 1954, Hst. II, blz. 13: « Traits fondamentaux du droit administratif belge ».

16. — 1° Caractère national du droit administratif. Le droit administratif a un caractère national accentué.

Non pas, — comme l'écrivait Orban, — un caractère exclusivement national, car il est des principes généraux communs au droit administratif des Etats que la science du droit administratif moderne a mis en relief; et le droit administratif des différents Etats offre parfois des similitudes remarquables.

Mais un caractère national accentué, en ce sens que les règles de la Constitution nationale, l'esprit des institutions d'un pays et les circonstances politiques ont sur ce droit une influence plus grande que sur le droit civil. C'est ainsi que si le code Napoléon a pu dans les mêmes textes, — au moins pour sa majeure partie, — régler le droit privé belge et français, dès notre indépendance l'organisation administrative régionale et locale et le contentieux administratif, par exemple, se sont révélés très différents en Belgique et en France.

(82a) REINHARD HÖHN, *Das ausländische Verwaltungsrecht der Gegenwart. Wesen, Aufgabe und Stellung der Verwaltung in Italien, Frankreich, Grossbritannien und U.S.A.*, Berlin 1940. Het werk, met een voorwoord van Dr. Wilhelm Stuckart, bevat verschillende preadviezen die voorbereid waren voor een internationaal congres voor administratieve wetenschap dat in de herfst van 1940 te Berlijn had moeten plaats hebben en dat, tengevolge van de oorlogsomstandigheden niet doorging. Naast de hoofdstukken van de hand v. Reinhard Höhn zelf (over Frankrijk, Groot-Brittannië en

U.S.A.) bevat het werk studiën over het fascistisch administratief recht in Italië van Roger Diener en Horst Horstmann, over Frankrijk van Arnold Heining en Wilhelm Jürgel, over Engeland van Günther Bornhausen en over de U.S.A. van Eugen Ruckhüberle.

(83) FRANK J. GOODNOW, *Comparative Administrative Law. An analysis of the administrative Systems national and local of the United States, England, France and Germany*, 2 dl. New York-Londen 1893, vol. I, *Organization*; vol. II *Legal relations*.

(84) NAGENDRANATH GHOSE, *Comparative Administrative Law, with special reference to the organisation and legal position of the administrative authorities in British India*. Calcutta-Londen, 1919 (Tagore Law Lectures 1918). — Prof. C. VAN Vollenhoven in zijn beroemde Mededeling in de Koninklijke Academie van Wetenschappen van 1926, *Omtrek van het Administratiefrecht*, spreekt met de grootste lof over het boek van Ghose en zegt er het volgende over: « Het gevoelen als zouden Britten op dit terrein, ondanks het aanzwellen hunner administratieve wetgeving, zich onbetuigd hebben gelaten, dient uitzondering te maken voor het rijpe, rustige en frisse werk van een Indiër, Nagendranath Ghose; een man, die, hoewel hij met zijn vraagstuk worstelt, er boven staat, — die mijnenver verwijderd is van oncrisch naschrijven van westersche boeken, — en die, hoewel het administratief recht omgrenzend op Fransche wijze, gedurig aanpassing zoekt bij eigendommelijkheden van Engelsch-Indië » C. Van Vollenhoven's *Verspreide geschriften*, Haarlem's Gravenhage 1934, blz. 78.

(85) FRANCIS LIEBER, *On civil Liberty and Self-Government*, Philadelphia 1953, 3e uitg. door T. D. WOOLSELY, Philadelphia 1874. — Cfr. GEORGES L. LANGROD, *La science et l'enseignement de l'administration publique aux Etats-Unis*. Parijs 1954, blz. 33. — Over LIEBER cf. FRANK FREIDEL, FRANZ LIEBER. *Ein Vorkämpfer des nationalen Denkens und des internationalen Rechts*. Bad Godesberg 1957.

(86) RENÉ SAVATIER, *Du droit civil au droit public; à travers les personnes, les biens et la responsabilité civile*, Parijs 1945, 2e uitg. 1950.

(87) HANS PETERS, *Lehrbuch der Verwaltung*, Berlin 1949. Vorwort III, cf. het lumineuse eerste hoofdstuk, *Das Wesen der Verwaltung*, blz. 1-13; cf. van dezelfde auteur, *Der Kampf um den Verwaltungsstaat*, Festschrift für W. Laforet, *Verfassung und Verwaltung in Theorie und Wirklichkeit*, München 1952, blz. 19-36. — Cf. ook Carl Hermann ULE, *Ueber das Verhältnis von Verwaltungsstaat und Rechtsstaat*, in *Staats- und Verwaltungswissenschaftliche Beiträge*, herausgegeben von der Hochschule für Verwaltungswissenschaften Speyer, Stuttgart 1957, blz. 127-165.

De mening van Peters is wel niet algemeen aanvaard. Zo voor Nederland b.v. verdedigen VEGTING en WIARDA met klem de stelling dat « het burgerlijk recht als gemeen recht gelding heeft niet slechts in rechtsverhoudingen tussen bijzondere personen, maar ook in die, waarbij overheidslichamen zijn betrokken, zulks onafhankelijk van de hoedanigheid en de wijze, waarop hun organen daarbij optraden, onder dit voorbehoud slechts, dat het in deze gedachten gang als uitzonderingsrecht omschreven publiekrecht, — positief staats- of bestuursrecht — zich hiertegen niet verzet ». Mr G. J. WIARDA, *De Wetenschap van het bestuursrecht en de spanning tussen gezag en gerechtigheid*, Zwolle 1948, blz. 15.

In dezelfde zin lezen wij bij Mr W. G. VEGTING, *Plaats en aard van het Administratiefrecht*, Alphen a. d. Rijn 1946, blz. 20. « De conclusie ligt voor de hand dat ook voor ons recht nog geldt, dat het privaatrecht is het gemeen recht, ook geldend voor het handelen der overheid, tenzij bijzondere voorschriften van administratiefrecht daarop inbreuk maken. »

(88) H. C. GUTTERIDGE, *Comparative Law*, blz. 29 « ... there would seem to be considerable scope for the comparative investigation of problems which are essentially of an administrative character. Rules of law relating to such matters as the control of public utilities, the provision of public services which do not fall under this heading, and the relations in general between central and local authorities and the citizen offer many opportunities for comparative study. In particular, the problem of the balance which must be struck between administrative efficiency and individual rights is one which appears to lend itself in a marked degree to comparative study. »

(89) C. VAN Vollenhoven, *Omtrek van het Administratiefrecht*. 1926. Verspreide geschriften, blz. 86 « ... men (geraakt) tot deze verrassende en bevredigende uitkomst, dat alle recht, hetwelk niet sinds eeuwen geijkt is als materieel staatsrecht, materieel privaatrecht of materieel strafrecht, op natuurlijke wijze een welgevoegd onderdak krijgt in het administratief recht. »

(90) W. G. VEGTING, in het eerste hoofdstuk van zijn werk, *Het Nederlands Administratiefrecht*. Alphen a. d. Rijn 1954, I, blz. 4-5, somt uit de Nederlandse literatuur betreffende het administratief recht alleen, negen verschillende bepalingen van dit recht op. De toestand is dezelfde in de meeste andere landen.

(91) JEAN RIVERO, *Existe-t-il un critère du droit administratif ?* in *Revue du Droit public et de la science politique*, 1953, blz. 279-296. — Ed. P. SEELDRAEYERS, *L'évolution du droit administratif. Déclin ou renaissance ?* in *Revue de l'Institut de Sociologie*, 1953, blz. 239-267.

(92) Aldus bij C. VAN Vollenhoven (cf. aanhaling noot 89). In Duitsland vindt men de negatieve bepaling van het begrip administratie doorheen heel de klassieke literatuur van het administratief recht en zelfs tot in de jongste algemene leerboeken. Zo bij OTTO MAYER, *Deutsches Verwaltungsrecht*, 3e druk, München en Berlin 1924, blz. 7, waar hij zegt: « Deshalb ist der Begriff Verwaltung in

dieser Richtung nur verneinend te bepalen: als Tätigkeit des Staates, die nicht Gesetzgebung oder Justiz ist. Dezeide opvatting bij FRITZ FLEINER, *Institutionen des deutschen Verwaltungsrechts*, 8e druk, Tübingen, 1923, blz. 2; bij WALTER JELLINEK, *Verwaltungsrecht*, 3e druk, Berlijn 1931, blz. 5-6; bij ADOLF MERKL, *Allgemeines Verwaltungsrecht*, Weenen-Berlijn 1927, blz. 6; bij KURT EGON von TURBEGG, *Lehrbuch des Verwaltungsrechts*, Berlijn 1950, blz. 22; bij WILHELM LAFORET, *Deutsches Verwaltungsrecht*, München 1937, blz. 5; bij ROBERT NEBINGER, *Verwaltungsrecht, Allgemeiner Teil*, Stuttgart, 2e uitg. 1949, blz. 2. — Tegen deze negatieve bepaling komt in de jongste rechtsliteratuur verzet aan de dag, o.a. bij HANS J. WOLFF, *Verwaltungsrecht*, München en Berlijn, 1956, dl I, blz. 6, in deze karakteristieke regelen: « Nach dem Vorgang Otto Meyers, des Begründers einer deutschen allgemeinen Verwaltungsrechtslehre, bestimmte die herrschende Lehre die « öffentliche Verwaltung » bis vor kurzem fast einheitlich nur negativ als Tätigkeit des Staates zur Verwirklichung seiner Zwecke unter seiner Rechtsordnung, insofern sie weder Gesetzgebung noch Rechtsprechung ist. Das ist ungenügend; denn eine negative Bestimmung reicht zur Definition nicht aus. Ausserdem gibt es auch nichtstaatliche öffentliche Verwaltung und gibt es staatliche öffentliche Verwaltung auch dort, wo Gesetzgebung und Rechtsprechung von ihr nicht getrennt sind. Jene « Definition » ist auch unzutreffend, weil die öffentliche Verwaltung nicht etwas Uebrigbleibendes, sondern geradezu die Hauptfunktion im staatlichen und sonstigen organisierten politischen Leben ist, weil sie oft materiell gesetzgebend und weil die Rechtsprechung manchmal verwaltend tätig wird. » HANS WOLFF merkt verder op dat de pogingen die door de jongste auteurs aangewend werden tot geen definitief resultaat gekomen zijn (ld. blz. 7). — ERNST FORSTHOFF, in de 5e uitgave van zijn belangrijk leerboek wijst erop hoe de administratie zich wel laat beschrijven, echter niet bepalen: « Von jeher ist die Verwaltungswissenschaft um eine Definition ihres Gegenstandes, der Verwaltung, verlegen. Das hat seinen Grund nicht in einer mangelnden Durchbildung der Wissenschaft. Es handelt sich überhaupt nicht um einen behebbaren Mangel der Theorie. Vielmehr liegt es in der Eigenart der Verwaltung begründet, dass sie sich zwar beschreiben, aber nicht definieren lässt. » *Lehrbuch des Verwaltungsrechts, I, Allgemeiner Teil*, München en Berlijn 1955, blz. 1. In het onlangs verschenen *Allgemeines Verwaltungsrecht* van LANDMANN - GIERS - PROKSH, Düsseldorf, 1957, komen de auteurs tot volgende positieve bepaling: « Verwaltung ist die vom Staate und von andern Trägern öffentlicher Gewalt im Rahmen der Gesetze geübte und zur Erfüllung ihrer Aufgaben und Zwecke erforderliche Tätigkeit zur Zeitbedingten Gestaltung, Lenkung, Förderung und Sicherung des sozialen, wirtschaftlichen und kulturellen Lebens und zur Regelung sonstiger öffentlicher Belange. » (blz. 20).

In de Franse leerboeken wordt vooral de nadruk gelegd op het bestaan van het voor Frankrijk zo typische « régime administratif ». Hierbij aansluitend zijn de bepalingen veel concreter, maar zij gaan niet diep genoeg; zij leunen hoofdzakelijk aan bij het begrip « service public » dat juist in de laatste tijd in Frankrijk zozeer omstreden wordt.

Enkele voorbeelden: MAURICE HAURIU, « Dans un pays à régime administratif, le droit administratif est cette branche du droit public qui régle: 1° l'organisation de l'entreprise de l'administration publique et des diverses personnes administratives en lesquelles elle s'incarne; 2° les pouvoirs et les droits que possèdent ces personnes administratives pour actionner les services publics; 3° l'exercice de ces pouvoirs et de ces droits par la prérogative, spécialement par la procédure d'action d'office, et les conséquences contentieuses qui s'ensuivent. », *Précis de droit administratif et de droit public*, Paris 1927, blz. 22-24; LOUIS ROLAND « Le droit administratif est constitué par l'ensemble des règles relatives à l'organisation et au fonctionnement des services publics et aux rapports de ceux-ci avec les particuliers », *Précis de droit administratif*, 11e uitg. 1957, blz. 1; PAUL DUEZ et GUY DEBEYRE, « Le droit administratif a pour objet de régler l'organisation et l'action de cette entreprise administrative visant à satisfaire les besoins collectifs du public », *Traité de droit administratif*, Paris 1952, blz. 1; ANDRÉ DE LAUBADÈRE, « On peut définir (le droit administratif) comme étant la branche du droit public interne qui comprend l'organisation et l'activité de ce qu'on appelle couramment l'administration, c'est-à-dire l'ensemble des autorités, agents et organismes, chargés, sous l'impulsion des pouvoirs politiques, d'assurer les multiples interventions de l'Etat moderne », *Traité élémentaire de droit administratif*, Paris 2e uitg. 1957, blz. 11; ROGER BONNARD, « Le droit administratif est cette partie du droit public interne qui a pour objet de régler la structure et le fonctionnement des organes administratifs, de l'Etat et des autres collectivités publiques constitués en service public, ainsi que leur activité qui consiste dans l'exercice des fonctions étatiques en vue de participer à la réalisation des interventions de l'Etat et des autres collectivités publiques », *Précis de droit administratif*, Paris, 4e uitg. 1943, blz. 41; MARCEL WALINE, « (Le droit administratif) est l'ensemble des règles qui 1° décrivent ou déterminent l'organisation des administrations, des services publics, des organes chargés de ceux-ci ou leurs attributions; 2° et gouvernent leurs rapports avec les « usagers », les clients ou bénéficiaires des services publics (c.à.d. les administrés) ou avec leurs fournisseurs, etc. », *Droit administratif*, Paris, 7e uitg. 1957, blz. 1. In zijn klassiek, doch thans verouderd *Traité élémentaire de droit administratif*, waarvan de 2e uitgave verscheen in 1923, had H. BERTHELEMY eraan verzaakt enige bepaling te zoeken en hij was dadelijk begonnen met de beschrijving van de bestuurlijke organisatie. In het jongste leerboek van de hand van GOERGES VEDEL, *Droit administratif* verschenen in

1958, begint de auteur met de verklaring « L'administration et le droit administratif ne peuvent, ni d'un point de vue pédagogique, ni d'un point de vue théorique, se définir de façon autonome. » Hij zoekt de grondslag van het administratief recht uitsluitend in de Grondwet, cf. *Les bases constitutionnelles du droit administratif*, Conseil d'Etat, Etudes et Documents, n° 1954, blz. 21 vlg.

Wat betreft de tegenwoordig in Frankrijk heersende crisis omtrent het begrip « service public », dat door vele auteurs als grondslag van het administratief recht wordt erkend, cf. vooral JEAN-LOUIS DE CORAIL, *La crise de la notion juridique de service public en droit administratif français*. Paris 1954.

(93) NAGENDRANATH GHOSE, *Comparative Administrative Law*, Calcutta 1919, I, blz. 1: « There has been and there may be administration without law. Administration without law is not even necessarily bad administration, nor is it invariably the mark of a low order of civilisation. » — HANS PETERS, *Lehrbuch der Verwaltung*, Berlin-Göttingen, Heidelberg 1949, blz. 6: « Man muss sich also von der weitverbreiteten irrigen Vorstellung freimachen, Verwaltung bestehe im wesentlichen in Rechtsanwendung... von jeher ist auf weiten Gebieten der Verwaltung das Recht nur ein sekundärer Faktor... »

(94) Cf. Mr. A. KLEIJN, *Besturen als kunst*, Alphen a/d Rijn 1957: « Besturen zie ik dan als het optreden, handelen, ingrijpen, kiezen, beslissen, berusten, zich van handelen of ingrijpen onthouden van de bestuurder, nu eens zeer bewust, dan weer min of meer intuïtief, met het doel een bepaalde richting te geven aan het maatschappelijke, culturele, economische en politieke leven binnen het bestel en het ressort, waar hij de scepter zwaait. » — Cf. ook C.E. BEEBY, *Administrative Law as an Art. Revue internationale des sciences administratives*, 1957, blz. 200 vlg. — ARDWAY TEAD, *The Art of Administration*, New York 1951. — HERBERT A. SIMON, *Administrative Behavior, A study of Decision-making Processes in Administrative Organization*, New York 1947. — G.A. VAN POELJE, *Algemene inleiding tot de bestuurskunde*, 2e druk, Alphen a/d Rijn 1953.

(95) Een typisch werk van de school der Kameralwetenschap is het bekende boek van G. v. JUSTI, *Grundsätze der Polizeiwissenschaft (1756)*. — Over het Kameralisme cf. A.W. SMALL, *The Cameralists*, Chicago 1909. Op hun belang voor de ontwikkeling van de administratieve wetenschap in Duitsland wordt gewezen door GUSTAV MARCHET, *Studien über die Entwicklung der Verwaltungslehre in Deutschland*, München 1885.

(96) Cfr. de bondige maar uitstekende samenvatting der historische ontwikkeling van de rechterlijke macht in Engeland in RENÉ DAVID, avec la collaboration de H.C. GUTTERIDGE et de B.A. WORTLEY, *Introduction à l'étude du droit privé de l'Angleterre*, Parijs, 1948, vooral de hoofdstukken « Formation de la Common Law » en « L'épanouissement de la Common Law ». — Eveneens een goed overzicht in Sir MAURICE AMOS, *La Constitution anglaise* (vertaling door Paul de La Pradelle), Parijs 1935, vooral het hoofdstuk « Le sens de la légalité ».

In het Engels vindt men buiten de uitvoerige uiteenzettingen in het grote klassieke werk van WILLIAM HOLDSWORTH, *History of English Law* (9 dl.) voortreffelijke overzichten in THOMAS PITT TASWELL-LANGMEAD, *English Constitutional History from the Teutonic conquest to the present time*, 9e uitg. door A.L. POOLE, Londen 1929, passim, cf. blz. 477 vlg. « Collision between the King and Chief Justice Coke » en in GEORGE BURTON ADAMS, *Constitutional History of England*, revised by Robert L. Schuyler, Londen 1948 (eerste uitg. 1921).

(97) E. LAFERRIÈRE, *Traité de la juridiction administrative et des recours contentieux*, 2e uitg. Parijs 1896, I, blz. 154 vlg. « Conflits des parlements avec les intendants et le Conseil du roi. »

(98) Zie noten nr. 96.

(99) Cf. de beknopte historische ontwikkeling in M. LETOURNEUR-J. MERIC, *Conseil d'Etat et juridictions administratives*, Parijs 1955, Hst. I, L'histoire du Conseil d'Etat. — Een rijke bron van wetenswaardigheden is het herdenkingsboek: *Le Conseil d'Etat, Livre jubilaire*, publié pour commémorer son cent cinquantième anniversaire. Parijs 1952. Een zeer goed en origineel overzicht over wezen en werking van de Conseil d'Etat geeft de Engelse Professor van Cambridge C.J. HAMSON, *Executive Discretion and Judicial Control*, Londen 1955. — De praktische werkwijze van de Conseil d'Etat wordt zakelijk uiteengezet met alle gegevens betreffende rechtsleer en rechtspraak in *Juris-Classeurs administratifs*, V° Contentieux administratif, door GEORGES MALEVILLE.

(100) A.V. DICEY, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, Londen, 8e uitg. 1931. Cf. vooral het hoofdstuk XII « Rule of Law compared with Droit administratif », blz. 324 en volg. Het streng oordeel van Dicey over het Frans administratief recht is door hem grotendeels herzien in de inleiding tot de 8e uitgave van zijn boek, *Introduction II, Comparison between the present official law of England and the present droit administratif of France*, blz. XLIII en volg.

(101) Voor de kritiek op de stelling van DICEY cf. o.a. HAROLD J. LASKI, *La règle de la loi en Angleterre*, Annuaire de l'Institut international de droit public, 1930 blz. 711 vlg.; Dr. S.O. VAN POELJE, *De administratieve rechtspraak in Engeland*, Alphen a/d Rijn 1937, Hst. II, § 2, blz. 82-113. — Cf. ook WILLIAM A. ROBSON, *Justice and Administrative Law, A Study of the British Constitution*, 3e uitg. Londen 1951, blz. 28 vlg. « Administrative Law in England »; BERNARD SCHWARTZ, *Law and Executive in Britain A comparative Study*, New York 1949, blz. 12, 13.

(102) Cf. GLANVILLE L. WILLIAMS, *Crown Proceedings*, Londen 1948; ROLAND MCMILLAN BELL, *Crown Proceedings*, Londen 1948; J.R. BICKFORD SMITH, *The Crown Proceedings Act 1947*, bijgewerkt voor Schotland door K.W.B. MIDDLETON, Londen 1948; DENIS LÉVY, *La responsabilité de la puissance publique et de ses agents en Angleterre*, met voorwoord van van CHARLES EISENMANN, Parijs 1957.

(103) Sir C.T. CARR, *Delegated Legislation*, Cambridge 1921. — CARLETON KEMP ALLEN, *Law and Orders. An Inquiry into the nature and scope of delegated Legislation and executive powers in England*, Londen 1945, 5e uitg. 1954. — J.A.G. GRIFFITH and H. STREET, *Principles of Administrative Law*, Londen 1952, Hst. II, The legislative Powers of Administration. — Cf. ook de scherpe kritiek op de bestaande toestand bij Lord HEWART of BURY, *The new Despotism*, Londen 1929, herdrukt in 1945; en het veel besproken *Committee on Ministers' Powers Report*, Londen 1932. — PAUL DE VISSCHER, *Les nouvelles tendances de la démocratie anglaise. L'expérience des pouvoirs spéciaux et des pleins pouvoirs*, Doornik 1947. — J. LAFERRIÈRE, *La législation déléguée en Angleterre et le contrôle de son exercice par le Parlement, in L'évolution du Droit public*, *Études en l'honneur d'Achille Mestre*, Parijs 1956, blz. 331-357.

(104) Cf. vooral het meesterlijk groot werk van WILLIAM A. ROBSON, *Justice and Administrative Law*, Londen 1928, 3e uitg. 1951. — In meer beknopte vorm de bijdrage van dezelfde auteur in het werk *British Government since 1918*, Londen 1950, 3e uitg. 1957, Hst. *Administrative Law in England 1919-48*, blz. 85-156 en ook zijn lezingen gehouden aan de Universiteit te Brussel in 1955, *L'état social (The welfare State)*, *Université libre de Bruxelles, Faculté de droit, Travaux et conférences III*, Brussel 1955, blz. 23-44. — CARLETON KEMP ALLEN, *Administrative Jurisdiction*, Londen 1955. — *Report of the Committee on Administrative Tribunals and Enquiries*, Londen. 1957. — GORDON BORRIE, *Justice and the Administration*, Londen 1957.

(105) ROGER BONNARD, *Le contrôle juridictionnel de l'administration. Étude de droit administratif comparé*, Parijs 1934. — STRATIS ANDRÉADES, *Le contentieux administratif des états modernes*, Parijs 1934. — MARGUERITE A. SIEGHART, *Government by Decree. A comparative Study of the History of the Ordinance in English and French Law*, Londen 1950. — SERIO GALEOTTI, *The judicial Control of public authorities in England and in Italy. A comparative Study with a Foreword by F.H. LAWSON*, Londen 1954.

(106) Cf. het 2e gedeelte van *Le Conseil d'Etat. Livre jubilaire*, Parijs 1952. Le rayonnement du Conseil d'Etat et le droit administratif à l'étranger, o.a. de studiën van WILLIBALT APELT, *L'acte de gouvernement dans la jurisprudence et la doctrine en France et en Allemagne*, blz. 633 vlg.; van SIDDIK SAMI ONAR, *Des rapports et des ressemblances existant entre les Conseils d'Etat turc et français*, blz. 555 vlg.; van POULITSAS, *L'influence de l'institution du Conseil d'Etat français sur le Conseil d'Etat hellénique*, blz. 539 vlg.; van ABDEL RAZZAK AHMED EL SANHOURY pacha en Dr. OSMAN KALIL OSMAN, *Le Conseil d'Etat égyptien et le Conseil d'Etat français*, blz. 575 vlg.

(107) Cf. L. CAMU, *Rechtsstoestand van het Rijkspersoneel*, Brussel 1937, blz. 45 vlg. — Franse wet van 19 oktober 1946, «relative au statut général des fonctionnaires». — Cf. PAUL BERCKX, *De hervorming van de openbare functie in Frankrijk*, Brussel 1955; ROGER GREGOIRE, *La Fonction publique*, Parijs 1954; ALAIN PLANTY, *Traité pratique de la Fonction publique*, Parijs 1956; GERARD LUPI, *Les positions du Fonctionnaire*, Parijs 1956. — Over de Engelse Civil Service cf. o.a. EMELINE W. COHEN, *The Growth of the British Civil Service*, Londen 1941; G.A. CAMPBELL, *The Civil Service in Britain*, Londen 1955; FRANK DUNNILL, *The Civil Service, Some human Aspects*, Londen 1956; PETER DU SAUTOY, *The Civil Service*, Londen 1957; PAUL-MARIE GAUDEMET, *Le Civil Service britannique*, Parijs 1952; R.K. KELSALL, *Higher Civil Servants in Britain from 1870 to the present day*, Londen 1955. — Voor een vergelijking tussen de toestand in Engeland en Frankrijk cf. GILBERT TIXIER, *La Formation des cadres supérieurs de l'Etat*, Parijs 1948 en het verzamelwerk, *The Civil Service in Britain and France*, edited by WILLIAM A. ROBSON, Londen 1956.

(108) RENE DAVID, *Traité élémentaire de droit civil comparé*, Parijs 1950, Hst. IV «Unification et harmonisation des droits».

(109) Sterk geadstrueerd door LEON DUGUIT en GASTON JEZE kende de leer van de publieke dienst als ruggegraat van heel het administratief recht in Frankrijk een haast algemene instemming. Hiertegen kwam in de laatste jaren heftig verzet aan de dag in een uitgebreide literatuur, waarvan wij enkel vermelden G. MORANGE, *Le déclin de la notion juridique de service public*, Dalloz 1947, *Chronique XII*; CHRISTIAN CHAVANON, *Essai sur la Notion et le Régime juridique du Service Public industriel ou commercial*, Parijs 1939; ROLAND DRAGO, *Les crises de la notion d'établissement public*, Parijs 1950; J.M. AUBY, *Remarques sur quelques difficultés du droit administratif français*, *Annales de la Faculté de Droit de Bordeaux*, 1951 en JEAN-LOUIS DE CORAIL, *La crise de la notion juridique de service public en droit administratif français*, Parijs 1954.

(110) Cf. de aangehaalde werken in noot 94 en verder HERBERT A. SIMON, DONALD W. SMITHBURG en VICTOR A. THOMPSON, *Public Administration*, New York 1956; DWIGHT WALDO, *The Administrative State*, New York 1948; LEONARD D. WHITE, *Introduction of the Study of Public Administration*, 4e uitg., New York 1955 (1e uitg. 1926); JOHN D. MILLETT, *Management in the Public Service. The Quest for effective Performance*, New York 1954; DWIGHT WALDO,

Ideas and Issues in Public Administration. A Book of Readings, New York 1953. — JOHN M. PFIFFER, *Public Administration*, 3e uitg., New York 1953. — Cf. ook GEORGES LANGROD, *La science et l'enseignement de l'administration publique aux Etats-Unis*, Parijs 1954. — In zijn inleiding tot het werk van BERNARD SCHWARTZ, *Le Droit administratif américain. Notions générales*, Parijs 1952, zegt HENRY PUGET, raadshoofd in de Franse Conseil d'Etat, over het Amerikaanse stelsel: «L'abondante littérature qui prend pour thème l'Administration publique néglige ordinairement le point de vue juridique», blz. VI.

(111) E.M. GLADDEN, *The Essentials of Public Administration*, Londen 1953, 2e uitg. 1958.

(112) G.A. VAN POELJE, *Algemene inleiding tot de bestuurskunde*, Alphen a/d/Rijn, 2e druk, 1953.

(113) Geschriften van de Vereniging voor Administratief recht, XXXI, *Bestuursrecht en bestuurskunde*, prae-adviezen uitgebracht door Prof. Mr. D. Simons, Prof. Dr. F.E. De Visschere, Mr. S.F.L. Baron van Wijnbergen (Haarlem 1955) en XXXII, zelfde titel, Verslag over de algemene vergadering waarop het onderwerp werd besproken.

(114) *The British Commonwealth. The Development of its Laws and Constitutions*, General Editor GEORGE W. KEETON, Vol. I. *The United Kingdom (England and Wales, Northern Ireland, Isle of Man) under the general editorship of GEORGE W. KEETON and DENNIS LLOYD, F.H. NEWARK, Administrative Law*, blz. 97.

(115) Cf. op. cit. idem, blz. 98.

* * *

(116) KARL NEUMEYER, *Internationales Verwaltungsrecht*, 4 dl. 1910-36.

(117) FRITZ STIER-SOMLO, *Grundprobleme des internationalen Verwaltungsrecht*, in *Revue internationale de la théorie du droit*, 1930-31, blz. 222-263.

(118) N.L. HILL, *International Administration*, New York, 1931.

(119) JOSE GASCON Y MARIN, *Les transformations du droit administratif international*, *Recueil des cours de l'Académie de droit international*, 1930 IV, blz. 5-75.

(120) MICHEL A. ANTONESCO, *Essai de détermination méthodologique du droit administratif international*, in *Mélanges Paul Negulesco*, Bucarest 1935, blz. 83-103. — Cf. ook PAUL NEGULESCO, *Principes du droit administratif international*, *Recueil des cours de l'Académie de droit international*, 1953, T. 51.

(121) Cf. J.R. STELLINGA, *Internationaal administratief recht*, in *Nederlands Juristenblad* 1946, blz. 33-40 en 49-58.

(122) A. LOVEDAY, *Reflections on international Administration*, Oxford 1956.

(123) *Der Europäische öffentliche Dienst, Internationales Kolloquium Saarbrücken November 1955*, Stuttgart-Brussel 1957.

(124) ROGER GRÉGOIRE, *Administrations nationales et Organisations internationales*, Uitg. Unesco, Brussel (z.j.).

(125) H.T. ADAM, *Les Etablissements publics internationaux*, met voorwoord van Henri Teitgen; Parijs 1957.

(126) MOHAMMED BEDJAOUI, *Fonction Publique Internationale et Influences Nationales*, Londen 1958.

(127) POUL MEYER, *Administrative Organization. A comparative Study of the Organization of Public Administration*, Londen-Kopenhagen 1957.

(128) C.J. HAMSON, *Executive Discretion and Judicial Control. An Aspect of the French Conseil d'Etat*, Londen 1954.

(129) JAMES W. GARNER, *La conception anglo-américaine du droit administratif*, in *Mélanges Maurice Hauriou*, Parijs, 1929, blz. 335 vlg. — Cf. ook PAUL BARATIER, *Régime administratif et Droit anglais* in *Revue du Droit public et de la Science politique en France et à l'Etranger*, Oct.-Nov.-Dec. 1931.

(130) BERNARD SCHWARTZ, *An Introduction to American Administrative Law*, Londen-New York 1958; *Law and Executive in Britain. A comparative Study*, New York 1949; *Le Droit administratif Américain. Notions générales*, met voorwoord van HENRY PUGET, Parijs 1952; *French administrative Law and the Common-Law World*, New York 1954.

(131) PAUL KOSCHAKER, *L'histoire du droit et le droit comparé surtout en Allemagne*, in *Introduction à l'étude du droit comparé*, *Recueil d'études en l'honneur d'Edouard Lambert*, 1938, I, blz. 280.

(132) GILBERT TIXIER, *Le contrôle judiciaire de l'administration anglaise. Contentieux de la légalité*, Parijs 1951. Inleiding van Marcel Waline, blz. 7.

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 2 mei 1957.

Voorzitter : M. Sohier,
Raadsheer-Verslaggever : M. Piret.
Procureur-Generaal : M. Hayoit de Termicourt.
Advocaten : Mrs Van Rijn en Demeur.

Boedelscheiding. — Begrippen « heling » en « verduistering » van tot de gemeenschap of nalatenschap behorende goederen.

De heling of verduistering van goederen, die tot een gemeenschap of nalatenschap behoren, bestaan in elke daad te kwader trouw, waardoor de in gemeenschap van goederen gehuwde echtgenoot of de erfgenaam op de goederen van de gemeenschap of van de nalatenschap een ongeoorloofd voordeel wil verkrijgen ten nadele van de andere echtgenoot of van de nalatenschap.

De artikelen 792 en 1477 B.W. bedoelen aldus elk bedrag, dat er toe strekt de medeverdelers of medeverdelers te beroven van hetgeen hun in de verdeling toekomt.

Onder de begrippen « heling » en « verduistering » zijn bijgevolg niet alleen begrepen daden, die ten doel hebben de mededeelgerechtigden te bedriegen omtrent de omvang of de belangrijkheid van de gemeenschap of van de nalatenschap.

Lewuillon en Savoy t/ Carlier, Paternoster (sequester q.q.) en Lewuillon g.

Gelet op het bestreden arrest, de 21 juni 1955 door het Hof van beroep te Brussel gewezen ;

Overwegende dat uit de aan het Hof overgelegde stukken blijkt dat, ten gevolge van het overlijden van mevrouw Mahieu, echtgenote Lewuillon André, de aanlegster Denise Lewuillon, echtgenote Savoy, zich in onverdeeldheid bevonden heeft met haar vader, gezegde André Lewuillon, aangaande de goederen die deel van de gemeenschap Lewuillon-Mahieu uitgemaakt hadden ;

Dat een verzameling postzegels en een effectenbezit ondermeer aan die gemeenschap toebehoorden ;

Dat André Lewuillon, krachtens het huwelijkscontract recht had op de helft in volle eigendom en op de andere helft in vruchtgebruik van die voorwerpen ;

Dat Lewuillon, in de loop van de rechtspleging van vereffening-verdeling van de gemeenschap en van de nalatenschap van zijn echtgenote uitgenodigd geweest zijnde de verzameling postzegels en de effecten bij de massa te voegen, deze niet heeft kunnen voorleggen en erkend heeft ze verkocht te hebben ;

Overwegende dat mevrouw Denise Lewuillon gevorderd heeft haar vader te horen vervallen verklaard te worden van elk aandeel in die roerende voorwerpen, op grondslag van artikelen 792 en 1477 van het Burgerlijk Wetboek, dat zij thans dezelfde eis stelt tegen de weduwe en de zoon van het tweede huwelijk ;

Overwegende dat de rechter over de grond deze eis niet ingewilligd heeft ; dat hij, recht doende op

subsidiaire conclusies van vrouw Lewuillon Denise, Lewuillon André vervallen verklaard heeft van zijn vruchtgebruik op de verzameling en de effecten, dit wegens misbruik van genot ;

Dat de voorziening het arrest bestrijdt in zover het de hoofdconclusies van vrouw Denise Lewuillon afgewezen heeft ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 97 der Grondwet, 792 en 1477 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het bestreden arrest, om te beslissen dat aanlegsters vader «noch verduisterd noch geheeld heeft in de zin van de artikelen 792 en 1477 van het Burgerlijk Wetboek» aangezien heeft als enkel de heling of de verduistering uitmakend de daad die ertoe strekt de medeverdelers te bedriegen omtrent de omvang van de te verdelen massa, en dat voor het overige de gedragingen van de erfgenamen, die in volle eigendom over de goederen van de nalatenschap beschikte, dan wanneer hij ervan slechts eigenaar was voor de helft zoals dezelfde gedragingen van de erfgenaam die opdracht gekregen heeft de onverdeeldheid te beheren, noodzakelijk buiten het toepassingsveld van de artikelen 792 en 1477 van het Burgerlijk Wetboek vallen ;

dan wanneer, eerste onderdeel, door heling of verduistering, in de zin van die wetsbepalingen, dient verstaan elke bedrieglijke handeling begaan om de gelijkheid van de verdeling te verbreken, en, dienvolgens, elke handeling die van aard is om aan de mede-erfgenamen nadeel te berokkenen, en niet uitsluitelijk handelingen welke ertoe strekken de medeverdelers omtrent de omvang van de te verdelen massa te bedriegen ;

dan wanneer, tweede onderdeel, zo de bedrieglijke handelingen van de erfgenaam die van de andere deelhebbers in het onverdeeld bezit opdracht gekregen heeft de onverdeelbaarheid te beheren, geen daden van heling of van verduistering kunnen uitmaken, zulks geschiedt ingevolge een oorzaak in rechten vreemd aan de nalatenschappen, oorzaak die in onderhavig geval niet bestaat, vermits de vader van de aanlegster daartoe geen opdracht gekregen had vanwege de andere deelhebbers in het onverdeeld bezit, en dat bijgevolg de handelingen van die laatste niet noodzakelijk buiten het toepassingsveld van voormelde artikelen vielen, zoals de rechter over de grond heeft beslist, ter wille van een verkeerde analogie ;

Wat het eerste onderzoek betreft :

Overwegende dat, zoals de voorziening het beweert, de heling of verduistering van de gemeenschap of nalatenschap bestaan in elke daad van kwade trouw waarbij de in gemeenschap van goederen gehuwde echtgenote of de erfgenaam op de voorwerpen van de gemeenschap of van de nalatenschap een ongeoorloofd voordeel wil verkrijgen ten nadele van de andere echtgenoot of van de nalatenschap ;

Dat de artikelen 792 en 477 van het Burgerlijk Wetboek aldus elk bedrog bedoelen dat ertoe strekt de medeverdelers of de medeverdelers te beroven van hetgeen hun in de verdeling toekomt ;

Dat bijgevolg niet alleen begrepen zijn in het begrip van heling of van verduistering daden die tot doel

hebben de medeverdelers over de omvang of de belangrijkheid van de gemeenschap of van de nalatenschap te bedriegen;

Overwegende echter dat het bestreden arrest geenszins verklaart dat er slechts heling of verduistering bestaat die aanleiding tot vervallenverklaring geeft indien er gehandeld werd om de medeverdelers over de omvang van de te verdelen massa te bedriegen;

Dat, na dit geval van verduistering of van heling vermeld te hebben, de rechter over de grond wijst — en er zich bij aansluit — op de toepassing welke de rechtspraak maakt van de vervallenverklaring op andere gevallen, en zulks in een opsomming die niet beperkend is;

Dat het impliciet, doch op zekere wijze aanneemt dat Lewuillon zich niet schuldig gemaakt heeft aan heling of aan verduistering, zelfs in de uitgebreide zin die aan die bewoordingen gegeven wordt;

Dat het daarna releveert dat gezegde Lewuillon in bezit werd gelaten van de gemeenschappelijke goederen in zijn hoedanigheid van eigenaar van de helft en van vruchtgebruiker van de andere helft;

Dat, aldus vaststellend dat Lewuillon de litigeuze goederen bezat met het akkoord van zijn mededeelhebber in het onverdeeld bezit, en bijgevolg krachtens een overeenkomst, het, rekening houdend met die nieuwe toestand, gepast de wettelijke gevolgen heeft bepaald van het misbruik dat Lewuillon gepleegd had door over de goederen te beschikken alsof hij er de enige eigenaar van was;

Dat dit onderdeel van het middel naar recht faalt;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat de rechter over de grond geenszins beslist dat Lewuillon door zijn medeverdeelster als lasthebber was aangesteld geweest om de goederen van de gemeenschap of van de nalatenschap te beheren;

Dat hij verklaart, dat Lewuillon in het bezit werd gelaten in zijn hoedanigheid van medeëigenaar en vruchtgebruiker en erop wijst dat die toestand soortgelijk is, dit wil zeggen gelijkaardig en niet identiek, met die van lasthebber;

Dat dit onderdeel van het middel feitelijke grondslag mist;

Om die redenen :

Verwerpt de voorziening;
Veroordeelt aanleggers tot de kosten.

Vlaamse Juristen,

abonneert U

op het

Rechtskundig Weekblad

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 17 februari 1958.

Voorzitter : M. Sohier.

Raadsheer-Verslaggever : M. Valentin.

Advocaat-generaal : M. Depelchin.

Militaire strafvordering. — Bevoegdheid van de militaire strafrechter. — Overtreding door militair van bepalingen van verkeerspolitie.

Uit de geschiedenis van de totstandkoming van de wet van 15 juni 1899, die titel I van het Wetboek van militaire strafvordering uitmaakt, blijkt, dat de kennisneming van de onder het 3e van artikel 23 van die wet opgesomde strafbare feiten aan de gewone rechterlijke macht slechts is toegekend, om reden, dat zij in het algemeen hoegenaamd geen militair karakter hebben « onder het voorbehoud ... vermeld in het laatste lid van artikel ... wanneer de militaire tucht rechtstreeks op het spel staat ».

De wet vermoedt, dat de militaire tucht rechtstreeks op het spel staat, zodra de militair deel uitmaakt van een te velde zijnde krijgsmacht; zij stelt de bevoegdheid van de militaire rechtsmacht niet afhankelijk van de aanvullende voorwaarde, dat de militair op het ogenblik van het feit in zijn hoedanigheid van lid van dergelijke krijgsmacht heeft gehandeld.

De wet eist evenmin, dat de militair aanwezig is bij de krijgsmacht te velde; het is voldoende, dat hij daarvan deel uitmaakt; een militair met verlof houdt niet op deel uit te maken van de krijgsmacht, waaraan hij verbonden is.

O.M. t/ Schauergans.

Gelet op het bestreden vonnis, op 12 december 1957 gewezen door de correctionele rechtbank te Verviers in hoger beroep uitspraak doende;

Over het enig middel afgeleid uit de schending van artikel 23 der wet van 15 juni 1899 inhoudende titel I van het wetboek van strafrechtspleging voor het leger, doordat de correctionele rechtbank zich onbevoegd heeft verklaard om van de ten laste van verweerder gelegde inbreuk op de verkeerspolitie kennis te nemen, om reden dat verweerder van de in Duitsland gestationeerde krijgsmachten deel uitmaakte en dat gezegde krijgsmachten « beschouwd worden als deelnemend aan operaties welke van internationale overeenkomsten afhangen en betreffende verplaatsingen van te velde opererende krijgsmachten », wat de militaire rechtscolleges alleen zou bevoegd maken « zelfs bij gebrek van opdracht of tuchtband », dan wanneer, op het ogenblik van het feit, verweerder met regelmatig verlof was, dan wanneer een theoretische indeling bij een eenheid te velde onvoldoende is om de uitzonderlijke bevoegdheid van het militair rechtscollege te rechtvaardigen, en dan wanneer de verweerder, wanneer hij het litigieus misdrijf gepleegd heeft, niet als lid van zijn eenheid en in het kader van de tucht heeft gehandeld :

Overwegende dat verweerder vóór de politierechtbank te Aubel vervolgd werd wegens een te Gemmenich, op 23 maart 1957, gepleegde inbreuk op het algemeen reglement op de politie van het wegverkeer;

Overwegende dat uit het bestreden vonnis blijkt dat verweerder, op de datum van het feit, tot een te velde staande legereenheid behoorde, in onderhavig

geval, tot de Belgische krijgsmachten op het grondgebied van de Duitse Bondsrepubliek gestationeerd;

Overwegende dat uit de voorbereidende werkzaamheden van de wet van 15 juni 1899, titel I van het wetboek van strafrechtspleging voor het leger uitmakend, blijkt dat de kennisneming van de onder nummer 3 van artikel 23 van die wet opgesomde inbreuken slechts aan de gewone rechtsmacht is toegekend geweest, uit hoofde hiervan dat ze in het algemeen hoegenaamd geen militair karakter hebben, «onder het voorbehoud... vermeld in laatste lid van artikel... wanneer de militaire tucht rechtstreeks op het spel staat;

Overwegende dat de wet vermoedt dat de militaire tucht rechtstreeks op het spel staat zodra de militair deel uitmaakt van een te velde zijnde krijgsmacht; dat, in strijd met het beweerde in het middel, zij de bevoegdheid van de militaire rechtsmacht niet afhankelijk maakt van de aanvullende voorwaarde dat de militair, op het ogenblik van het feit, in hoedanigheid van lid van dergelijke krijgsmacht zou gehandeld hebben;

Overwegende dat de wet evenmin eist dat de militair aanwezig zou zijn in de krijgsmacht te velde; dat het volstaat dat hij ervan deel uitmaakt; dat een militair met verlof niet ophoudt deel uit te maken van de krijgsmacht waaraan hij verbonden is;

Overwegende, dienvolgens, dat verre van de in het middel aangevoerde wetsbepaling te schenden, het bestreden vonnis ervan een juiste toepassing heeft gemaakt;

En overwegende dat de substantiële of op straf van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen werden nageleefd en dat de beslissing overeenkomstig de wet is;

Om die redenen :

Verwerpt de voorziening;
Legt de kosten ten laste van de Staat.

RAAD VAN STATE

6e Kamer. — 26 juni 1958.

Voorzitter : M. Vauthier.

Raadsheren : M.M. Declaire en Coyette.

Advocaat : Mr Van Leynseele.

Belastingen. — Onduidelijkheid van het advies van de commissie voor herziening, bedoeld in artikel 61, § 8 van de gecoördineerde wetten op de inkomstenbelastingen. — Dit verzuim ontnemt aan het advies het beslissend karakter, dat het heeft krachtens artikel 7 van de wet van 27 juli 1953.

Ten tijde van de totstandkoming van het bestreden besluit was de beslissing, waarbij de belastingplichtige van het verval ingevolge het verstrijken van de termijn voor bezwaar wordt ontheven, afhankelijk van «het gelijkkluidend advies van de commissie voor herziening, bedoeld in artikel 6, § 8 van de gecoördineerde wetten op de inkomstenbelastingen». De minister behoorde het negatieve advies van de commissie te volgen, maar het is de vraag, of dit advies is uitgebracht onder de omstandigheden, die stroken met de uitoefening van de bevoegdheden van de Commissie.

De commissie voor herziening beantwoordt in casu

in haar advies de in verzoekers aanvraag bij de Minister aangevoerde middelen, maar laat het argument in verband met het door de administratie aanvaarde bedrag van 10.000 fr. loon onbesproken.

Uit het advies van de commissie is niet duidelijk op te maken, of zij het argument heeft verworpen, omdat zij de aanspraak niet ontvankelijk dan wel de aftrek van dit bedrag niet gegrond achtte.

Dit verzuim ontnemt aan het advies van de commissie het beslissend karakter, dat het heeft krachtens artikel 7 van de wet van 27 juli 1953.

De Minister van Financiën mocht zijn beslissing niet nemen, zonder dat de commissie bedoeld punt had besproken.

De bestreden beslissing levert derhalve een machtsoverschrijding op.

Sauvage P. t/ Belgische Staat (Minister van Financiën).

Arrest Nr 6414

Overwegende dat verzoekers aanslag in de belastingen over de oorlogperiode in 1946 is vastgesteld en in 1948 is herzien zonder enige betwisting vanwege verzoeker; dat deze gevraagd heeft, dat op hem toepassing zou worden gemaakt van artikel 7 van de wet van 27 juli 1953 volgens hetwelk de Minister van Financiën gemachtigd is de belastingplichtige, met een beroep op vergissingen in de beoordeling van gegevens voor de vaststelling van zijn vermoedelijke inkomsten, te ontheffen van het verval dat deze ingevolge het verstrijken van de termijn voor bezwaar heeft opgelopen; dat de aanvraag verworpen is bij ministerieel besluit van 20 april 1955, dat als volgt is gemotiveerd : «Betrokkene weerlegt niet het vermoeden juris tantum. Gelijkluidend advies van de Commissie voor herziening te Luik van 11 februari 1955, n° 26 » ;

Overwegende dat ten tijde waarop het bestreden besluit is totstandgekomen, de beslissing waarbij de belastingplichtige van het verval wordt ontheven, afhankelijk was van «het gelijkkluidend advies van de Commissie voor herziening, bedoeld in artikel 61, § 8, van de gecoördineerde wetten betreffende de inkomstenbelastingen » ; dat de Minister dit negatief advies van de Commissie behoorde te volgen maar dat de vraag nochtans is of dit advies uitgebracht is onder omstandigheden die met de uitoefening van de bevoegdheden van de Commissie stroken ;

Overwegende dat de administratie der belastingen na een grondig onderzoek van de door verzoeker in zijn herzieningsaanvraag aangevoerde argumenten en na de ophelderingen die zijn belastingdeskundige tijdens het onderzoek heeft verstrekt, geoordeeld heeft dat een bedrag van 10.000 frank als in 1940 ontvangen loon op de passiefzijde van de balans mocht worden ingeschreven en dat zij heeft besloten : «Het verzoekschrift kan niet worden ingewilligd, tenzij men de aan het slot van de vaststellingen van de inspecteur vermelde aanspraak ontvankelijk acht » ;

Overwegende dat de Commissie voor herziening te Luik in haar advies van 11 februari 1955 de in verzoekers aanvraag bij de Minister aangevoerde middelen beantwoordt maar het argument in verband met het door de administratie aanvaarde bedrag van 10.000 frank loon onbesproken laat, dat uit het advies van de Commissie niet duidelijk is op te maken, of zij het argument heeft verworpen omdat zij de aanspraak niet ontvankelijk dan wel de aftrek van dit bedrag niet gegrond achtte ; dat dit verzuim aan het advies

van de Commissie het beslissend karakter ontnemt dat het op grond van artikel 7 van de wet van 27 juli 1953 bezit; dat de Minister van Financiën zijn beslissing niet mocht nemen zonder dat de Commissie bedoeld punt had besproken; dat de bestreden beslissing met machtsoverschrijding is genomen;

Overwegende dat verzoekers middelen, in zover zij de andere betwiste punten betreffen, ten overvloede zijn aangevoerd;

Besluit :

Artikel 1. — Het ministerieel besluit n° 1 van 20 april 1955 wordt vernietigd.

Artikel 2. — De kosten, bepaald op 750 frank, komen ten laste van de tegenpartij.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

16e Kamer. — 29 juni 1956.

Voorzitter : M. de Foy.

Raadsheren : M.M. Beeckman de Westmeerbeeck en Sury.

Substituut Procureur-generaal : M. Colens.

Advocaten : Mrs Hendrickx en Maerten.

Wegverkeer. — Aanrijding van een onverlicht rijtuig. — Geen onvoorzienbare hindernis. — Verdeelde verantwoordelijkheid.

De weggebruiker, die zijn rijtuig niet tot stilstand kan brengen voor een zelfs onverlichte hindernis, omdat zijn snelheid niet aangepast is aan zijn gezichtsveld, kan niet beweren, dat deze hindernis voor hem voorzienbaar was.

De eigenaar van het onverlichte rijtuig begaat ook een fout; de aanwezigheid van een reflector op het onverlichte rijtuig is niet van aard het slachtoffer van zijn verantwoordelijkheid te ontslaan.

Verdeling van de verantwoordelijkheid : 1/3 ten laste van de bestuurder van het aanrijdend voertuig, 2/3 ten laste van het slachtoffer.

Liekens, Wwe Van der Auwera e.a t/ V.d.B.

Overwegende dat de beroepen in regelmatige vorm en tijdig ingesteld ontvankelijk zijn :

Op strafgebied :

Overwegende dat de 1° rechter betichte vrijspreekt omdat het slachtoffer dat op de rijweg stapte met een onverlicht motorrijwiel een onvoorzienbare hindernis voor betichte uitmaakte;

Overwegende dat het Hof deze zienswijze geenszins kan bijtreden;

Overwegende dat het vaststaat dat betichte met een snelheid van 55 à 60 km. per uur reed op een rechte baan; dat hij de weg verlichtte met kruisingslichten; dat iedere weggebruiker zijn snelheid dient te regelen volgens zijn gezichtsveld;

Overwegende dat betichte verklaarde dat hij het slachtoffer slechts opmerkte op een afstand van een vijftal meter, hetgeen bewijst dat hij niet met de vereiste aandacht zijn wagen bestuurde; dat hij vruchteloos opwerpt dat een tegenligger die met koplichten reed, hem verblindde, dat de aanwezigheid

van deze tegenligger tegengesproken wordt door de verklaring van de getuige Liekens Gustaaf; dat trouwens zelfs in dit geval betichte niet van alle schuld vrij te pleiten is, daar hij alsdan zijn snelheid diende te verminderen;

Overwegende dat de weggebruiker die zijn voertuig niet tot stilstand kon brengen vóór een zelfs onverlichte hindernis, omdat de door hem ontwikkelde snelheid niet aangepast is aan zijn gezichtsveld, niet mag beweren, dat deze hindernis voor hem niet te voorzien was; dat betichte ongetwijfeld de aanrijding had kunnen vermijden, ware hij maar aandachtig geweest en indien hij met zijn gezichtsveld had rekening gehouden;

Overwegende, derhalve, dat de feiten ten laste van betichte gelegd, bewezen werden door het onderzoek vóór het Hof gedaan. Dat, slechts een enkele straf dient uitgesproken te worden, het feit voorzien onder betichting B een bestanddeel uitmakende van het feit, voorzien onder betichting A; dat de zwaarste straf dient uitgesproken op deze voorzien door artikelen 418-419 S.W.B.

Overwegende dat er verzachtende omstandigheden ten voordele van betichte bestaan, voortspruitende uit zijn onberispelijk verleden; dat er aanleiding bestaat hem de gunst te verlenen van artikel 9 van de wet van 31 mei 1888 — gewijzigd door de wet van 14 november 1947 in de mate hierna bepaald.

Op burgerlijk gebied :

Overwegende dat het vast staat dat het ongelukkig slachtoffer zelf een zware fout heeft begaan; dat het niet te betwisten valt dat hij zijn motorrijwiel, dat onverlicht was, op de rijweg, voortduwde. Dat de burgerlijke partij te vergeefs opwerpt dat het defect dat de lichten uitdoofde, zich op het ogenblik van de aanrijding pas had voorgedaan; dat uit de verklaring van getuige Liekens blijkt dat de wagen van betichte nog op 500 m. afstand was toen de motor reeds onverlicht was.

Overwegende dat niets het slachtoffer kan beletten de rijweg te verlaten en zijn moto voort te duwen op de berm;

Overwegende dat er geen voldoende zekerheid bestaat nopens het feit te weten of betichte het slachtoffer met zijn onverlichte moto kon ontwaren in het licht van de hun tegemoetkomende auto van Liekens; dat de aanwezigheid van een reflector op de onverlichte moto niet van aard is het slachtoffer van zijn verantwoordelijkheid te ontlasten, daar het uitwerksel van dergelijke reflector niet te vergelijken is met dit van het reglementair rood licht.

Overwegende dat het ongeval te wijten is aan de respectievelijke fouten van betichte en van het slachtoffer, dat, echter, de fout van het slachtoffer ontegensprekelijk meer zwaarwichtig voorkomt als deze van betichte, dat het billijk is een derde van de verantwoordelijkheid ten laste van betichte en twee derden van de verantwoordelijkheid ten laste van het slachtoffer te leggen.

Schade :

1) *Burgerlijke partij Liekens* in eigen naam en in haar voormelde hoedanigheden.

Overwegende dat het vaststaat dat de overledene buiten zijn beroep van werkmans een klein landbouwbedrijf met zijn echtgenote uitbaatte, dat hem netto jaarlijks 21.160 fr. opbracht; dat de burgerlijke partij toegeeft dat de helft van de winst uit haar persoon-

lijke arbeid voortspruit, dat alzo de opbrengst van de arbeid van de overledene 10.580 fr. vertegenwoordigt; dat het billijk voorkomt, rekening gehouden met de kinderlasten van het gezin; 30% van dit bedrag af te trekken voor het persoonlijk gebruik van het slachtoffer, zodat er overblijft 7.406 fr.

Overwegende dat kan aangenomen worden dat gezien de aard van bedoelde landbouwuitbating, het slachtoffer er gedurende gans zijn leven deze bedrijvigheid zou voortgezet hebben; dat de overlevingsduur op 22 jaar dient te bepalen het slachtoffer 50 jaar oud zijnde op het ogenblik van het ongeval; dat de rentevoet op 4,5% dient vastgesteld;

Overwegende alzo dat het bedrag der geleden schade beloopt : 7.406 fr. x 13.780 of 102.054 fr. waarvan een derde ten laste van betichte of 34.018 fr.

Overwegende dat de door de burgerlijke partij geëiste morele schade wegens het verlies van haar echtgenoot, of 100.000 fr., niet overdreven is rekening gehouden dat zij alleen voor de opvoeding van 6 minderjarige kinderen moet instaan; dat haar aldus toekomt 100.000 fr. : 3 of 33.333,33 fr.

Overwegende dat de morele schade door ieder kind ondergaan wegens verlies van zijn vader billijk op 50.000 fr. mag geschat worden waarvan een derde ten laste van betichte of per kind; 16.666,66 fr. en voor de zes kinderen samen 100.000 fr.

Overwegende dat het slachtoffer overleed op 11 december 1955, wanneer het ongeval zich op 29 november 1955 voordeed; dat hij het bewustzijn niet verloor en nog kort voor zijn overlijden kon onderhoord worden;

Overwegende aldus dat het slachtoffer een zedelijke schade heeft ondergaan, die billijk op 30.000 fr. kan bepaald worden, waarvan een derde ten laste van betichte of 10.000 fr.

Overwegende dat de burgerlijke partij een bedrag van 6.095 fr. in rekening brengt voor begrafenis- en rouwkosten; dat deze som door stukken gestaafd is en redelijk voorkomt, rekening gehouden met de stand van het slachtoffer.

Overwegende, echter, dat uit de besluiten van de burgerlijke partijen, in eerste aanleg neergelegd, blijkt dat de Burgerlijke partij «Patroonkas voor Handel en Nijverheid» ene som van 4000 fr. voor rouwkosten uitkeerde, waarvan zij de terugbetaling aan betichte vordert, zodat de schade van de Burgerlijke partij Liekens 6.095 fr. min 4000 fr. of 2095 fr. bedraagt, waarvan een derde ten laste van betichte of 698,30 fr.;

Overwegende dat de schade aan de moto beloopt : 2.785 fr. Dat geen twijfel lijdt dat het ledere vest van het slachtoffer vernield werd, het zij een schade van 350 fr., samen 3.135 fr., waarvan een derde ten laste van betichte of 1.045 fr.

2) Burgerlijke partij Patroonkas voor Handel en Nijverheid :

Overwegende dat deze partij in hare hoedanigheid van verzekeraar met de terugbetaling vordert van 8.815 fr. en voorbehoud maakt voor alle andere uitkeringen; dat haar eis gegrond is het beloop van een derde of 2.938,30 fr.

HOF VAN BEROEP TE GENT

3e Kamer. — 17 oktober 1957.

Voorzitter : M. Vanden Abeele.

Raadsheren : M.M. Moeneclaeys en Lefebvre.

Advocaat-Generaal : M. Vanhoudt.

Strafrecht. — Oplichting. — Mededaderschap.

Voor de strafbaarheid van de mededader van oplichting is het voldoende, dat hij door een van de door de wet genoemde middelen en met de bedoeling een ongeoorloofde winst aan de hoofddader te verzekeren, aan de verwezenlijking van het misdrijf deelneemt.

Maakt zich als mededader schuldig aan oplichting hij die, zonder zelf een persoonlijk voordeel te beogen wetens deelneemt aan de bedrieglijke handelingen, die de benadeelde bewogen hebben tot de afgifte van de fondsen.

O.M. en Vereniging der Mond- en Tandartsen van België t/ J., G., e.a.

Overwegende dat beklaagden, de burgerlijke partij en het Openbaar Ministerie tijdig en op geldige wijze hoger beroep ingesteld hebben ;

Overwegende dat uit het onderzoek en bij de behandeling der zaak voor het Hof de feiten ten laste van beklaagden gelegd, zoals ze door de eerste rechter weerhouden werden, bewezen zijn gebleven, terwijl het feit B II, in hoofde van J., A II, III, IV en B II in hoofde van beklaagde G. en B II ten overstaan van W. evenmin voor het Hof bewezen werden ;

Overwegende dat beklaagde G. nochtans voorhoudt dat het van alle grond onbloom is hem te vervolgen voor betichting C op grond van artikel 496 S.W.B., d.w.z. wegens een door hem ten nadele van de « Ziekenbond van de geneeskundige dienst van de N. M. B. S. », bedrieglijk gepleegde oplichting, daar de drie stukken door hem ondertekend en waarbij hij verklaart dat hij aan W. zorgen en prothesen heeft verstrekt, wanneer dit niet het geval is geweest, door hem nooit getoond of gebruikt werden ; dat hij verder nooit het inzicht heeft gehad en ook nooit heeft verwezenlijkt zich hetzij wat toe te eigenen dat aan een ander behoort ;

Overwegende dat beklaagde G. eraan toevoegt dat al hetgeen hij deed is drie stukken ondertekenen waarin verklaard werd dat een gebit van 28 tanden aan W. werd afgeleverd en desbetreffende een som van 3.200 frank als ereloon ontving ; dat hij niet met het minste bedrieglijk opzet of oogmerk om te schaden beziel was vermits hij zulks slechts deed op vraag van zijn vriend J. en het voldoende zou geweest zijn dat hij W. enkele seconden zou hebben gezien, om b.v. het gebit te plaatsen, omdat het resultaat, d.i. de geldelijke tussenkomst van de ziekenbond, hetzelfde zou geweest zijn ;

Overwegende dat G. nog aanvoert dat hij niet het minste gebruik van kwetstige stukken maakte en dat het gebruik van manoeuvres, zoals in artikel 496 S.W.B., voorzien, machinaties, kunstgrepen en mises en scène veronderstelt die door beklaagde nooit zijn gepleegd geweest ;

Overwegende dat er dient aan herinnerd dat beklaagden W. en S., die wisten dat het J. als tandtechniker, niet toegelaten was de tandheelkunde te beoefenen zich nochtans tot laatstgenoemde hebben gewend, ten einde door hem een mondprothese te laten

vervaardigen; dat J. ten overstaan van beiden gehandeld heeft alsof hij tandheelkundige was, hun mondfabrikanten nam en de gebruikelijke zorgen toediende;

Overwegende dat W. en S. wisten dat J. niet bevoegd was om de formulieren te ondertekenen uitgaande van de ziekenbond of mutualiteit, bij middel derwelke bedoelde organismes hun respectievelijk de sommen van 2.000 en 1.000 frank gingen terugbetalen;

Overwegende dat J. zulks natuurlijk ook wist en overigens dienaangaande een overeenkomst gesloten had met G. waarbij deze laatste, naar gelang het ging om een vol, boven- of ondergebit, een bepaalde som ontving, voor ieder getuigenschrift bestemd voor de ziekenbonden en door hem ondertekend bestemd voor de ziekenbonden en mutualiteiten op naam van cliënten van J., die evenmin als W. en S. persoonlijk door G. behandeld werden; dat G. en J. dus wisten dat het door hun mededaderschap is dat de ter zake benadeelde ziekenbond en mutualiteit aan W. en S. geldelijke tussenkomsten hebben uitbetaald;

Overwegende dat door hoger omschreven bedrieglijke handelingen, die werkelijk een mise en scène uitmaakten, de vier beklaagden van het vertrouwen dier organismes misbruik hebben gemaakt;

Overwegende dat er dient aan herinnerd dat in zake aftruggelarij, het volstaat opdat de mededader strafbaar weze dat door één der middelen door de wet voorzien en met de bedoeling een ongeoorloofde winst aan de hoofddader te verzekeren hij deelneemt aan de verwezenlijking van het misdrijf (Cass. 31 mei 1897, Pas. 1897, I, 213);

Overwegende verder dat zich schuldig maakt aan aftruggelarij als mededader, deze die zelf zonder een persoonlijk voordeel te beogen, wetens deelgenomen heeft aan de bedrieglijke handelingen die de benadeelde ertoe gebracht heeft de fondsen af te geven (Cass. 8 november 1943, Pas. 1944, I, 41);

Overwegende dat uit wat voorafgaat voldoende blijkt dat iedere beklaagde, G. inclus, door de hoger aangehaalde bedrieglijke handelingen een persoonlijk voordeel beoogde en dat G., door zijn tussenkomst in deze « mise en scène » als mededader is opgetreden in de aftruggelarij gepleegd ten nadele van de ziekenbond van de geneeskundige dienst van de N.M.B.S.;

Overwegende dat de door de eerste rechter opgelegde straffen als gepaste beteugelingen voorkomen en derhalve dienen bevestigd;

Op burgerlijk gebied.

Overwegende dat de schuldige handelingen van beklaagde J. voor gevolg hebben gehad dat een zeker aantal cliënten onttrokken werd aan het ganse korps der mond- en tandartsen; dat de burgerlijke partij een groot deel der leden van gezegd korps vertegenwoordigt en ertoe wettelijk gemachtigd is vergoeding te vorderen voor de zedelijke en stoffelijke schade die ze ondergaan in hun beroepsbelangen;

Overwegende dat naar het oordeel van het Hof de zedelijke en stoffelijke schade hun berokkend door J. ten gevolge van zijn onwettig uitoefenen van de tandheelkunde ex aequo et bono op 1.000 frank dient bepaald;

Overwegende dat G. door zich te lenen aan de strafbare handelingen te zijne laste weerhouden, te kort gekomen is aan de zedelijke standing van zijn beroep in een geval dat rechtstreeks verband houdt met de uitoefening der tandheelkunde;

Overwegende dat de zedelijke schade hierdoor aan de burgerlijke partij berokkend op 2.000 fr. dient geschat;

Om deze redenen,

Gelet op artikelen 24 der wet van 15 juni 1935, 211 W.B.S.V. en toepassing makende van de wetsbepalingen door de eerste rechter ingeroepen en op deze terechtzitting door de Voorzitter opnieuw aangeduid;

Het Hof, wijzende op tegenspraak,

Ontvangt de beroepen en erover beslissend, alle verdere of strijdige besluiten van de hand wijzende als ongegrond,

Op strafrechtelijk gebied:

Bevestigt het bestreden vonnis in al zijn beschikkingen,

Verwijst J. en G. ieder in de 3/8 van de kosten van de aanleg en W. en S. ieder in 1/8 der kosten; de kosten van beroep begroot in het geheel op 1.045 frank;

Op burgerlijk gebied:

Bevestigt het bestreden vonnis ten overstaan van beklaagde J. met dien verstande dat de door de eerste rechter toegekende schadevergoeding van 1.000 op 2.000 frank gebracht wordt;

Hervormt het waar het de eis gericht tegen G. ongegrond verklaart; doet het dienaangaande te niet en opnieuw wijzende verwijst beklaagde G. te betalen aan de burgerlijke partij de som van 2.000 frank, met de gerechtelijke intresten;

Verwijst J. en G. elk in de helft der kosten gevallen in beide aanleggen aan de zijde van de burgerlijke partij.

NOOT: De door de veroordeelde G. J. tegen bovenstaand arrest ingestelde voorziening in cassatie is verworpen bij cassatie-arrest van 24 februari 1958.

HOF VAN BEROEP TE GENT

1e Kamer. — 19 juni 1958.

Voorzitter: M. Bossaert.

Raadsheren: MM. Verougstraete en Beeckman.

Advocaat-generaal: M. Matthijs.

Huwelijk. — In Nederland voltrokken. — Geen aanvulling van de in België voorgeschreven huwelijksakte ter voldoening van artikel 78/10° B.W.

In Nederland tussen Belgen voltrokken huwelijk; overschrijving krachtens artikel 171 B.W. van de akte van huwelijksvoltrekking in de registers van de burgerlijke stand van de eerste woonplaats van de echtgenoten in België.

Verzoek van de echtgenoten om de aanvulling te bevelen van de overschreven huwelijksakte door vermelding van de door hen in België aangegane huwelijksvoorwaarden (artikel 76/10° B.W.).

Het houden van de akten van de burgerlijke stand gaat de openbare orde aan; de desbetreffende wetsbepalingen zijn derhalve van strikte toepassing.

De rechterlijke macht mag de verbetering van de akten van de burgerlijke stand slechts bevelen, voor zoveel bewezen is, dat daarin een dwaling of verzuim voorkomt, hetgeen in casu niet het geval is.

De tekst en geest van artikel 76/10° B.W. bedoelen uitsluitend de in België voltrokken huwelijken, zodat partijen niet kunnen blootgesteld zijn aan de in die wetsbepalingen voorziene sanctie.

Fleurman en Marynisse.

Aan de Heren Eerste Voorzitter, Voorzitters en Raadsheren in het Hof van Beroep te Gent;

Vertonen met eerbied:

1) de Heer Johan Gaston Jozef Fleurman, werktuigkundige, geboren te Brugge op 19 november 1925, wonende te Brugge, Naaldenstraat, 15, handelend zowel in eigen naam als om zijn echtgenote te machtigen in rechte op te treden, en

2) Mevrouw Anna Elisabeth Paulina Marynisse, geboren te Breda op 22 juni 1927, zonder beroep, samen wonende met haar echtgenoot, welke haar bijstaat en machtigt zoals hierboven gezegd;

Voor dewelke zich stelt als avoué en zal optreden Meester René Dubois, doctor in de rechten, avoué bij het Hof van Beroep te Gent, er wonende en gehuisvest Koning Albertlaan, 49;

Dat zij bij deze beroep aantekenen tegen een vonnis op rekwest verleend door de Rechtbank van eerste aanleg te Brugge in dato van 3 maart 1958, geboekt;

Aangezien ten onrechte de Rechtbank te Brugge gezegd heeft dat er geen aanleiding bestond hun huwelijksakte, overgeschreven in de boeken van de burgerlijke stand der gemeente Brugge, zoals die akte verleend werd voor de ambtenaar van de burgerlijke stand der gemeente Breda aan te vullen door melding van het huwelijkscontract dat zij aangegaan hadden in België voor Meester Beyer, notaris te Wondelgem op 7 september 1957 voor de voltrekking van hun huwelijk in Nederland omdat deze melding niet voorzien is door de Nederlandse wet;

Dat inderdaad verzoekers er alle belang bij hebben deze melding te zien gebeuren opdat hun huwelijksvoorwaarden tegenstelbaar zouden zijn aan derden;

Dat zij beiden van Belgische nationaliteit zijn en dat deze melding voorzien door hun nationale wet van groot belang is voor hen en voor degenen die met hen zouden contracteren; dat die melding geen vormregel is doch een regel afhangelende van hun nationaal statuut en een zekerheid tegenover derden;

Dat het van algemeen aanvaarde rechtspraak is dat een akte betreffende Belgen verleend in het buitenland en overgeschreven in de boeken van de burgerlijke stand in België mogen verbeterd, daar de Belgische rechtbanken niet bevoegd zijn om verbeteringen te bevelen in het buitenland;

Dat zelfs het parket wanneer het zulks van ambtswege wenst te doen eerst een vooral de akte doet overschrijven in België;

Om deze redenen:

Aanvragen zij uw Hof: het vonnis waartegen beroep te hervormen, en, doende wat de eerste rechter had moeten doen, aan verzoekers de doeleinden van hun rekwest ingediend bij de Heren Voorzitter en Rechters van de rechtbank van eerste aanleg te Brugge toe te staan en de verbetering en aanvulling van de overgeschreven akte van huwelijk in de boeken van burgerlijke stand der gemeente Brugge te bevelen door melding van hun huwelijkscontract verleend door Mter Beyer, notaris te Wondelgem, op 7 september 1957;

Kosten als naar recht;

Gent, 25 maart 1958.

.....

Wij, Voorzitter in het Hof van Beroep te Gent,

Gezien het verzoekschrift dat voorafgaat,

Gelet op artikel 858 van het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering;

Bevelen de mededeling van dit verzoekschrift en van de tot staving aangehechte bescheiden aan het Openbaar Ministerie en stellen aan als raadsheer-rapporteur de heer de Vreese.

Gent, 26 maart 1958.

.....

Conclusies van het Openbaar Ministerie

Waar het oorspronkelijk verzoekschrift van appellanten er toe strekte door de eerste rechter te horen bevelen dat de in de registers van de burgerlijke stand der stad Brugge op 8 oktober 1957 overgeschreven akte van voltrekking van hun huwelijk, aangegaan te Breda, op 9 september 1957, zal aangevuld worden met de vermelding, zoals voorgeschreven bij artikel 76-10° van het Belgisch B.W. (Wet van 16 december 1851, bijgev. art. II), dat zij huwelijksvoorwaarden hebben aangegaan op 7 september 1957, bij akte verleden voor notaris Adolphe Beyer, te Wondelgem, rijst de vraag of appellanten, in verband met dit verzoek om verbetering van een akte van de burgerlijke stand, en gelet op de ontstentenis van elke aangelegenheid die de openbare orde betreft en derhalve een ambtshalve optreden van het O.M. uitsluit, werkelijk een persoonlijk rechtmatig belang kunnen doen gelden, waarvan aard, kenmerk en draagwijdte aan de souverainlijke beoordeling van de rechter wordt overgelaten (artikel 99 B.W.; Laurent, II, nr 30; De Page, I, nrs 463 en 464, blz. 512 tot 514; R.P.D.B. Tw. Acte de l'état civil, nr 232; Roland et Wouters, « Guide pratique de l'officier de l'état-civil en Belgique », 10de uitg., 1946, nr 129, blz. 50; Kluysskens, Personen- en Familierecht, nr 148, blz. 157).

Dienaangaande houden appellanten voor dat, de door toevoeging van bedoelde vermelding aan hun overgeschreven huwelijksakte de door hen bedongen huwelijksvoorwaarden, afwijkende van het huwelijksvermogensstelsel der wettelijke gemeenschap, en meer bepaald verwijzende naar het stelsel van de scheiding van goederen voorzien bij artikels 1536 en volgende B.W., tegenstelbaar zullen worden aan de derden en aan degenen die met appellanten zouden contracteren.

Alhoewel de vraag kan worden gesteld of dergelijk belang aan appellanten eigen is, en niet veeleer uitsluitend de bescherming der derden betreft, blijkt de stelling van appellanten uit te gaan van de mening als zou het gebrek aan vermelding, in hun overgeschreven huwelijksakte, van de datum van hun van het gemeen recht afwijkende huwelijksvoorwaarden alsmede van de notaris die de akte ervan heeft opgemaakt, de sanctie oplopen zoals bepaald bij artikel 76-10° B.W., zodat deze huwelijksvoorwaarden door hen niet zouden kunnen ingeroepen worden tegen derde personen, die onbekend met de huwelijksvoorwaarden, overeenkomsten met appellanten zouden sluiten.

Het wil ons voorkomen dat deze mening verkeerd is.

Overwegende inderdaad dat het huwelijk tussen appellanten geldig aangegaan werd vóór de ambtenaar van de burgerlijke stand te Breda (Nederland), op 9 september 1957, naar de in dit land gebruikelijke vormen (artikel 170 B.W. - W. v. 12 juli 1931, art. 13), en de huwelijksakte derhalve aldaar geldig opgesteld werd, naar de voorschriften van artikels 45 en 46 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek, waarvan de bepalingen niet vereisen dat de huwelijksakte vermeldingen zou omvatten die gelijkaardig of analogisch zijn aan die welke voorgeschreven worden bij artikel 76-10° van het Belgisch Burgerlijk Wetboek;

Overwegende dat appellanten, in hun hoedanigheden van Belgische staatsburgers, nog enkel tot verplichting hadden zich te gedragen naar de bepalingen van artikel 171 B.W. (W. v. 12 juli 1931, artikel 15), te weten : na hun terugkeer op het grondgebied van het Rijk, om overschrijving verzoeken in de gewone registers van de burgerlijke stand te Brugge, — plaats van het eerste domicilie van de echtgenoot en van de eerste vestiging in België van de echtgenote, — van de akte van voltrekking van hun huwelijk te Breda, aangegaan naar de in Nederland gebruikelijke vormen; dat appellanten aan deze wettelijke verplichting hebben voldaan;

Overwegende dat, buiten deze loutere ordemaatregel, voorgeschreven in het belang van al degenen die zich aldus zonder moeite het bewijs van het in het buitenland aangegaan huwelijk kunnen aanschaffen (Laurent, III, n^{rs} 34 tot en met 38; De Page, I, n° 694, litt. B., blz. 740 en 741), en waarvan de naleving trouwens vóór 1931 reeds door artikel 171 van het B.W. van 1804, doch binnen een bepaalde termijn van drie maanden opgelegd werd, zonder evenwel invloed te kunnen uitoefenen op de geldigheid van het huwelijk (Verbr., 5 juli 1880, Pas. 1880, I, 263; Brussel, 17 maart 1920, Pas 1920, II, 78; Luik, 8 april 1925, Pas. 1925, II, 152), appellanten, in verband met de bekendmaking in België van hun in Nederland regelmatig opgestelde huwelijksakte, geen enkele andere verplichting hoefden na te komen; dat zij meer bepaald er geenszins toe gehouden zijn, of er in hun belang geenszins over moeten waken, dat de in België overgeschreven akte van hun in Nederland naar de aldaar gebruikelijke vormen, voltrokken huwelijk, bovendien de vermeldingen zou omvatten die, naar Nederlands recht, in bedoelde regelmatig opgestelde huwelijksakte niet dienden te worden opgenomen, meer bepaald in vermeldingen betreffende de datum van hun huwelijksvoorwaarden en van de notaris die de akte ervan heeft opgemaakt, zoals vereist bij art. 76-10° B.W., waarvan tekst en geest immers uitsluitend de huwelijken bedoelt die in België worden voltrokken (Zie nopens hetgeen voorafgaat : Brussel, 12 februari 1909, Pas. 1909, II, 82);

Overwegende dat, waar appellanten, in de opgegevens omstandigheden, dus voor de toepassing van de voorschriften van artikel 76-10° B.W. niet hoeven te zorgen, zij evenmin ooit aan de sanctie kunnen blootgesteld worden door dit artikel bepaald, nl. dat bij gebrek aan vermelding in hun overgeschreven huwelijksakte van de datum van hun huwelijksvoorwaarden en van de notaris die de akte er van heeft opgemaakt, deze huwelijksvoorwaarden niet tegenstelbaar zouden zijn aan derden wat al de bedingen betreft die van het gemeen recht afwijken;

Overwegende dienvolgens dat het persoonlijk belang door appellanten ingeroepen tot rechtvaardiging van hun verzoek om aanvulling van bedoelde overgeschreven huwelijksakte, ten slotte de bezorgdheid is t.o.v. een louter denkbeeldig gevaar, dat zich tot hun nadeel nimmer kan voordoen, buiten het geval waarin zou bewezen worden dat appellanten hun huwelijk in Nederland zouden hebben aangegaan met het bedrieglijk oogmerk de bepalingen van artikel 76-10° B.W. te omzeilen, wetsontduiking die echter door het huidige initiatief van appellanten reeds volstrekt tegengesproken wordt; dat men verder niet inziet welk ander rechtmatig belang, zelfs van louter morele aard, appellanten in zake zouden kunnen doen gelden, tenzij de bescherming van de derden zelf, bezorgdheid die, hoe lofwaardig ook, aan appellanten vreemd moet blijven, wijl ze hoofdzakelijk

t.o.v. de toestand geschapen door onderhavig geval en soortgelijke, een eventueel optreden van de Belgische wetgever zou kunnen uitlokken, hetwelk echter tot nogtoe achterwege gebleven is, behalve wat de kooplieden betreft (artikelen 12, 13 en 14 der wet van 15 december 1872, gewijzigd bij de wet van 3 juli 1956, en artikelen 8, 32, 36 tot 45 der wet van 3 juli 1956 op het Handelsregister).

Op grond van hierboven uiteengezette beschouwingen, menen wij dan ook tot de afwijzing van het hoger beroep te moeten concluderen.

Gent, 8 april 1958.

De Advokaat-generaal,
J. Matthijs.

Arrest

Het Hof van beroep te Gent, eerste Kamer, zetende in burgerlijke zaken;

Gezien vorenstaand verzoekschrift;

Gezien het schriftelijk advies van de heer advocaat-generaal Matthijs;

Gezien de besluiten van appellanten;

Gehoord de heer Voorzitter Bossaert in zijn verslag;

Gehoord appellanten in hun middelen bij monde van Mter W. van Hille, advocaat te Gent;

Overwegende dat appellanten zich gegriefd achten door de afwijzing van hun verzoek, hetwelk ertoe strekt te horen bevelen dat de in de registers van de burgerlijke stand der stad Brugge, op 8 oktober 1957 overgeschreven akte van voltrekking van hun huwelijk, te Breda (Nederland) op 9 september 1957, zal aangevuld worden met de vermelding van de datum der huwelijksvoorwaarden van de echtgenoten en de vermelding van de notaris die de akte ervan heeft opgemaakt, bij toepassing van de voorschriften van artikel 70 10° B.W. (wet van 16 december 1851, bijgevoegd artikel 11);

Overwegende dat appellanten een huwelijkscontract hebben gesloten, op 7 september 1951, ter studie van notaris Beyer te Wondelgem, en het stelsel van de scheiding van goederen, voorzien bij artikel 1536 en volgende van het burgerlijk wetboek hebben bedongen;

Overwegende dat het huwelijk tussen partijen geldig werd voltrokken te Breda, naar de voorschriften van het Nederlands burgerlijk wetboek en de in Nederland gebruikelijke vormen;

dat de meldingen vereist in voormeld artikel 76 10° niet voorzien zijn in de Nederlandse wet;

Overwegende dat appellanten, zich schikkend naar de bepalingen van artikel 171 B.W. (wet van 12 juli 1931 artikel 15), de akte van voltrekking van hun huwelijk hebben doen overschrijven in de gewone registers van de burgerlijke stand te Brugge; dat deze overschrijving niets anders kon, noch mocht vermelden dan hetgeen de huwelijksakte vaststelde;

Overwegende dat, inderdaad, het bijhouden der akten van de burgerlijke stand de openbare orde aanbelangt en derhalve de desbetreffende wetsbepalingen van strikte toepassing zijn;

Overwegende dat de ambtenaren van de burgerlijke stand in de akten die zij opmaken niets anders mogen invoegen, hetzij bij aantekening, hetzij door welke vermelding ook, dan hetgeen door de wet uitdrukkelijk vereist is (artikel 35 B.W.);

Overwegende artikel 171 B.W. aan dezelfde ambtenaren gebiedt over te schrijven « de akte van vol-

trekking van het huwelijk, in een vreemd land aangegaan volgens de in dit land gebruikelijke vormen»; dat alle wijzigingen door weglating of aanvulling op grond der algemene rechtsprincipes verboden is, maar nog onderstreept wordt door hetzelfde artikel 171 alwaar het bepaalt dat, indien de akte opgemaakt werd in een vreemde taal, terzelfdertijd «een echt verklaarde vertaling» in een der beide landstalen moet voorgelegd worden;

Overwegende dat de rechterlijke macht enkel de verbetering der akten van de burgerlijke stand mag bevelen, voor zoveel het bewezen is dat in dezelfde een dwaling of verzuim voorkomt; dat zulks ter zake niet het geval is maar, integendeel de wettelijke normen op stipte wijze toegepast zijn;

dat dienvolgens iedere beschouwing over belang van derden of nut van partijen slechts de lege ferenda in aanmerking kan komen;

Overwegende dat men ook niet inzielt op welke gronden de rechterlijke macht de bedoelde overschrijving zou kunnen doen aanvullen met de vermeldingen vereist door artikel 76 10° B.W., waarvan tekst en geest uitsluitend de huwelijken bedoelt die in België worden voltrokken;

Overwegende dat, onder deze omstandigheden, appellanten niet kunnen blootgesteld zijn aan de bij voormeld artikel voorziene sanctie;

Om deze redenen,

Het Hof,

Gelet op artikel 24 van de wet van 15 juni 1935,

Verklaart het beroep ontvankelijk, doch ongegrond, en bevestigt dienvolgens het vonnis a quo;

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

1e Kamer. — 13 december 1957.

Voorzitter : M. De Preter.

Rechters : M.M. Bossijns en Ceulemans.

Openbaar Ministerie : M. De Smedt.

Naamverandering. — Artikel 6 der wet van 11 tot 21 Germinal Jaar XI. — Bron van verkrijging van de nieuwe familienaam. — Koninklijk besluit van toekenning. — Administratieve akte. — Gedurende de wachttijd geboren kind. — Latent recht op de nieuwe familienaam. — Wijziging van geboorteakte van dit kind na verstrijken van de wachttijd.

De rechtspraak is gevestigd in die zin dat het voordeel van de toegestane naamverandering niet ten goede komt aan de kinderen van de aanvrager, welke reeds geboren waren vóór de datum van het koninklijk besluit van toekenning, en wel ten goede komt aan de kinderen geboren na het verloop van de wachttijd welke aan hun vader-aanvrager opgelegd was.

Welk is echter de toestand van de kinderen, geboren in de loop van de rechtspleging, meer bepaald, na de uitvaardiging van het koninklijk besluit, maar vóór het verstrijken van de wachttijd?

Het Ministerie van Justitie was van oordeel dat deze kinderen automatisch genieten van de naamverandering, vermits de toekenning hiervan aan de vader zou geschieden onder «opschortende voor-

waarde». Het Openbaar Ministerie meende dat de naamverandering geen terugwerkende kracht heeft en riep in dit verband in, De Page, dl I, nr 284.

Noch de ene noch de andere zienswijze blijkt juridisch onberispelijk. Wanneer de kwestie, zoals behoort, uitsluitend beoordeeld wordt in het raam van het bestuurlijk recht, dan blijkt dat de bestuurlijke akte die aan de bron ligt van de verkrijging van de nieuwe familienaam wel degelijk het koninklijk besluit van toekenning is. Bijgevolg verkrijgt de aanvrager meteen een latent recht op die nieuwe naam, welk recht hij echter pas openbaar zal mogen uitoefenen nadat ook de wachttijd verstreken is. Het inmiddels geboren kind verkrijgt onvermijdelijk van zijn vader dit latent recht op de nieuwe naam. Al dient het aanvankelijk onder de oorspronkelijke familienaam ingeschreven, toch zal er aanleiding bestaan de geboorteakte te wijzigen, zohaast de wachttijd verstreken en de volle uitoefening van het recht op de naam verkregen is.

Vonnis op verzoekschrift ten voordele van Jean Jacques Marie, zoon van C..., vroeger genaamd S...

Aangezien het lot van huidig verzoek afhangt van de rechtskwestie te weten of het voordeel van de naamverandering, toegestaan aan de vader, al dan niet overgaat op diens kind, wanneer dit laatste geboren werd tijdens de wachttijd van één jaar, bedoeld door artikel 6 der wet van 11 tot 21 Germinal, Jaar XI ;

I. Huidige stand van rechtspraak en rechtsleer.

Aangezien de rechtspraak en de rechtsleer, na verdeeld te zijn geweest nopens de vraag of bedoeld voordeel overgaat op de kinderen van de aanvrager, welke reeds geboren waren vóór de datum van het Koninklijk Besluit, dat hun vader tot naamverandering machtigde, thans duidelijk overhelst naar de ontkenning van dit voordeel ;

Dat twee betrekkelijk recente arresten van hoven van beroep, aansluitend bij een reeds vroeger door de burgerlijke rechtbank van Brugge geuite zienswijze, dit voordeel aan de reeds geboren kinderen ontzeggen op grond van overtuigende argumenten ; dat de naamverandering inderdaad een persoonlijke gunst is, die slechts baten kan aan diegenen, die ze persoonlijk aangevraagd en bekomen hebben, na elk voldaan te hebben aan de door artikelen 249 en 250 van het wetboek van registratierechten voorgeschreven taksen (Vgl. : Beroep Brussel, 15 juni 1929, Pasic. 1930, II, 31 ; Beroep Luik, 4 februari 1932, Pasic. 1933, II, 46 ; De Page, I, n^{rs} 283 en 284 ; Kluyskens, Personen- en Familierecht, n° 32, blz. 44) ;

Aangezien integendeel eenparig aangenomen wordt dat het voordeel van de naamverandering wel ten goede komt aan de kinderen welke geboren werden na verloop van de wachttijd, die aan hun vader-aanvrager opgelegd was (vgl. : de monographieën van Humblet, Lallier, en andere; verder R.P.D.B. v^o nom et prénom, n° 135 ; Pand. B. vol. III, v^o Transfert de noms patronimiques, n° 11, alsook De Page en Kluyskens, reeds aangehaald) ;

Aangezien de hoger omschreven stellingnamen alle betrekking hebben op kinderen, geboren ofwel vóór de afkondiging van het koninklijk besluit van toelating, ofwel na verloop van de wachttijd van één jaar ;

Dat zij derhalve geen zekerheid bieden betreffende het geval van Jean Jacques Marie, die geboren werd na de bekendmaking van het regentsbesluit in het Belgisch Staatsblad, maar tijdens het verloop van de wachttijd ;

Aangezien een brief van het Ministerie van Justitie, Bestuur der Wetgeving, Burgerlijke Stand dd. 27 juli 1957, bij de stukken gevoegd, weliswaar aan pleitbezorger Mter A. Mullens ter kennis brengt dat, volgens een vaststaande rechtspraak van het departement en van de rechtbanken, de kinderen geboren binnen de wachttermijn automatisch de naamverandering genieten, toegestaan aan hun ouders, en dat deze zienswijze gedeeld wordt door het Ministerie van Financiën, wat betreft het niet verschuldigd zijn van het registratierecht; dat de rechtbank de door deze brief bedoelde vonnissen niet kent en ook niet gevonden heeft;

Aangezien het voorzeker van groot belang is de zienswijze van de betrokken ministeriële departementen te kennen, vermits de toelating tot naamverandering een daad van de uitvoerende macht is, maar dat de rechtbank op voet van artikel 107 van de grondwet, toch de wettelijkheid van deze zienswijze moet nagaan, zodat de ontleding van de wet en van haar bedoeling zich andermaal opdringt;

II. Bespreking van de wet.

Aangezien het mechanisme van hoofdstuk II van de wet van 11 tot 21 Germinal, Jaar XI, zeer speciaal is;

Dat de toelating tot naamverandering reeds in het beginstadium van de procedure toegestaan wordt, bij koninklijk besluit, maar dat gedurende het verloop van één jaar na de bekendmaking hiervan, de machtiging terug kan ingetrokken worden, indien er een gegrond verzet tegen de toegestane naamverandering ingebracht wordt;

Dat, indien de wet niets meer zou zeggen, men onvermijdelijk zou moeten besluiten dat de wetgever een machtiging bedoelt, onder de ontbindende voorwaarde van gebeurlijke intrekking, zodat de aanvrager zich reeds van de gewijzigde naam zou mogen bedienen zolang er geen besluit van intrekking dezer machtiging verschijnt;

Dat zulks, in geval van latere intrekking, vanzelfsprekend zou leiden tot allerlei nutteloze en storende wijzigingen en herveranderingen aan akten van de burgerlijke stand, reden waarop de wet bovendien bepaalt dat het Koninklijk Besluit zijn «uitvoering» en zijn «volledig gevolg» pas zal bekomen na verloop van het jaar na de bekendmaking (artikel 6: «mais il n'aura son exécution qu'après la révolution d'une année...» en artikel 8: «L'arrêté aura son plein et entier effet à l'expiration de l'année»);

Aangezien bijgevolg alles afhangt van de betekenis van de woorden «exécution» en «plein et entier effet»;

Dat reeds onmiddellijk dient opgemerkt dat de wet natuurlijk niet zegt dat het Koninklijk Besluit niet bestaat, noch dat het geen gevolg zou hebben, maar alleen dat de «uitvoering» ervan verdaagd wordt en dat pas later zijn «volledig» gevolg zal bekomen, wat impliceert dat het recht op de veranderde naam reeds bestaat, doch dat zijn uitoefening nog niet mag geschieden;

Aangezien het commentaar van De Page (loc. cit), waar hij schrijft: «Le changement ne profite à l'intéressé qu'à dater du jour où l'arrêté est devenu définitif» niet alleen vaag is, maar ook technisch onjuist, zoals verder blijken zal;

Dat de door Kluyskens en Lallier gebruikte bewoordingen de situatie voorzigtiger toelichten, waar de eerste schrijft: «de uitwerksels van het Koninklijk Besluit blijven opgeschort gedurende een jaar...» en

de tweede: «On sait que les effets du décret sont tenus en suspens pendant l'année, enz...»;

Dat zulks het Ministerie van Justitie er toe gebracht heeft in de bewoordingen van de wet een «opschortende voorwaarde» te zien;

Dat, voor zover als nodig, dient herinnerd aan de enigszins verrassende gevolgen van de opschortende voorwaarde, zoals ze in het Belgische burgerlijk recht bekend is (artikelen 1179 en 1184 B.W.B.); dat immers zolang de opschortende voorwaarde «hangend» is, zij het ontstaan van een recht verhindert, maar dat, zohaast zij verwezenlijkt wordt, zij een terugwerkende kracht ontketent, derwijze dat het recht van de titularis niet ontstaat op het ogenblik van de verwezenlijking van de voorwaarde, maar integendeel geacht wordt «ab initio» te hebben bestaan (vgl. De Page, I, n° 135, 158, 159, 163 en 164);

Dat, hoe beoorlijk de constructie van de opschortende voorwaarde ter zake ook aandoet, deze zienswijze toch niet onberispelijk blijkt;

Aangezien het vooreerst twijfelachtig is of de opschortende voorwaarde, een rechtsinstelling van het privaatrecht, zonder meer mag toegepast worden op administratiefrechtelijk gebied; dat de naamverandering weliswaar leiden kan tot een «burgerlijk recht op een naam», maar dat de wijze waarop zij bekomen wordt, ongetwijfeld behoort tot het bestuurlijk recht, hetwelk zich onafhankelijk van het privaatrecht ontwikkelt;

Dat het dus voorzigtiger is alleen overwegingen van administratiefrechtelijke aard in acht te nemen;

Aangezien deze echter ongeveer tot dezelfde gevolgtrekking leiden;

Dat, ten einde de toedracht goed te begrijpen, zorgvuldig onderscheid dient gemaakt tussen het bezit van een recht en de uitoefening ervan;

Aangezien het er inderdaad op aankomt te weten, van welk ogenblik af de aanvrager een recht op naamverandering bekomt, al zij dit recht om een of andere reden voorlopig «latent»;

Aangezien vooreerst opvalt dat de wetgever, indien hij de toekenning van het recht op naamverandering werkelijk had willen verdagen tot na verloop van één jaar na de publicatie, een heel andere procedure had moeten volgen, te weten: 1) indienen van een verzoek tot naamverandering, 2) onderzoek van de aanvraag door de bevoegde minister, 3) bekendmaking van de aanvraag in het Staatsblad, 4) wachttijd van een jaar voor mogelijk verzet, 5) uiteindelijke toekenning van de machtiging bij koninklijk besluit;

Aangezien de wetgever integendeel de machtiging reeds verleent voordat de wachttijd aanvangt;

Dat, vermits deze machtiging een daad is van de uitvoerende macht, thans dient uitgemaakt door welke «akte», t.t.z. door welke «formele daad» de machtiging verleend wordt;

Aangezien het geenszins twijfelachtig is dat de hiervoor bedoelde bestuurlijke «akte» niets anders is noch kan zijn dan het koninklijk besluit van toekenning; dat immers het verloop van de wachttijd geen akte is, vermits de administratie intussen niets «doet» maar slechts passief afwacht of er verzet zou komen; dat de brief, die aan verzoeker gezonden wordt, na afloop van de wachttijd, evenmin een bestuurlijke akte is, vermits daarin eenvoudig medegedeeld wordt dat er geen verzet is gerezen;

Aangezien het recht op naamverandering dus wel degelijk toegekend wordt door het koninklijk besluit, zodat het onjuist is te zeggen (zoals De Page) dat de naamverandering «niet ten goede komt» aan de aan-

vrager vóór het verstrijken van een jaar, en dat het even onjuist is te gewagen van een opschortende voorwaarde, vermits het recht op de naamverandering wel degelijk « ontstaat » door het koninklijk besluit en dat zijn ontstaan derhalve niet verhinderd wordt door de wachttijd ;

Aangezien anderzijds de wachttijd alleen de daadwerkelijke uitvoering (l'exécution) van het koninklijk besluit opschort, in die zin dat aan verzoeker nog geen uitgifte afgeleverd wordt ; dat gedurende die tijdspanne het koninklijk besluit zodus nog niet zijn « volledig » gevolg sorteert, vermits aan de titularis verhinderd wordt zijn recht op naamverandering overijld uit te oefenen, op gevaar af dat zijn handelingen later zouden moeten tenietgedaan worden, indien er een besluit van intrekking der machtiging moest verschijnen ;

Dat de verzoeker inmiddels echter reeds een latent recht op naamverandering verworven heeft ;

III. Toepassing.

Aangezien V.C., vader van Jean Jacques Marie, sinds 27 augustus 1947 (minstens sedert 7 september 1947, datum van de bekendmaking van het koninklijk besluit), houder was van een recht tot het veranderen van zijn familienaam, krachtens een regelmatige akte van de uitvoerende macht ;

Dat dit recht bestond op het ogenblik van de geboorte van Jean Jacques Marie, en, krachtens artikel 57 B.W.B. deze laatste dus automatisch aan dit recht deelachtig werd ;

Dat de uitvoering van dit recht op het ogenblik der geboorte nog opgeschort zijnde, de geboorteakte geen andere familienaam kon vermelden dan de voormalige naam S. ;

Dat, nu de wachttijd verstreken en de uitvoering en volledige uitoefening van het recht toegelaten zijn, er geen enkel beletsel meer aanwezig is om de familienaam in de geboorteakte te wijzigen ;

Dat het verzoek dus ontvankelijk en gegrond is ;

Om deze redenen :

De Rechtbank beveelt dat de geboorteakte van Jean Jacques Marie S., ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand te Antwerpen op 12 september 1957, onder nummer 3346 zal gewijzigd worden, derwijze dat de naam S. zal vervangen worden door deze van zijn vader C. ;

Beveelt dat het beschikkend gedeelte van huidige vonnis zonder uitstel zal overgeschreven worden in de registers van de Burgerlijke Stand der stad Antwerpen, en dat er melding van zal gemaakt worden op de rand van de verbeterde akte.

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

CORRECTIONELE RECHTBANK TE DENDERMONDE

2 maart 1956.

Voorzitter : M. Rollier.

Rechters : M.M. Maffei en De Schrijver.

O.M. : M. Mertens.

Advocaten : Mrs Den Haerynck en Duchene.

Wegverkeer. — Mist levert in casu niet overmacht op. — Elementen van de schadevergoeding.

Wanneer de autobestuurder erkent, dat hij reeds verscheidene kilometers gehinderd werd door de mist, vertoont dit natuurverschijnsel niet een plotseling en onverwacht karakter en kan dus niet als overmacht of reden van verschoning worden aangemerkt.

Voor het berekenen van de schadevergoeding is een verhoging met 90 % van de lonen voor de herstellingswerken en van de kostprijs der materialen met 22 % voor algemene onkosten gerechtvaardigd.

Ook het vervoer van de vervangingsmaterialen van het depot der materialen naar de plaats van herstelling is een noodzakelijk gevolg van de toegebrachte beschadiging en dient derhalve volledig vergoed te worden.

Dirick t/O.M. en N.M.B.S. b.p.

Overwegende dat de baan en de overweg zich bevonden in de toestand waarin zij door de openbare besturen gewild waren ; dat inderdaad de wetsignalisatie van de overweg in orde was evenals de verlichting er van, terwijl de vangpaal van reflectors voorzien was en de rijvakken op de baan niet meer aangeduid waren, wat op een versmalling der baan wijzen moest ; dat deze elementen voldoende waren om verdachte op de bijzondere gevaren van een overweg te wijzen ;

Overwegende dat alle reflectors onvermijdelijk in zekere mate bevuild worden en het stof in geringe mate de helderheid en lichtweerskaatsing vermindert, doch dat zulks noch het nut noch de « normale » werking er van verhindert ;

Overwegende dat, naar verdachte's bewering, hij reeds sedert meerdere kilometers door de mist gehinderd werd, zodat dit natuurverschijnsel geen plots en onverwacht karakter vertoonde en dus onmogelijk als overmacht of als reden van verschoning kan beschouwd in onderhavig geval ; (Zie o.m. De Page t. II n° 601 p. 522 ; n° 1036 en 1036 bis p. 894 ; Complém. t. II n° 1036 bis p. 319 ; Mazeaud t. II n° 1584 en 1607 bl. 495 en 514 ; Savatier t. I n° 187 bl. 232) ;

Overwegende dat het ongeval trouwens plaats greep op 15 oogst 1955, rond 23.15 u., op de baan Gent-Antwerpen, waar het verkeer alsdan noodzakelijkerwijze zeer druk zijn moest, wat verdachte zelf toegeeft ; dat nochtans geen melding gemaakt wordt van enig ander soortgelijk ongeval, wat nochtans moeilijk aan te nemen ware, indien de beweringen van verdachte omtrent de plaatselijke toestand, juist waren ;

Overwegende dat klaarblijkelijk de aanrijding uitsluitend te wijten is aan de fout van verdachte, die naliet zijn snelheid aan te passen aan zijn zichtbaarheid en aan alle plaatselijke omstandigheden, ten einde tijdig te kunnen stoppen vóór een voorzienbare hindernis, en zulks afgezien van de snelheid zelf die ontwikkeld werd ;

Overwegende dat verdachte dus alléén verantwoor-

delijk is en tot integrale vergoeding der schade gehouden is; dat ieder verder getuigenverhoor of onderzoek overbodig voorkomt;

Overwegende dat de schade, door de burgerlijke partij opgevorderd en zijnde 1689 fr., als billijk en rechtmatig voorkomt, zoals ze uiteengezet en verrechtvaardigd wordt in de nota door de burgerlijke partij in eerste aanleg genomen; dat er geen enkele reden bestaat om het gevorderd bedrag te herleiden; dat ook het vervoer van het vervangmaterieel een noodzakelijk gevolg is van de aangebrachte beschadiging en derhalve volledig dient vergoed;

Overwegende dat dienvolgens het vonnis a quo op dit punt dient gewijzigd; dat voor het overige de Rechtbank het vonnis a quo volledig bijtreedt;

.....

Noot. — Het vonnis a quo van de Politierichter te Beveren-Waas d.d. 12 januari 1956 is in dit nummer opgenomen.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE GENT

Kortgeding 17 september 1958.

Voorzitter : M. A. Vleurinck.

Referendaris : M. Frans Sabbe.

Advocaten : Mrs Kickx en A. Claes (Brugge).

Bewarend beslag op schip. — Bewarend beslag gelegd op grond van een vordering waarvoor een uitvoerbare titel bestaat. — Vordering tot handlichting ongegrond.

Bewarend beslag werd gelegd op een binnenschip ingevolge toelating verleend op grond van een vonnis dat uitvoerbaar was bij voorraad en ingevolge hetwelk aldus uitvoerend beslag kon gelegd worden.

De Voorzitter van de Rechtbank van Koophandel, zetelende in kortgeding, blijft bevoegd daar ingevolge het beroep in ieder geval een betwisting over een handelsschuld blijft bestaan.

Zelfs indien het bewarend beslag gelegd wordt, omdat de formaliteiten van het uitvoerend beslag niet regelmatig vervuld werden, en er aldus een betwisting over de uitvoering van een vonnis zou kunnen ontstaan, is het beslag regelmatig zo er dringend gevaar is voor de beslagleggende partij, in haar wettig belang gekrenkt te worden.

Uyterhoeven t/ Minne.

Overwegende dat eiser beweert dat het bewarend beslag gelegd op zijn schip « Twee Gebroeders », door deurwaarder Loore te Gent, bij akte van 11-9-1958 en in uitvoering van ons bevelschrift van zelfde datum, niet mocht bevolen noch gelegd worden omdat een uitvoerend beslag kon gelegd worden en gelegd werd; dat het essentieel is aan een bewarend beslag dat dit slechts toegelaten wordt vooraleer ten gronde gedagvaard wordt of uitgesproken werd; dat bovendien art. 1 par. 2 van de wet van 4-9-1908 het bewarend beslag slechts toelaat indien de betwisting als voorwerp een handelsdaad heeft in hoofde van verweerder en er in casu geen betwisting meer bestaat omdat de Rechtbank van Koophandel te Brugge er ten gronde over besliste;

Overwegende dat de Rechtbank van Koophandel te Brugge, bij vonnis dd. 27-5-1957 tussen partijen geweest, de eiser veroordeelde tot de betaling van 416.567 fr.; dat dit vonnis uitvoerbaar was spijs alle verhaal en zonder borgstelling;

dat dit vonnis betekend werd met bevel;

dat echter aan de formaliteiten van art 117° van de wet van 4-9-1908 niet werd voldaan;

Overwegende dat Wij bevoegd zijn om bewarend beslag te leggen telkenmale dat er dringend gevaar bestaat dat het wettelijk belang van de verzoekende partij in gevaar is;

Overwegende dat ter zake deze voorwaarden bestaan; dat immers de gebroeders Minne, al weze het nog door de onachtzaamheid van het niet aanduiden der formaliteiten hogervernoemd, dringend gevaar lopen dat het schip van een ressortissant van een vreemde natie buiten de Belgische wateren zou gehouden worden, om het te onttrekken aan een gewoon uitvoerend beslag;

Overwegende dat verder wel een betwisting bestaat tussen partijen nl. de betaling van de 416.468 fr., waaraan eiser zich onttrekt ondanks het vonnis van de Rechtbank voor Koophandel te Brugge;

dat deze betwisting een handelsbetwisting is waarover de Rechtbank van Koophandel te Brugge berecht, maar door het beroep van eiser niet in kracht van gewijsde is;

Om deze redenen :

Wij, Achiël Vleurinck, voorzitter der Rechtbank van Koophandel, te Gent, bijgestaan door Frans Sabbe, referendaris, zetelend in kortgeding;

Verklaren de eis ongegrond;

NOOT: In een betwisting met handelsrechterlijk karakter bekomt een schuldeiser een vonnis, uitvoerbaar niettegenstaande elk verhaal tegen zijn schuldeenaar, eigenaar van een schip. Beroep wordt aangezekend.

Om een of andere reden kan het vonnis niet onmiddellijk uitgevoerd worden (bvb. de expeditie kan niet tijdig afgeleverd worden — geval voorzien door het arrest van het Beroepshof te Luik dd. 6-1-1896 Pas. 1897 II 228, of, zoals ter zake, het voorafgaandelijk bevel voorzien door art. 117 van de wet van 4-9-1908 moet nog betekend worden) zodat er gevaar bestaat dat ondertussen het schip, waarop beslag kan gelegd worden, voor het buitenland vertrekt. Kan de schuldeiser ondertussen rechtmatig bewarend beslag op het schip leggen?

Ter zake werd voorgehouden, dat het bewarend beslag in feite gelegd werd, om op onregelmatige wijze, zonder eerbiediging van artikel 117 van de wet van 4-9-1908, d.w.z. zonder voorafgaandelijk regelmatig bevel het schip aanwijzende, tot uitvoerend beslag over te gaan, en dat er aldus een betwisting ontstond over de uitvoering van een vonnis. De beslissingen van dergelijke betwistingen zijn onttrokken aan de bevoegdheid van de Koophandelsrechtbank.

Anderzijds werd voorgehouden dat er in feite geen betwisting meer bestond in de zin, zoals voorzien in artikel 1 par. 2 van de wet van 4-9-1908; daar de Rechtbank van Koophandel slechts kennis nemen kan van betwistingen met handelsrechterlijk karakter en er aldus geen betwisting meer bestaan zou, zou elke maatregel aan de bevoegdheid van de Rechtbank van Koophandel onttrokken worden.

Deze argumenten worden door het bevelschrift weerlegd. Er valt trouwens op te merken, dat volgens

Van Lennep VII p. 189 nr 214, verwijzend naar p. 172 nr 39, het bewarend beslag geen betwiste schuldvoordring, doch slechts een deugdelijke vordering vereist.

Er werd ook nog opgeworpen, dat het bewarend beslag gewoonlijk slechts toegestaan wordt, mits verplichting binnen een bepaalde termijn te dagvaarden, wat ter zake niet mogelijk was, vermits de zaak ten gronde, in eerste aanleg afgehandeld was. Het stellen van deze voorwaarde bij de machtiging tot bewarend beslag is echter niet verplichtend (Van Lennep VII p. 180 nr 117).

Albert. Claes.

VREDEGERECHT ST-NIKLAAS

10 November 1958

Rechter : A. Pauwels.
Advocaten : Mr. P. M. Orban en Buch.

Vernietiging van eigendomstitel ex tunc. — Gebruik van het onroerend goed zonder recht noch titel. — Vergoeding verschuldigd op grond van verrijking zonder oorzaak. — Goede trouw onverschillig. — Berekening der vergoeding.

Wanneer een eigendomstitel wordt vernietigd met terugwerkende kracht, is diegene die inmiddels het goed zonder recht noch titel heeft bewoond, hiervoor principieel vergoeding verschuldigd op grond van de verrijking zonder oorzaak.

Hierbij speelt de goede of kwade trouw geen rol.

De vergoeding wordt billijk berekend volgens de huishuur die de onrechtmatige bewoner zou moeten hebben betalen moest hij huurder geweest zijn en diegene die de eigenaar normaal zou hebben ontvangen.

Hiervoor dient rekening gehouden van de opeenvolgende huishuurwetten die het bedrag der huishuren hebben geregeld.

De Meirsman t/ Echtgenoten Willems.

Overwegende dat in principe de vraag van aanlegger gegrond is; dat verweerders immers gedurende de beschouwde tijdspanne, zonder enige rechtsgrond het huis, gelegen te Sint-Niklaas-Waas, Botermelkweg 10, hebben betrokken om reden dat hun eigendomstitel nietig werd verklaard bij Arrest van het Hof van Beroep te Gent in dato 27 mei 1957, waartegen de voorziening in Verbreking werd afgewezen, zodat zij nooit eigenaar zijn geweest van het huis;

Overwegende dat het bedrag van de gevorderde vergoeding nader dient onderzocht te worden;

Dat vooraf dient opgemerkt dat de goede of kwade trouw van verweerders terzake niet dient onderzocht te worden omdat hier geen betaling of teruggave van een bepaald goed gevraagd wordt doch enkel een vergoeding (De Page, III, n° 50);

Overwegende dat de toegekende schadeloosstelling niet hoger mag zijn dan de verrijking in hoofde van verweerders, doch niet noodzakelijk de volledige verarming in hoofde van aanlegger dient te bereiken (De Page, III, n° 47);

Overwegende dat in billijkheid aan aanlegger een bedrag dient toegekend dat overeenstemt met de huishuur die voor het omstreden huis tijdens de beschouwde tijdspanne kon gevraagd worden; dat immers aanlegger al die tijd de normale inkomsten van zijn eigen-

dom, bestaande in de tegenwaarde van de verhuring, of eigen bewoning heeft moeten derven, terwijl verweerders zich integendeel de uitgave van een huishuur hebben bespaard; dat aldus de verarming van aanlegger en de verrijking van verweerders elkander dekken;

Overwegende dat rekening dient gehouden met de opeenvolgende uitzonderingswetten die het beding van de huishuur hebben geregeld;

Om deze redenen,

Veroordelen enz... (zonder belang).

VREDEGERECHT TE NEERPELT

11 juni 1957.

Rechter : M. Roelandts.
Advocaat : Mr G. Gepts.

Arbeidsongevallenwet. — Termijn van « herziening » (Artikel 28, lid 2, wet van 24 december 1903).

De bepaling van artikel 28, lid 2, van de Arbeidsongevallenwet d.d. 24 december 1903 betreffende de herziening van de schadeloosstellingen is van openbare orde.

De rechter moet dus ambtshalve nagaan, of de herziening regelmatig binnen de wettelijke termijn is aangevraagd.

De termijn van herziening begint te lopen op de dag van het eindvonnis, d.w.z. de beslissing van de rechter, die de eerste aanleg beëindigt door de vaststelling van de bestanddelen der berekening.

De « dies a quo » telt niet mee in de verjarings-termijn.

Algemeen Syndikaat t/ Van Bommel.

Overwegende dat de vordering van eiseres ertoe strekt, de door Ons bekrachtigde akkoordakte dd. 13 mei 1954 te herzien op grond van artikel 28 der Wet dd. 24 december 1903, betreffende de vergoeding der schade voortspruitende uit de arbeidsongevallen en het procent der bestendige gedeeltelijke werkonbekwaamheid vanaf huidige dagvaarding vast te stellen op 1,5 % of elk ander procent dat een rechterlijke deskundige gebeurlijk zou bepalen;

Overwegende dat ingevolge akkoord tussen partijen, door Ons gehomologeerd op 13 mei 1954, aan gedaagde een vergoeding voor bestendige gedeeltelijke werkonbekwaamheid werd toegekend op basis van 3 %;

Dat aanlegster verder beweert dat het uit een nieuw geneeskundig onderzoek blijkt dat het procent — voor bestendige gedeeltelijke werkonbekwaamheid — 1 ½ % bedraagt;

Overwegende dat de beschikkingen van artikel 28, lid 2 der wet dd. 24 december 1903 — herziening — van openbare orde zijn (Cas. 12 december 1929, Pas. 1930, I, 48);

Dat het derhalve aan de rechter van ambtswege toekomt na te gaan of de herziening regelmatig binnen de wettelijke termijn aangevraagd werd;

Overwegende dat : « le délai de revision court de la date de la prononciation du jugement définitif, c.-à-d. la décision du juge qui termine l'instance initiale en fixant les éléments du calcul... » (Cas. 16 januari 1936, Pas. 1936, I, 121);

Overwegende bovendien, dat de « dies a quo » ne compte pas dans le délai de la prescription » (Cas. 11 maart 1886, Pas. 1886, I, 105); dat in dezelfde zin nog werd gevonnist: « le délai (de revision) est préfix, le jour même du jugement (dies a quo) n'est pas compté » (J. de P. Namur, 1er cant. 6 nov. 1936, J.J.P. 1937, p. 117);

Dat, dienvolgens, in casu, de herziening nog binnen de wettelijke termijn van 3 jaar, bij middel van bovengeoorde dagvaarding, werd aangevraagd;

Overwegende dat de nieuwe vergoeding, overeenkomstig het gemeen recht, een aanvang neemt vanaf de dag van de aanvraag (Delaruwière et Namèche, Les Accidents du Travail, p. 528, n° 497);

Overwegende bovendien dat gedaagde zich ter zitting akkoord heeft verklaard met het voorgestelde procent der bestendige gedeeltelijke werkonbekwaamheid, nl. 1 ½ %;

POLITIËRECHTER TE BEVEREN-WAAS

12 januari 1956.

Rechter: M. De Nijs.

Advocaten: Mrs Duchene, Diercxsens en Den Haerynck.

Wegverkeer. — Verplichting van de autobestuurder tot matiging zijner snelheid. — Elementen van de schadevergoeding.

Rekening houdend met de beperkte zichtbaarheid en met het feit, dat hij verplicht was met kruislichten te rijden, moest de autobestuurder zijn snelheid matigen.

Voor het berekenen van de schadevergoeding is een verhoging met 90 % van de lonen voor de herstellingswerken en van de kostprijs der materialen met 22 % voor algemene onkosten gerechtvaardigd.

Het vervoer van de vervangingsmaterialen van het depot der materialen naar de plaats van herstelling is geen onmiddellijk noch noodzakelijk gevolg van de aanrijding.

O.M. en N.M.B.S. b.p. t/ Dirick.

Overwegende, dat blijkt uit de elementen van de bundel en uit het ter terechtzitting gedaan onderzoek, dat het bewezen is, dat betichte Dirick Gustaaf zich plichtig gemaakt heeft aan de feiten hem ten laste gelegd onder de letters A en B;

Overwegende, dat de ongeveer 1,50 m. hoge vangpaal van de sluitboom, welke door betichte aangereiden werd, zich buiten de rijbaan bevindt, verlicht is door een electrisch wit licht, vastgehecht aan een paal, welke paal van de overkant van de rijbaan op ongeveer 9 meter van de vangpaal staat;

Overwegende, dat de vangpaal voorzien was van drie catafoten;

Overwegende, dat uit niets blijkt, dat deze catafoten ten gevolge van beweerde bevuiling of ten gevolge van de weerkaatsing van de mist zonder de minste werking waren;

Overwegende, dat tengevolge van de mist de zichtbaarheid ongeveer 20 meter bedroeg, niet meer;

Overwegende, dat bij zulke beperking van de zichtbaarheid, tengevolge van mist, de catafoten tijdig duidelijk waarneembaar moeten zijn;

Overwegende, dat de getuige Pieters Camiel ten andere vanaf de bedieningstoestellen, welke zich op

ongeveer 13 meter van de vangpaal bevinden, de vangpaal goed kon zien bij middel van de electrische lamp waarvan hoger sprake;

Overwegende, dat in deze omstandigheden de versmalling van de rijbaan zonder invloed is;

Overwegende, dat derhalve de vangpaal geen onvoorzienbare hindernis voor betichte uitmaakte;

Overwegende, dat rekening gehouden met de beperkte zichtbaarheid en het feit dat hij gehouden was met kruislichten te rijden, betichte met een te grote snelheid gereden heeft, zoniet had hij tijdig kunnen stoppen vóór de vangpaal;

Overwegende, dat betichte zelf, zonder enige dwang, onmiddellijk na de aanrijding verklaarde, dat hij de overweg naderde met een snelheid van ongeveer 50 km.;

Overwegende, dat de getuige Pieters Camiel verklaarde dat betichte reed aan een snelheid van ongeveer 50 km. p./u.;

Overwegende, dat ook de belangrijkheid van de schade aan het voertuig van betichte op een overdreven snelheid wijst;

Overwegende, dat betichte geen enkele getuige voorgebracht heeft noch aan de Rechtbank gevraagd heeft enige getuige te onderhoren, ten einde zijn nietplichtigheid te bewijzen of te bewijzen dat de vangpaal voor hem een onvoorzienbare hindernis uitmaakte;

Overwegende, dat de beide misdrijven door één daad gepleegd werden, dat derhalve overeenkomstig artikel 65 van het S.W.B. wegens die misdrijven slechts één straf behoort te worden uitgesproken;

Overwegende, dat betichte uitsluitelijk verantwoordelijk is voor het ongeval en de schadelijke gevolgen er van aan de Burgerlijke Partij veroorzaakt, en deze dient te vergoeden;

Overwegende, dat door de Burgerlijke Partij, ten titel van schade gevorderd wordt:

a) Lonen, bedrag:	678,— fr.
90 % algemene onkosten:	610,— fr.
b) Stoffen bedrag:	129,— fr.
22 % algemene onkosten:	28,— fr.
c) vervoer Roeselare-Beveren-Waas	244,— fr.
	1.689,— fr.

Overwegende, dat betichte deze schade betwist, behalve de som van 129,— fr.;

Overwegende, dat tengevolge van de aanrijding niet alleen een vangpaal met catafoten uitgereden werd, maar ook een betonnen paneel en een tussenpaneel beschadigd werd;

Overwegende, dat betichte geen grondig bezwaar inbrengt tegen het in rekening gebrachte loon tot uitvoering dezer herstellingswerken.

Overwegende, dat een verhoging van deze lonen met 90 % en een verhoging van 22 % van de kostprijs der materialen voor algemene onkosten als gerechtvaardigd voorkomen;

Overwegende, dat het feit dat de Burgerlijke Partij de gebruikte materialen van Roeselare naar Beveren-Waas laat brengen, geen onmiddellijk noch noodzakelijk gevolg is der aanrijding;

Overwegende, dat de vervoerkosten in billijkheid op de som van 100 franken kunnen beraamd worden;

Overwegende, dat derhalve aan de Burgerlijke Partij verschuldigd zijn de sommen van: 678 fr. + 610 fr. + 129 fr. + 29 fr. en 100 fr. of in totaal: 1.517,— fr.;

Noot. — Het vonnis in hoger beroep van de Correctionele Rechtbank te Dendermonde d.d. 2 maart 1956 in bovenstaande zaak is in dit nummer opgenomen.

BIBLIOGRAPHIE

Nederland

- Böhtlingk F.* — De rechtsstaat Nederland. Inaug. rede. — Alphen a/Rijn, N. Samsom.
- Bosman H.* — De wet toezicht kredietwezen. — Leiden, H.E. Stenfort Kroese.
- Brink H. van den.* — Gemeente en burgerrechtelijk geschil. — Alphen a/Rijn, N. Samsom.
- Hallema A.* — Geschiedenis van het gevangeniswezen, hoofdzakelijk in Nederland. — 's Gravenhage, Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf.
- Molenaar A.* — Arbeidsrecht. — Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 2 B. Het geldende recht (Voortzetting).
- Quint M.* — De onderwijswetgeving. — 10e dr. Studieuitgave. Vuga-Boekerij (Arnhem G.W. van der Wiel & Co).
- Rijter G.* — Beginselen van de administratieve organisatie en techniek. 3e herz. dr. Alphen a/Rijn, N. Samsom.
- Scholten W. en J. Niemeijer.* — Auto en fiscus. — Deventer, A.E.E. Kluwer.

Frankrijk

- Colliard Cl.* — Libertés publiques. — Dalloz.
- Dupuis P. et Gagnière J.* — Manuel de législation ouvrière. Centres d'apprentissage. — Charles-Lavaudelle.
- Esmein P.* — Droit civil français (Aubry et Rau). T. XII, 6e éd. — Libr. techniques.
- Godchot J.* — Les Sociétés d'économie mixte et l'aménagement du territoire. — Berger-Levrault.
- Julliot de la Morandière J.* — Droit civil. T. IV. — Dalloz.
- Julliot de la Morandière J., Rodière R. et Houin R.* — Droit commercial. T. IV. — Dalloz.
- Kalsbach W.* — Les Barreaux dans le monde. I. Texte français et allemand. — Dalloz.
- Lampué P.* — Droit d'Outre-Mer. — Dalloz.
- La Pradelle R. de.* — Le Problème de la Silésie et le droit. Edit. Inter-Nationales.
- Le Roy M.* — Les Véhicules automobiles de transports de marchandises. — Libr. techniques.
- Loussouarn Y.* — Droit international privé. — Dalloz.
- Preloz M.* — Histoire des idées politiques. — Dalloz.
- Renard X. et Edouard J.* — Code général des impôts. — M. Gonon.
- Reuter P.* — Droit international public. — Presse univ. de France.
- Stefani G. et Levasseur G.* — Procédure pénale. — Dalloz.
- Waline M.* — Traité de droit administratif. 8e éd. — Sirey.

Engeland

- Akzin B.* — (Ed.) Studies in Law. — Magnes P.: Oxf. U.P.
- Baker A.* — The House is Sitting. — Blandford P.
- Beattie C.* — The Elements of Estate Duty. Suppt. tot 2r. e. — Butterworth.
- Bedford S.* — The Best We Can Do: The Trial of Dr. John Bodkin Adams. — Collins.
- Campbell J.S.* — The District Councillor. District Councils Assn. for Scotland. — Larkhall, Lanarkshire.

- Coblentz S.* — Villains and Vigilantes. — Yoseloff: W.H. Allen.
- Hamilton R.* — The Solicitor's Guide tot Development and Planning: Suppt. to 2e. Solicitors' Law.
- Hatcher J.* — etc. Firearms Investigation, Identification and Evidence. — Stackpole U.S.A.: Jenkins.
- Humphreys T.* — Notes on District Registry Practice and Procedure. — Solicitors' Law.
- Lawson F.* — Introduction to the Law of Property. — Oxf. U.P.
- Lefebure M.* — Murder with a Difference. — Heinemann.
- Magnus S.* — The Rent Act, 1957: Supplement. — Butterworth.
- Memoranda of Evidence Submitted to the Select Committees of the House of Commons on Obscene Publications.* — Progressive League.
- Nicolson N.* — People and Parliament. — Weidenfeld & N.
- Pritt D.* — Spies and Informers in the Witness Box. Hanison.
- Radzinowicz L.* — (Ed.) Results of Probation. — Macmillan.
- Rippon G. & A. Terling.* — The Landlord and Tenant (Temporary Provisions) Act. 1958. — Estates Gazette.
- Rowland J.* — Criminal Files. — E. Self.
- Roy N.* — The Civil Service in India. — Probsthain.
- Sanders B.* — Murder Behind the Lights. — Jenkins.
- Surridge B. & M. Digby.* — A manuel of Co-operative Law and Practice. — Heffer.
- Swarthout J. & E. Bartley.* — Principles and Problems of the State and Local Government. — N.Y.: Oxf. U.P.
- Thomas J.* — The House of Commons, 1906-11. — Univ. Wales P.
- Turner J. & A. Armitage.* — Cases on Criminal Law. — Camb. U.P.
- Wilkinson G.* — Affiliation Law and Practice. — Solicitors' Law.

Zwitserland

- Dürr, Charles.* — Du contrat d'entreprise. Titre onzième du Code suisse des obligations. — Berne, Ed. Bau und Boden (1958).
- Herold, Hans.* — Praxis des Umsatzsteuerrechts. — Basel, Verlag für Recht und Ges.
- Henggeler, Jozef. Henggeler, Emma.* — Rechtsbuch der Schweiz. Bundessteuern. Begr. von J.U. E.H. Fortgeführt von Anton Pestalozzi-Henggeler. — Basel, Verlag für Recht und Ges.
- Henggeler, Jozef, Henggeler Emma.* — Eidgenössische Wehrsteuer. Textausg. mit sämtl. Erlassen und Erg. Bergr. von J. und E. H'. Fortgeführt von Anton Pestalozzi. — Bazel, Verlag für Recht und Ges.
- Peter-Ruetschi, Tina.* — Für ein Eigentum and Wohnungen und Geschäftsräumen in der Schweiz. Allgemeiner Teil. — Zürich. Schulthess, 1958.
- Rintelen, Max.* — Urheberrecht und Urhebervertragsrecht nach österreichischem, deutschem und schweizerischem Recht. — Wien, Springer, 1958.
- Schleiber, Franz.* — Die Erstellung von Garagen, Parkplätzen und Kinderspielflächen als Baubedingung. (Unter besonderer Berücksichtigung des zürcherischen Rechts.) — Winterthur. Schellenberg, 1958.
- Schrafl, Claudia Maria.* — Die strafrechtliche Problematik des kosmetischen Eingriffs. — Winterthur, Schellenberg, 1958.

Ziegler, Hans. — Versicherungs- und Solidaritätsprinzip im schweizerischen und im französischen Sozialrecht. Vorwiegend dargestellt am Leistungssystem der schweizer, und der franz. Alters- und Hinterbliebenenversicherung. — Genève, Droz, Paris Minard, 1958.

Oostenrijk

Fritsch, Ernst. — Das Recht der Einkommen- und Körperschaftsteuer (ohne Lohnsteuer). Gesetze, Verordnungen, Erlässe u. Erkenntnisse Hrsq. u. mit Anm. versehen v. Ernst Fritsch, Erg, Lfg 24. — Wien-Linde 1958.

Balekjian, Wahé. — Die völkerrechtliche Stellung der Meerengen und maritime Kanäle. — Wien 1958.

Lang, Emanuel. — Das Nationalitätenrecht des Kaiserstaates und das Minderheitenrecht der Republik Österreich. — Wien 1958.

Müller Siegfried. — Die Abgrenzung der sieben Einkunftsarten des Einkommensteuergesetzes 1953. — Wien 1958.

Muhammad Abbas Hilmi. — Der arabisch-israelische Konflikt im Spiegel des Völkerrechts. - Von Mohammed Abbas Hilmi. — Wien 1958.

Schwanzer, Käthe. — Die Berücksichtigung der Substanzerhaltung der Unternehmungen in der österreichischen Steuergesetzgebung seit 1945. — Wien 1958.

Duitsland

Die *Albert-Ludwigs-Universität* Freiburg im Breisgau 1457-1957. Internationals Colloquium über Kriminologie u. Strafrechtsreform s. Nr. 2.

Ambrosius, Laurenz, U. Wilhelm Rengier. — Das Bundesbesoldungsrecht (einschliesslich Wehrsoldgesetz). Bundesbesoldungsgesetz vom 27. Juli 1957 (BGBl. I S. 993). Gesetzüber d. Geld- u. Sachbezüge u. d. Heilfürsorge d. Soldaten; d. auf Grund d. Wehrpflicht Wehrdienst leisten (Wehrsoldgesetz) vom 30. März 1957 (BGBl. I S. 308 Kommentar. 7., vollständ. neubearb. Aufl. — Düsseldorf, Schwann 1958.

Blühm, Herbert. — Die Kriminalität der vorsätzlichen Tötungen, dargestellt aus der Kriminalität des Landgerichts-Bezirks Duisburg in den Jahren 1922-1951. — Bonn : Rörscheid 1958.

Bormann, Hellmut. — Das geltende Mietpreisrecht. Das Mietpreisrecht f. d. Wohnungsbestand - Altbau- und Neubaumietenverordnung. Kommentar zur Verordnung über d. Mietpreis f. bis zum 31. Dezember 1949 bezugsfertig gewordenen Wohnraum (Altbau- und Neubaumietenverordnung AMVO) vom 23. Juli 1958. — Frankfurt a/M. Verlag Kommentator 1958.

Bull, Hans Joachim. — Recht ist Leben Erkenntnisse u. Bekenntnisse e. Richters. — München, Beck 1958 105 S.

Eich, Jacob. — Geschäftsanweisung für Vollziehungsbeamte. Auf d. Grundlage d. Verwaltungsvollstreckungsgesetzes f. NRW. vom 23. Juli 1957 (Vw. VG. NW.) 4. Aufl. — Siegburg, Reckinger 1958.

Fischer E. — Deine Rechte im Staat. Eine gemeinverständl. Darst. d. Grundrechte, 9., verb. Aufl. — Frankfurt a.M., Metzner 1958.

Fischer-Dieskau, J. Pergande u. H. Schwender. — Das zweite Wohnungsbaugesetz (Wohnungsbau- und

Familiengesetz vom 27. Juni 1956). — Köln, R. Müller 1958.

Fuchs Walter, u. Oskar Emmelmann. — Verwaltungsgerichtsbarkeit und Verwaltungsverfahren. Gezetzestexte mit Stichwortverz. — Karlsruhe : C.F. Müller 1958.

Gläser, Ewald. — Neues See- und Binnenschiffabrisrecht und verwandte Gebiete. (Für d. Schifffahrt bearb.) — Lübeck : Schmidt-Römhild 1958.

Hanstein, Honorius. — Kanonisches Eherecht. Ein Grundriss f. Studierende u. Seelsorger. 5. verb. Aufl. — Paderborn : Schöningh 1958.

Helmreich, Karl. u. Julius Widtmann. — Bayerische Gemeindeordnung. Mit Erl. Nebenvorschriften u. Sachreg. 5., neubearb. Aufl. — München, Beck 1958.

Hemmerling J. — Vertragspflicht und Vertragsabschluss im Vertragsgesetz. — Berlin : Verl. Die Wirtschaft 1958.

Herschel W. — Arbeitsrecht. 20.24., durchges. u. erg. Aufl. — Düsseldorf, Schwann, 1958.

Kahmann Cl. u. R. Hoernigk. — Das Handwerker-Versorgungsrecht. — Bad Godesberg, Asgard-Verl. 1958.

Kaufmann, Horste. — Rezeption und Usus Modernus der actio legis Aquiliae. — Köln, Graz, Böhlau 1958.

Kluge, Alexander. — Die Universitäts - Selbstverwaltung. Ihre Geschichte u. gegenwärtige Rechtsform. — Frankfurt/M. Klostermann, 1958.

Kunz, Theodor, (u.) Heinz Paul. — Das arbeitsrechtliche Verfahren Eine Anleitung f. d. Praxis. — Berlin : VEB. Dt. Zentralverl. 1957.

Lindgen, Erich. — Bundesdisziplinarrecht. Systemat. Darst. mit einschlägigen Gesetzen, Durchführungsverordnungen, Dienstabweisungen, Mustern f. d. Schriftverkehr u. grundlegenden Entscheidungen disziplinarrecht. Inhalts Mitarb. von Günter Doll. — Hamburg, v. Decker, 1958.

Möring, Philipp. — Die internationale Regelung des Rechts der ausübenden Künstler und anderer sogenannter Nachbarrechte. Zur Frage ihrer Notwendigkeit Unter Mitw. von Martin Hans Elsaesser. — Berlin u. Frankfurt a. M. : Vablen, 1958.

Pinkwart, Ernst u. Walter Heubes. — Grenzrecht und Grenzprozess. Die Bedeutung d. Katasterzahlenwerks u. d. Flurkarte in d. tägl. Rechtsprechung. Dargestellt an Beisp. aus d. vermessungstechn. u. jurist. Praxis. — Berlin : Wichmann 1958.

Plog, Ernst, (u.) Alexander Wiedow. — Kommentar zum Bundesbeamtengesetz (Losebl.-Ausg.). — Neuwied, Luchterhand, 1958.

Richter, Hans, Heins, Reichert (u.) Egon Ewald. — Das Sozialfürsorgerecht Erl. d. gesamten Fürsorgerechtes d. Dt. Demokrat. Republik. — Berlin VEB. Dt. Zentralverl. 1957.

Riederer J. — Das Verwaltungskostenrecht der bayer. Gemeinden. Stand : 1. Aug. 1958. — München, Boorberg 1958.

Saage, Erwin. — Freiheitsentziehungsverfahren. Gesetz über d. gerichtl. Verfahren bei Freiheitsentziehungen mit D. Ländervorschriften über d. Anstaltsunterbringung von Geisteskranken u. Suchtkranken. — München, Beck, 1958.

Scheffler H. — Kleiner Strafrechtslehrgang für Polizeibeamte. T. 2. — Lübeck, Verl. f. polizeil. Fachschrifttum Schmidt-Römhild 1958.

- Schenk, Reinhold.* — Seekrieg und Völkerrecht. Die Massnahmen d. dt. Seekriegsführung im 2. Weltkrieg in ihrer völkerrechtlichen Bedeutung. — Köln, Heymann, 1958.
- Schmats, (Hanz, u. Werner) Pöhler.* — Das Gesetz über Arbeitsvermittlung und Arbeitslosenversicherung (AVAVG) (Vollständige Textausg. Mit Erl. f. d. Krankenkassen) Nachtr. I. — Berlin, E. Schmidt, 1958.
- Schulz, Walter, (u.) Ingolf Noack.* — Das Urlaubsrecht. 3. überach u. erg. Aufl. — Berlin, VEB. Dt. Zentralverl. 1957.
- Schultz, Dietrich.* — Der Rechtsbegriff der Genossenschaft und die Methode seiner richtigen Bestimmung, entwickelt am Problem der Produktivgenossenschaft. — Marburg/L. (Institut f. Genossenschaftswesen; Düsseldorf: Trilsch). 1958.
- Seeger, Richard.* — Befangenheit und Vertretungsverbot im Gemeinderecht. — Stuttgart, Boorberg, 1958.
- Schwarz-Liebermann von Wahlendorf, Hans Albrecht.* — Struktur und Funktion der sogenannten Zweiten Kammer, Eine Studie zum Problem d. Gewaltenteilung. Mit Literaturverz. — Tübingen, Mohr (Siebeck) 1958.
- Wüst, Günther.* — Die Interessengemeinschaft, ein Ordnungsprinzip des Privatrechts. — Frankfurt a. M., Metzner, 1958.
- Wahl, Alfons.* — Jugendschutz in der Öffentlichkeit. — Stuttgart, Kohlhammer, 1958.

BALIELEVEN

VLAAMS PLEITGENOOTSCHAP BIJ DE BALIE TE BRUSSEL

Op donderdag 18 december 1958, richt het Vlaams Pleitgenootschap een lezing in, die zal doorgaan om 20 uur 30, in het gerechtsgebouw, zaal van het Assisenhof.

Als spreker treedt op Professor emeritus Dr. Med. Albert Bessemans, die als onderwerp koos « Eigen bevindingen over telepatie en helderziendheid ».

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Notarissen : jrg. 1958, n° 10-11.

Tiberghien A., De Nederlandse onderneming in België tegenover de Belgische fiscus.

Nederlands Juristenblad : jrg. 1958, n° 41.

Blaauw J.H., Het lidmaatschap ener Begravenisvereniging. — Van Oven J.C., Prof. Mr. Molenaar A.N. -

Luiking W.F.H. met onderschrift van Mr. Maris J.C., « Heer van ... ». — Drilsma R.L., De wijziging van de Wet op de lijkbezorging. — Schenk W., Alcoholgebruik en bloedproef. — Kollewijn R.D., De goedkeuring van het Haagse Vennootschapsverdrag.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie : jrg. 1958, n° 4561.

Van Oven J.C., Moet aan de langstlevende echtgenoot een legitieme portie worden toegekend ? — Van Duyn Y.D.C., Aantekeningen op de Successiewet 1956.

Arbitrale Rechtspraak : jrg. 1958, n° 455.

Nolen W. : Nederlands Arbitragerecht en de Benelux.

Nederlands Tijdschrift voor Internationaal recht : jrg. 1958, n° 4.

François J.P.A., La dixième session de la Commission de droit international. — Blanpain R., The Meaning of the Term « Intervene » in Article 2, Paragraph 7. — Van Gelderen M., Le problème de l'applicabilité directe des règles de concurrence dans la Communauté économique européenne. — François J.P.A., De brug over de rivier Kwai uit volkenrechtelijk oogpunt bezien.

Journal des Tribunaux : jrg. 1958, n° 4213.

Gross St., Des récentes modifications apportées au droit et à l'organisation judiciaire en Pologne. — Taquet M., Une innovation en droit social belge : l'obligation d'embauchage.

Journal des juges de paix : jrg. 1958, n° 10.

H.D., Union des juges de paix - rechtspraak.

Recueil Dalloz : jrg. 1958, n° 39.

Plaisant R., Les dispositions relatives aux ententes dans le Traité instituant la Communauté économique européenne.

Revue du droit et de la science politique en France et à l'étranger : jrg. 1958, n° 5.

Lagrange M., A travers la jurisprudence de sa Cour de Justice. — Siorat L., La notion d'affectation en matière domaniale. — Berlia G., Chronique constitutionnelle française. — Waline M., Notes de jurisprudence. — Long M., Conclusions des Commissaires du Gouvernement.

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"